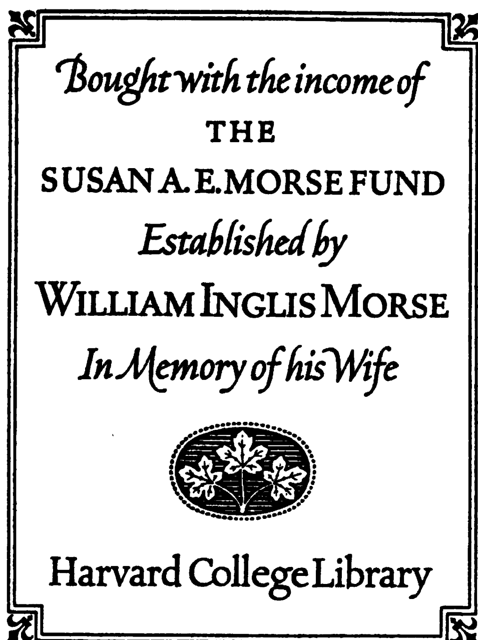

VZPOMÍNKY EDUARDA JELÍNKA.

Z jeho literární pozůstalosti vydal
ADOLF ČERNÝ.

Nakladatelské Družstvo Máje v Praze.
Dr. Eduard Grégr a syn, knihtiskárna.

Edvard Jelínek

DŮM, V NĚMŽ EDVARD JELÍNEK ZEMŘEL.

(Roh Haštalského náměstí a Haštalské ulice v Praze.)

VZPOMÍNKY EDVARDA JELÍNKA.

VZPOMÍNKY EDVARDA JELÍNKA.

Z JEHO LITERÁRNÍ POZŮSTALOSTI

VYDAL

ADOLF ČERNÝ.

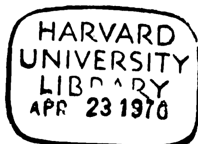
V PRAZE.

NAKLADATELSKÉ DRUŽSTVO MÁJE.

DR. EDUARD GRÉGR A SYN, KNIHTISKÁRNA.

1904.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
APR 23 1970

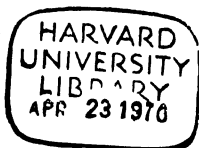
ZATÍMNÍ PŘEDMLUVA.

(Pro jistotu!)

Toužím zůstaviti po sobě některé své paměti, jichžto v literatuře české je podivuhodný nedostatek. Ostatně měl jsem k memoiriím vždy zvláštní náklonnost, čerpanou a pocházející nepochybně z literatury polské, která v této stránce poskytla mně velmi mnoho. Část vnitřního polského života seznal jsem právě z přečetných polských »Pamiętnikův«.

Za našich časů nelze paměti psáti ovšem tak, jak se psávaly ještě před 30—50 lety. Dnes je nutno ještě více intimnosti a osobitosti. Dnes, kdy periodický tisk každou současnou událost vyličuje dopodrobna, kdy nejobratnější stilisté a illustrátoři zachycují hned za tepla, »co den dává«, zbytečno by bylo psáti o věcech, o kterých již jinde nalézají se zprávy dostatečné. Protož i já hledím hlavně k motivům rodinným a k takovým životním,

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
APR 23 1970

ZATÍMNÍ PŘEDMLUVA.

(Pro jistotu!)

Toužím zůstaviti po sobě některé své paměti, jichžto v literatuře české je podivuhodný nedostatek. Ostatně měl jsem k memoiriím vždy zvláštní náklonnost, čerpanou a pocházející nepochybně z literatury polské, která v této stránce poskytla mně velmi mnoho. Část vnitřního polského života seznal jsem právě z přečetných polských »Pamiętnikův«.

Za našich časů nelze paměti psáti ovšem tak, jak se psávaly ještě před 30—50 lety. Dnes je nutno ještě více intimnosti a osobitosti. Dnes, kdy periodický tisk každou současnou událost vyličuje dopodrobna, kdy nejobratnější stilisté a illustrátoři zachycují hned za tepla, »co den dává«, zbytečno by bylo psáti o věcech, o kterých již jinde nalézají se zprávy dostatečné. Protož i já hledím hlavně k motivům rodinným a k takovým životním,

PRABABIČKA.

Na maminčinu prababičku vzpomínala moje maminka vždy smutně. Mlhavou její památku zahaloval podivuhodný zármutek, který ponenáhlu přecházel i na nás děti. Nevím o ní podnes nic více, než jak se dostala na pravdu Boží. Mluvili o tom velmi zřídka, vždy jen, když se po letech sešlo několik lidí z rodiny, ale co si povídali — v paměti zůstalo jako v oceli zaryto.

Maminčina prababička žila kdesi na českém venkově, v jakémsi malém, starožitném městečku v Rokycansku, nemýlím-li se. Měli tam tuším svůj mlýn a podle všeho nezle se jim dařilo. Měla prý mnoho šperků, kterými se do nejpozdějšího věku ráda přiozdobovala, zejména, když nedělního času do kostelíčka cupala. Tu prý byla plnička zlata a stříbra, jak se na zámožnou měšťku slušelo a patřilo. Také se vypravovalo, že má v komoře sílu tvrdých tolarů, které starostlivě sbírala a nepochybně pro potomky střádala. Inu možná, tehdáž mlynářství ještě vynášelo.

Ale stalo se jednou, že u nich tam v Rokycansku vypuknul krutý požár. Ohnivé ja-

zyky zjevily se nejprv kdesi za humny, odtud rozlezly se po městě a konečně chytly se i mlýna. Povstal úžas a zmatek. Věci ze stavení vynášené chytaly i na náměstí a tam při jakési soše svatého patrona v hromadě shořely. Rozléhal se jen pláč a nářek.

Prý jediná maminčina prababička, ač tehdáž již devátý křížek nesla na schýlené šíji, zachovávala obdivuhodný klid. Nic nedbajíc kol vůkol rozzuřených plamenů, zúčastňovala se s nevšedním klidem záchranné práce v mlýně i okolí.

Nejprv vynesla sama děti a opatřila v bezpečnosti. Pak také o děti sousedů se postarala. Blahoslavili čilé stařence. Po té i z chlévů a stájů vypouštěla dobytek, vynášela kolovrátky i přeslice, slovem, zachraňovala, kde co bylo . . . .

Zatím zmáhal se zhoubný požár více a více, nejeden krov byl se již sřítil a vydmul k nebi tisíce jisker.

Také mlýn již jen posledním chvílím svého trvání vzdoroval.

Tu v kruté té chvíli vzpomněla si maminčina prababička k posledku i na svou komoru — na své zlaté i stříbrné šperky, na své tvrdé tolary!

Nic nedbajíc plamenů a dýmu — ještě jednou vběhla stařenka do mlýnu. Volali, aby se neodvažovala, aby se nebezpečně nepokoušela, než maminčina prababička žádných výstrah nedbala . . . .

Vběhla!

V tom však sřítil se krov nad mlýnem a nová rudá zář pronikla dýmem. —

Maminčina prababička nevrátila se více. Zahynula. Na záchranu nikdo ani pomýšleti nemohl.

Teprv když se rozednilo, našli neštastnou stařenu na spáleništi. Vedle jejího popela ležela — velká stříbrná koule.

Tvrdé tolary!

OLEJOVÉ LAMPY.

Nic platno, jdeme neustále ku předu. Jedna vymoženost stihá druhou. Jen si vzpomeňme, jak svítili naši předci, a jak svítíme my! Teď pomalu už každý si dělá ve svém příbytku malou illuminací, aspoň to není spojeno s přílišnými obtížemi.

Za mého dětství zakládali si starší lidé na takových vymoženostech a vynálezech, jako jsou sirky a tak zvané olejové lampy. Před tím měli s rozsvěcováním a svícením vůbec ukrutnou bídu. Ponenáhlu i tyto tehdejší překvapující zázraky vyšly z módy. Sirka musí nyní vonět jako kytička, a tak zvané olejové lampy již dávno ustoupily petroleji, plynu, neb dokonce i elektrice!

Tím nebudiž ovšem nikterak popřeno, že dnes zaniklá olejová lampa činila kdysi skutečné furore, že byla vznešenou aristokratkou u porovnání s lojovou svíčkou, jejíž zavánění, stříhání knotů a roztomilé překapování také máme ještě v líbezné vzpomínce.

I u nás doma, jako přátel pokroku, záhy zdomácněly olejové lampy. Měli jsme dvě,

pamatuji se na obě dosud velmi dobře. Jedna z nich, veliká a ozdobná, svítila jen v okamžicích zvláště slavnostních, na štědrý večer nebo v čase vzácných návštěv. Lampa ta byla dosti vyzývavou součástí našeho nevelkého »salonního« přepychu. Druhá lampa, menší a skrovnější, sloužila spíše jen všední potřebě, trávili jsme při ní přemnohé teplé a dlouhé večery zimní.

Jinak nemohu zatajiti — ovšem zase u porovnání s nynějším pokrokem — že obě lampy svítily dosti mizerně a že zejména matky naší nazlobily se dost a dost. Nevím dnes mnoho o jejich duchaplné konstrukci, ale vím, že přes tu chvíli dávaly podnět k nějaké nespokojenosti. Jakési věčné pumpování oleje nudilo a omrzelo brzy i mne, špunta. K nepříjemnostem náležela také neustálá, rozlézající se mastnota, kterou lampy i zevně byly prosyceny. Za to bavilo mne často se opakující žbluňkání, chrchlání a kloktání oleje v lampách, při čemž se občas stávalo, že po případě z čista jasna shasly i úplně. Nejraději jsem takové lampové revoluce vítal v čase hudebních lekcí, kdy proti mé vůli chtěli ze mne učiniti při pianě Mozarta. Neposlušné žblunkající lampy zkrátily nejednu hodinku mého musikálního týrání, neboť než lampu zase přivedli do pořádku, stařičký můj učitel piana, pan Stránský (tuším, že zároveň ředitel kůru u sv. Vojtěcha), chystal se pomalu opět k odchodu. Milé, rozhodně milé vzpomínky!

Než jednou vyznamenaly se naše lampy obzvláště, při čemž i mně bylo popřáno odehráti proti všemu nadání úlohu dosti vynikající.

To bylo tak!

Matčin bratr, ergo můj strýc, poručík c. k. rakouského dělostřelectva, dostal se posádkou z Vídně do Prahy. Rozumí se, že bydlil u nás a že se také úplně dle toho zařídil. Nejen vlastní pokoj, ale i salon náš byl mu k disposici. Brzy pak zval si k sobě své kamarády, s nimiž vášnivě rád hrál v šachy.

Jednoho dne ohlášena u nás způsobem zvlášť slavnostním návštěva dělostřeleckých důstojníků. Přicházeli mi velice vhod, neboť kynula z nich naděje, že na stole objeví se také — cukroví. Ostatně dělostřelečtí důstojníci půjčovali mně vždy neobyčejně spanilomyslně svá čáka a své šavle, což jim arci předem přízeň moji zajišťovalo.

Přípravy byly takové, jaká důstojnost návštěvy. V saloně nesmělo býti ani prášku, vše se třpytilo a lesklo. Nemalá péče věnována stolku, na němž se nalézalo lesknoucí se čajové náčiní. K vůli souladu dostal jsem nový naškrobený krejzlík, který mne ukrutně škrtil a hanebně škrabal. Jen naděje na cukroví tlumila ve mně oposici proti hnusnému krejzlíku.

Ale nejvíce starostí nadělaly mamince — lampy. Olejové lampy! Připravovala a zkoušela je tehdáž hned z rána, jmenovitě tu velkou slavnostní lampu, jejíž údělem bylo z večera

ozařovati salon náš jasem okázalým a pronikavým.

Konečně pak nastal onen slavný večer. Sama maminka byla jaksi uspokojena a se zalíbením rozhlížela se po útulném salonu. Abych byl »hodný«, směl jsem se již před příchodem pánů dělostřeleckých důstojníků na cukroví — podívati.

Proti všemu nadání způsobovaly matce tenkráte největší zadostučinění lampy. Svítily skutečně neobyčejně skvěle. Nežblunkaly, nechrchlaly, nekloktaly, svítily tiše, klidně, jasně i pronikavě. Učiněná radost. Najmě slavnostní lampa na hlavním stole činila pravé zázraky. Zdálo se, že svítila lépe, než kdykoli jindy. Ostatně také druhá, menší lampa, umístěná při čajovém náčiní, prováděla kromobyčejnou dobrotu. Slovem, starostlivá maminka byla svrchovaně spokojena. Salon skvěl se v záři světla . . . . .

V tom zazvonilo.

Aha! Návštěvy! Matka vyšla sama vstříc, přikazujíc ovšem ještě na prahu, abych byl »hodný«. Inu — dle možnosti.

Zůstal jsem tedy v zářivém saloně sám a sám, i čekal netrpělivě příchodu milých hostí. Ale dříve, než se dvéře rozevřely, stalo se něco zcela nepředvídaného. Pomyslete si! Sotva matka pokoj opustila, začala dělat ona menší lampa nezřízené komedie: žblunkala, chrchlala, kloktala, a to tak dlouho, až náhle skorem úplně shasla. Previt! Divadlo toto ne-

bylo mně sice naprosto neznámé, leč za daných okolností přece mne poněkud rozčililo, tím spíše, poněvadž jsem v saloně postřehl ihned citelný úbytek světla. Zželelo se mi matky, která ještě před chvílí tolik si libovala na dřívější okázalosti velkolepého osvětlení.

Uvažoval jsem o osudu chvíli. Ale jen chvíli. Když pak k tomu ke všemu i ona slavnostní lampa jaksi mdle začala se tvářiti — a v tu chvíli slyšel jsem v předpokoji již řinčení oficírských šavlí — odhodlal jsem se takřka v posledním okamžiku k heroickému činu.

Lampu povytáhnout! povelel jsem sám sobě. A již jsem vyskočil na pohovku .... vztáhl ruku .... a v pevné naději, že pouhé zatočení okamžitě docílí nové sesílení světla na stolku čajového náčiní — zatočil jsem skutečně!

Ale běda! Lampa jako rozzuřená fena dala se do takového žblunkání, chrchlání a kloktání, že netoliko nepatrnou svou družku velkolepě překonala, ale i mne opravdivým úžasem naplnila. Zašantročil jsem se také ihned kamsi pryč do kouta.

Já nic, já musikant!

V tom přicházeli hosté. Slyšel jsem hlasy: »Jen račte dále, jen račte!«

Konečně se dvéře rozevřely ....

Pardon!

V saloně bylo zatím již tma jako v pekle! —

Nemusím dodávati, že mami byla v nejnepříjemnějších rozpacích, že hodnou chvíli trvalo, než se uprostřed ozbrojených žoldnéřů dodělali zase jakéhos takéhos světla a že mne neminulo malé podezření.

Ale já nic, já musikant. —

Takové byly naše pozapomínané olejové lampy.

Mám k tomu jen malou poznámku. Nazejtří přišel mne (jak obyčejně) zase týrat hudební lekcí stařičký pan Stránský. Přisedl jsem k pianu nevrle a zamračeně. Nudným škálám dařilo se tentokráte hůře než obyčejně. Zdálo se mi, jakoby ta hudební hodinka trvala věčnost, jakoby se rafie na hodinách ani nehnuly. Není tudíž divu, že jsem si přes tu chvíli roztržitě přál v duchu, aby lampa vydatně — zažblunkala.

Ale lampa byla tenkráte jakoby na vzdor nemilosrdna. Svítila jako slunce.

Slovem — takové byly naše proslavené olejové lampy.

STRÝC EDVARD.

Mám podle něho jméno.

Strýc Edvard byl matčin nejstarší bratr, člověk skvělého srdce, kterého mnozí lidé na jeho neustálou škodu zneužívali. Takto byl originál a dobrý člověk od hlavy až k patě.

Životní karriéru udělal dosti chatrnou. Týral se svědomitě takřka až do smrti. Jako c. k. polní lékárník měl vždy málo platu vedle hojnosti povinností, jež si sám všemožně zvětšoval a rozšiřoval svým podivínstvím a puntičkářstvím. V mladších letech sloužil stále mimo vlast; z hlavních jeho štací připomínám sobě Kotor, vlašské Benátky (tehdy rakouské), Víděň, Sibíň. V Uhrách a Rumunsku byl po několik let. Teprve v polovici let šedesátých popřáli mu po dlouhé potulce cizími světy vrátiti se do Čech. Pamatuji co hoch, jak tehdy přijel k nám do Prahy. Jeho kovaná vojenská zavazadla, vypočítaná na několikero cest kolem světa, šavle, čáka a vše, co k plné zbroji c. k. polního lékárníka náleželo, nevzbuzovalo tehdy u nás tolik pozornosti, jako věc zcela neočekávaná, s kterou se proti všemu nadání do vlasti vrátil. Strýc Eduard byl totiž vášnivý

milovník ptáčat i přivezl si jich z krásné Dalmacie hned malou menažerii v několika klecích. Strýcovo ptactvo vyvolalo v naší domácnosti nemalé zděšení, neboť nejvíce oblíbil si strýc masožravce, najmě skalní vrabce, o nichž známo, že nebývají v bytech parfumem, aniž zdrojem čistoty. A skalních vrabců, pěkných chlapíků, měl hned několik. Rozumí se, že strýcovo ptactvo vyžadovalo nemálo péče: krmení a čistění klecí, koupání atd. stalo se rázem přední důležitostí v naší malé domácnosti. Já jsem při tom nejraději pomáhal hledáním a podáváním tak zv. moučních červů, této delikatesy všech masožravých ptáků, při čemž se mi ovšem skytala vhodná příležitost hodně se umazati a nepříjemně zaváněti. Ale k vůli svatému míru snášelo se vše.

Jen že strýcovo ptactvo ku podivu málo zpívalo. Čím více červů jsme jim strkali a čím pečlivěji je strýc koupal, tím vzdorovitěji ptáci mlčeli. Za to v noci jako draci se plašili a třískali se o stěny klecí až hrůza. Což divu, že i strýc náš nazval občas své miláčky — mistvieher! Přes to je držel dlouhá léta až do vymření. Když pak šel do výslužby a každý groš mu byl dobrý, menažerie jeho skládala se již jen ze dvou starých ptáků, z nichž druhý, slepec úplný, přečkal svého dobrodince.

V služebních jeho letech navštěvoval jsem strýce v různých vojenských lékárnách, zejména ve vojenské nemocnici na Karlovu ná-

městí, v invalidovně, v c. k. depotu lékáren pro král. České a ve vojenské lékárně v Hradci Králové, kdež jsem trávil část jedněch prázdnin. Všady byl strýc přetížen prací a stýskal si do nespolehlivosti jemu přidělených lidí. Zvláště naříkal na laboranty. Laboranti naříkali zas na strýce, a nevinili jej bez příčiny řkouce, že sám si práce stále přidělává. Vše vážil dvakráte i třikráte, při práci byl první a z lékárny odcházel vždy poslední. Práce mu nešla, jak se říká, od ruky. Byl puntičkář.

V Hradci užil jsem strýcova podivnůstkářství nejsvrchovanější měrou. Byl jsem tam jemu podřízen úplně, což znamená, že mne »vychovával« podle svého systému. Především dbal, abych nezlenivěl. Přál si, abych stále něco dělal, abych byl zaměstnán, abych se snad nebavil jakýmikoli hříšnými myšlenkami. Sotva, že svolil, abych si prohlédl kralohradecké bojiště; na Sněžku dostal jsem se pěšky z Hradce jen úkladem; už ani nevím, co jsem strýcovi namluvil, abych mu mohl aspoň na týden zmizeti s očí. Když jsem se pak s rozbitýma botama z české velehory jak se patří a náleží nadšen vrátil, očekával mne strýc již netrpělivě se svým systemem. Odtud musil jsem každého dne několik hodin »pracovati«, abych prý neshnil. V čem záležela moje práce? Inu, byla prazvláštní. Poručil laborantovi vnésti do prázdného pokoje jeho naturálního bytu velkou bečku rozmělněné soli. Z této soli poručil pak mně nadělati na zemi, čistým

erárním papírem prostřené, hromádky stejné váhy, a sice po pěti a desíti gramech, za kterouž příčinou mně půjčil z lékárny staré, ale ku podivu citlivé vážky. Nařídiv, abych nebral věc lehce, ponechal mne v pokoji samotného. Tak vážil jsem a dělal pěti i desítigramové hromádky soli tak dlouho, dokud v bečce co bylo. Strýc přicházel občas, a vážil hromádky na zkoušku; shledav, že jsem vážil spolehlivě a správně, pochválil mne i napověděl, že bych po případě mohl býti i apatykářem. Nestalo se .... Vyváživ tím způsobem všechnu sůl, strýc nevěděl nijak jinak mne zaměstnati, nežli poručiti, abych sůl tu po 15 a 20 gramech vracel zase do bečky. Rozumí se, že oposice nebylo žádné. Splnil jsem rozkaz, jen že jsem si trochu ulehčoval. Při vracení soli do bečky nebyl jsem již tak svědomitý a spolehlivý: házel jsem ji bez vážení v notných dávkách do bečky i byl jsem ku podivu brzy hotov. Odpočinul jsem si pak důkladně .....

Z Hradce vrátil se pak strýc zas do Prahy i neopustil naše královské město do smrti. Pokud sloužil, stále byl nedobrého rozmaru. Nemohl jaksi volně zastati práci, která mu udělována. V lékárně nebyl nikdy hotov, měl vždy plno starosti k vůli maličkostem, které by jiného pranic nerozčilovaly. Ale on už byl takový, že každý lék, než jej pustil z ruky, zkoumal a vážil několikráte. Tato jeho starostlivost stala se později nemocí, která povážlivě zdržovala veškeré jeho výkony. Byl nešťasten.

Konečně byl dán do pense, ovšem že s platem, který byl takový, aby nemohl z něho kloudně ani žíti, ani zemříti. Ale strýc Edvard byl muž tou měrou spořivý, že by byl jakž takž vyšel s důchodem ještě nuznějším. Vypočítal si na každý den, kolik smí utratiti, a podle toho žil. Rozpočet svůj nepřekročil nikdy, ač by si chuďas byl rád někdy popřál o jednu sklenici piva více. Za to však nerozpakoval se nikdy podati žebráku almužnu...

Jsa ve výslužbě žil dosti klidně, a život jeho byl by dopadl zajisté nepoměrně šťastněji, kdyby neměl tolik citového účastenství s rodinou, ku které náležel, a která také pohříchu neoplývala přebytkem pozemského blaha. Byly to zejména rodiny jeho dvou sester, mé matky a tety, na něž později kruté osudy života všelijak se valily, až k posledku dobré bytosti udodaly. Strýc Edvard, jakkoli na jazyku míval málo medu a rád popustil uzdu nevrlosti způsobem vojenským, ve skutečnosti a v skutcích byl nad každé pomyšlení něžný. Mně ku př. dlouhá léta říkal bulíku, ale vyznívalo to dobrácky, a miloval mne jako málo koho z rodiny, a v posledních okamžicích svého života ustanovil mne vykonavatelem své poslední vůle. Jeho titulatury bývaly vůbec jadrné, neušly jim ani jeho sestry, ani jeho ptáci. Proto jsem si z bulíka také málo dělal.

Hlavním strýcovým zaměstnáním v době výslužby bylo krmení jeho několika zbylých ptáků a obcházení našich rodin. Ba, ba! Den

co den přicházel strýc podívat se a přesvědčit se, co děláme. Jednoho dne přišel se zprávou, že kdesi na Smíchově dělají lepší a větší rohlíky, nežli v naší čtvrti. Tedy nabídl se, že nám bude ono lepší pečivo nositi. A nosil skutečně. Tak dělal i u jiných příležitostí, vždy jsa pamětliv nějak přidobřiti lidem, jimž srdce jeho náleželo. A což teprv, když někdo z nás onemocněl. Tu starý strýc ihned zase vstoupil do aktivity a dle možnosti potřebné léky pořídil sám. Bylo to starostí, můj Bože! Hned nosil prášky a kapky jako mladík. A také kapsa jeho nebyla nikdy uzavřena, uměl dělit zdánlivě i nedělitelné částky. Přišel-li kdo do nesnází, strýc Edvard pomohl . . . .

Tak žil náš strýc v poměrech co nejskrovnějších mnohá léta. Lidem chodil s cesty, jaksi plaše se jim vyhýbal (ač nebyl kdysi nespolečenský) a obmezoval se jen na svou rodinu a dva či tři známé. Jinak nic. Také o svět se jinak nestaral. Národnostní nadšení nebylo pohříchu strýcovou slabinou. Jako rakouský voják přivyknul jaksi němčině, která u něho měla vrch. Ostatně byl to toho času nemrav u nás dosti zobecnělý. Němčina odehrávala prvenství. Výhradně česky mluvil strýc takřka jen se mnou. Byla to koncese vydobytá všelijakými mrzutostmi.

Ale ponenáhlu končil se strýcův život. Chřadnul zvolna. V posledních měsících svého strádání na tomto světě zaneprazdňoval se opravováním své poslední vůle, jejíž vykona-

vatelem ustanovil mne. Důvěřoval mně i zakládám si na této jeho důvěře podnes. Strýcova poslední vůle byla obrazem jeho života. Nezapomněl na nikoho a dělil, co měl, svědomitostí bezpříkladnou. V hotovosti zbylo asi půldruhého tisíce zlatých (Bůh ví, jak ustřádaných), z nichž ustanovil uložiti přiměřený kapitál také ku stálému udržování hrobů svých sester. Zbytek rozdělen mathematicky mezi pozůstalé. Jakémusi bratranci v Liberci, kterému za živa půjčil asi 20 zl., poručil částku tuto sraziti, aby ostatní nepřišli zkrátka. Notář, který tuto věc měl úředně na starosti, pravil, že takovou počtářskou pozůstalost a poslední vůli v rukou ještě neměl. Hemžilo se to samými zlomky a úvahami.

Jiných věcí nezbylo v strýcově pozůstalosti příliš mnoho. Byly to vesměs jen drobnosti starého mládence. Nejcennější věci byly asi zlaté hodinky, staromodní zlaté knoflíčky, několik stříbrných lžiček a . . . pěkná klec pro skalní vrabce. Pak nějaké čáko, zlaté portupé, vojenský plášť, šavle . . . . Každý v rodině dostal něco, já jsem se přihlásil o šavli, neboť již tehdy myslil jsem, že mně právě šavle může přijíti kdysi vhod, jako člověku bezbrannému.

A mám tu šavli podnes nad hlavou.

Jako mnohé strýcovo skrovné přání se nesplnilo, tak nesplnilo se ani jeho přání poslední. Vždy nám pravil, že si přeje řádný vojenský pohřeb s vojenským povozem pohřebním

a s vojenskou hudbou. Výslovně podotýkal, že si vojenskou hudbu přeje zejména proto, aby z jeho pohřbu měli malou radost aspoň . . . pražští uličníci, kteří při vojenských pohřbech »kutálku« provázeli semo tamo. Strýc se rád díval na takové pohřby a měl srdečnou potěchu ze zástupů pohřební hudbu provázejících. Než hle, jak se stalo. Rozumí se, že jsme učinili všeliké opatření, aby strýcovu poslednímu přání bylo vyhověno. Bohužel, on šlechetnou svou duši vypustil právě v čase, kdy všechny pražské vojenské hudby dlely na manévrech mimo Prahu. Sešlo tedy s hudby. Nedosti na tom. Vinou obstaravatele pohřbu, tuším, že Fuchse, stalo se, že k pohřbu nedostavil se ani vojenský vůz; nebylo vůbec žádného vozu. Po dlouhém trapném čekání bylo nutno odnésti strýce na marách na hřbitov Volšanský, kamž hrstka jeho přátel sledovala pěšky. Tedy pohřeb v Praze dosti neobvyklý. Ale nyní odpočívá již klidně, a spokojenost, které nenalézal nad zemí, nalezl pod ní.

10./2. 1897.

PŘI C. K. VOJENSKÉM ODVODĚ.

Asi roku [illegible] měl jsem čest býti představen c. k. vojenské odvodní kommissi. Dělo se to tehdáž obvyklým způsobem v tak zvaném Šubhauze či Transporthauze na Františku, kde nás v košili předváděli před vážnou tvář slavné kommisse, do níž náležel vedle vojenských organů jako zástupce pražského magistratu také rada Aulehle — můj nejvyšší představený v úřadě. Dej mu Pán Bůh nebe.

Nemohu říci, že bych byl před slavnou kommissi předstupoval s přílišnými obavami. Byl jsem si jist, že mne neseberou. Také doma neměli mnoho strachu, ač to bývají pro matky chvíle velmi krušné.

Avšak . . . . že odvod můj dopadne tak skandálně . . . . ne, ne, o tom jsem neměl tušení. To bylo, panečku, tak! Když na mne po dlouhém čekaní konečně přišla řada, jakýs kaprál Kalina dal znamení, abych košili se sebe shodil a předstoupil.

Prosím, račte!

A již jsem stál jako sám Adam (pěkný Adam) bezprostředně před slavnou c. k. vojenskou odvodní kommissí, před několika zla-

tými límci, mezi nimiž dosti skrovně vysedával svoji funkci jinak velký pán — rada Aulehle.

Tedy se na mne podívali i vyslechli proti všemu nadání s patrnou zvědavostí, jak se jmenuji a co vlastně jsem. »Magistratspraktikant der kgl. Hauptstadt Prag« zněla suchá slova protokolu. Při mém titulu mně nikdy neimponovalo praktikantství, ani ostatní pozdější nebetyčné grady úřední kariery, na nichž někteří kolegové tak dobrotivě si zakládají, spíše lichotil mému vlasteneckému roznícení onen zvučný přívěsek o královském hlavním městě Praze . . . Neboť není lhostejno, čí je kdo kočí . . . .

Odvodní procedura byla se mnou k neuvěření krátká. Kdežto ostatní Adamité podlehali bádání neobyčejně zdlouhavému, se mnou byl pan c. k. vojenský doktor hotov hned. Ale hned. Jen se tak skrz okuláry na mne podíval, pozvednul mé ruce, spustil je, sjel prstem po mých žebrech jako po harfě — a mávnul rukou.

»Vemou si zas košili!« pravil doktor ke mně, načež obrátiv se k slavné kommissi diktoval za všeobecného souhlasu protokolistovi: Derzeit untauglich! Všichni pokynuli hlavami. Oposice nebylo žádné.

Ale tím nebyl jsem odbyt. Zatím, co jsem se sháněl po své košili, obrátil se odvodní lékař k radovi Aulehlovi i zvolal jaksi pro všeobecné obveselení: »Herr Magistratsrath,

an diesem jungen Mann (i ukázal na mne) ist nicht zu sehen, dass der loebliche Stadtrath seine Leute bestens honorirt ... Es ist ja ein Menschenskelet ....«

Pan rada Aulehle, ač mu mimovolná tato poznámka nemohla býti příjemna, usmál se tenkráte podivně, štábní jeden důstojník se zlatým límcem nevesele, skoro melancholicky pokynul hlavou, a já, zapáliv se řádně, spěchal jsem pryč.

K této scéně, která v době trapného churavění a strádání tolikráte se mi vrátila na paměť, musím učiniti dvě poznámky.

Byl jsem tehdáž po bezplatném praktikování již druhý či třetí rok praktikantem se 400 zl. adjuta ročně, a na tomto »skvělém« platu (jak mi řekl jistý velký pán z radnice) zůstával jsem i po odvodě ještě několik let, celkem šest či sedm let! Není tedy divu, že jsem netloustl. Když pak jsem přišel na řadu k postupu jako první do terna, bylo v radě kýmsi namítnuto, že dostávám honoráře v rublích až z Varšavy, že tedy náleží se přednost kolegovi mému, který ruble nedostává a krom toho se .... oženil. Ujal se mne proti takovým výkladům tehdáž býv. ministr Josef Jireček, pravě, že ty ruble jsou asi dobře zaslouženy a že za ženitbu svého kolegy nemohu. Přes to jsem »propadl« a na postup svůj musil jsem ještě hodně čekati.

Od onoho vojenského odvodu minulo dvacet let. Můj Bože! Dočkal jsem se sice

lepší existence, zejména díky mé soukromé přičinlivosti a čilosti literární — ale »kostrou« zůstal jsem skoro na vždy. Nemohl jsem v pozdějších letech již dohoniti, co v mládí osud dal zameškati. Ba ba, na mladých lidech nemělo by se příliš šetřiti. Soukromá jejich přičinlivost, nastavování nocí, přepínání sil uspišuje jen vysílení a mření . . .

Mốje odvodní scéna dostala se jako sensační zpráva až do vídeňských »Pikante Blätter.« Byla ovšem tendenčně zbarvena proti české Praze, což nejvíce mne mrzelo. Jak se tento »Brief aus Prag« dostal do »Pikante Blätter«, nevím podnes.

26./1. 1897.

PRVNÍ HONORÁR.

Svatý obrázek« zove se divadelní hra v jednom jednání od paní Wilkońské, ctihodné manželky Augusta Wilkońského, autora Ramot a jiných veselých knížek polských. Oba jsou již na věčnosti. Na »Svatém obrázku« učil jsem se polsky, a to s takovým neslýchaným výsledkem, že to byla jedna z prvních polských knížek, kterým jsem jakž takž rozuměl — aniž bych polsky uměl. Není pochybnosti, že hlavní o to měly zásluhu Podstránského příruční slovník a snad ještě více prostičký sloh i pranic filosoficky hluboký děj této arcinevinné dramatické hříčky polské. Dodám-li k tomu, že jsem toho času byl právě pln jinošské odvahy a troufalosti, nebude asi s podivením, že ve mně jaksi mimovolně uzrál statečný úmysl »Svatý obrázek« přeložiti do češtiny a vydati tiskem na potěchu sedmimilionového národa.

Toho času rejdištěm podobných literárních podnikavostí byl v žluté obálce, dokola jakýmisi lákavými znaky potištěný »Divadelní ochotník«, vydávaný bez velkých literárních aspirací v Karlíně u Mikuláše a Knappa. Troufal

si tam uveřejňovati leckdo ledaco, tedy nebylo podstatných příčin, abych také já se o ostruhu nepřihlásil. Pravda, pan Pospíšil na Václavském náměstí vydával v témž čase »Divadelní bibliotéku«, v obálce zelené a v podobě okázalejší, která i mně zdála se znamenitější, ale na pana Pospíšila, jako otcova přítele, jsem si ani netroufal. Což kdyby byl vzkázal — shledav nezralost a zbytečnost věci — abych dal takovým podnikům pokoj?! Ostatně nemusí býti hned každý generálem, a překladatel-začátečník může se zatím uspokojiti . . . pražským předměstím.

Odhodlal jsem se tedy svěřiti svůj plod panu Boleslavu Mikulášovi.

Než ani tomu netroufal jsem si donésti rukopis osobně. Kalkuloval jsem, že by dramatu paní Wilkońské mohlo uškoditi mé mládí, že by pan Mikuláš mohl říci, abych raději počkal ještě, až se lépe vpravím do polštiny i . . . do češtiny . . . . Vůbec obav bylo více.

Proto jsem se utekl k blahovolnému prostřednictví veleslavného c. k. poštovního ředitelství v Praze, jehož čipernosti jsem svěřil dodání svého rukopisu velectěnému panu Bol. Mikulášovi, redaktoru Divadelního ochotníka v Karlíně u Prahy (do vlastních rukou).

Stalo se. »Svatý obrázek« už jel. Šťastnou cestu! —

Po té uplynulo několik neděl. Vydavatelskou činnost páně Knappovu sledoval jsem odtud ovšem s nevšedním napjetím. Jakási

nedočkavost a nejistota znepokojovaly mne citelně.

Ale jen co je pravda, štěstí přálo mně tenkráte neslýchaně. Podle všeho neměl pan Mikuláš toho času přebytek materiálu, potřeboval snad zrovna nějakou nevinnou aktovku.. V tom přišla moje zásilka. Jako na zavolání.

Skutečně, tak bylo. Pan Mikuláš, prohlédnuv na rychlo rukopis, bez prodlení odevzdal jej sazeči: »Houžvičko, teď vemou ten Svatý obrázek!« Stačil zrovna na doplnění sešitu.

Houžvička »Svatý obrázek« vzal, vysázel, pak to nějak vytiskli, nu a dříve, než jsem se mohl nadíti, vyšel nový sešit Ochotníka číslo 91. — se »Svatým obrázkem«. Opus ten vyplnil celých 14 stran.

Nejnovější tento výkon knihtlačířského umění v království Českém vzal jsem s všemožným uspokojením líbezně na vědomí. Liboval jsem si.

Neměl jsem také nic rychlejšího na práci, než »úspěchem« svým pochlubiti se svému literárnímu kollegovi, příteli K. (také ještě nekouřil), jenž zrovna toho času dokončoval jakýsi nadějný husitský román. Obrovská tato skladba nepřišla sice nikdy na světlo boží, ale měla sama v sobě tak elementární sílu, že přátelství naše mimovolně ohrožovala. Radil jsem totiž svému příteli, aby ve svém románu těch věrných Čechů pro nic za nic tolik nemordoval a na jatky nepotahoval. Dotknuv

se tím patrně nemile přítele, nemálo jsem jej proti sobě podráždil, ačkoli jsem dalek byl té tendence. Odměnil se mi posměšnou poznámkou, že takové naivní povídání jako »Svatý obrázek« je pro loutkové divadlo, nikoli však pro Národní divadlo — které tehdáž vězelo ještě v základech.

Bylo tedy pro milého přítele nemalou ranou, když jsem mu proti všemu nadání vítězně ukázal »Svatý obrázek«, černě na bílém papíru vytištěný.

Trochu ho to zarazilo, trochu překvapilo.

Teprve po chvíli tázal se poněkud nakysle, kolik jsem dostal — honoráru.

Upřímně řečeno, prosaická přítelova otázka dotkla se mne nemile, ano urazila mne. Nijak se mi nezamlouvala jeho chtivost po marných penězích při snažení tak . . . »idealním«. Snil jsem líbezně o literatuře a divadle — a on do popředí hned tlačil hmotu honoráru. Ostatně jsem ani nevěděl, že bych měl také něco chtíti. Vždyť děd můj, František Jelínek, vydávaje u Turečků v Litomyšli »werk« historický, jalovici byl nucen prodati, aby za tisk, kolik náleželo, zaplatil.

Proti tomu namítal kolega a přítel K, že teď se už za všecko platí, že nikdo nic nedělá zdarma, že i švec účtuje příštipek, že jen hloupý člověk . . . . že . . že . . .

Věc se mně pak rozložila v hlavě. Ponenáhlu pustil jsem z mysli dědečkovu obětavost a Turečkovu »hrabivost«.

Konečně odhodlal jsem se k nemálo smělému kroku. Jednoho dne namířil jsem z čista jasna do Karlína, kdež vyhledav závod Mikulášův, stanul jsem statečně před tuskulem redaktora Divadelního Ochotníka. Zaklepal jsem a vešel

Nemohu říci, že bych tam byl oslněn jakoukoli literární nádherou. Naopak. Byl to nepatrný přízemní pokojík, pozoruhodný jen tím, že se do něho muselo vejíti k neuvěření mnoho papíru. Válelo se to tam, kam se člověk podíval: na stole i pod stolem, v okně i na zemi. V osobnosti pana Mikuláše poznal jsem sice okamžitě muže neobyčejně dobráckého, ale nezdá se, že jsem mu tehda přišel valně vhod. Bylť právě zaměstnán pilnou korrekturou některého »o nesmrtelnost se hlásivšího plodu lidského ducha«, což asi bylo příčinou, že jej příchod můj nenaplnil obzvláštní rozkoší.

Poněkud nevrle odvrátil hlavu od stohy svých korrektur a pohleděl na mne, jako by říci chtěl, co vlastně chci?

Výřečností co možná ozdobnou zvěstoval jsem mu při vší skromnosti dosti okázale, že já jsem právě ten chlapík, jemuž vidělo se přeložiti »Svatý obrázek« z jazyka pobratimého národa polského na vlastenínský jazyk svatého Václava.

Ani toto zvěstování neporazilo pana Mikuláše, který patrně teprve po chvíli si vzpomněl, že něco podobného vytisknul v »Ochotníku«.

»A co si tedy přejete?« odvětil skoro trochu netrpělivě, pohlednuv významně na stohu svých korrektur; při tom mávnul rukou, a zas se tvářil, jakoby říci chtěl, že má důležitější věci na práci, než . . . než . . .

Holenku! Nyní jsem měl říci, co chci! Ostýchal jsem se jaksi, štítil jsem se prosaického slova. Předpokládal jsem, že se pan Mikuláš dovtípí sám . . . ale on se nedovtípil. To to!

Nezbývalo tedy, nežli zase s všemožnou úhledností řečnickou, provázenou značnou dávkou literární líbeznosti, naznačiti, oč mi vlastně jde. Po delším kličkování přepustil jsem přes svůj ret odvážné slovo honorár.

Pan Mikuláš, nepochybně nemálo překvapen, usmál se poněkud ironicky. Šeptnul cosi o nepatrnosti mé práce, že prý toho je sotva několik stránek, že . . . že . . .

Nebylo mně právě nejpříjemněji. Nejraději bych byl zmizel a vzdal se dobrovolně všech nároků na takto oslazovaný první honorár. Ostatně nehodlal jsem svými požadavky na mizinu přiváděti vydavatele »Svatého obrázku« i abych předešel všemu možnému nedorozumění, napověděl jsem kavalírsky, že za vděk vezmu místo honoráru na penězích — knížkami vydanými jejich nákladem.

Ani tento smiřovací pokus mého diplomatického jednání nepůsobil na pana Mikuláše příliš potěšitelně. Vyhověl volky nevolky, jen aby se mne konečně zbavil. Odešel do skladu,

podotknuv, abych »tedy« počkal. Slůvko tedy zní mně podnes v uších.

Zůstal jsem tedy okamžik v pokoji sám a sám, a ssál s neutajitelným zadostučiněním do sebe vůni vlhkých korrektur.

Pak přišel pan Mikuláš i odevzdal mi beze slov malý balíček knížek — můj první honorár.

Poroučel jsem se co nejzdvořileji, se srdečnou omluvou, aby se nehněval, jestliže jsem jej zdržoval. —

Sotva jsem zašel za roh, rozbalil jsem neprodleně a s velikou chtivostí balíček. Bývá to prazvláštní rozkoš viděti neklamně před sebou výsledek či odměnu svého snažení — první honorár.

Jen že tenkráte utvářily se okolnosti tak, že dojem můj nebyl právě nejroztomilejší. Čekalo na mne poněkud nemilé překvapení. Inu, inu, není divu!

Neboť v obalu nalezl jsem vedle několika autorských výtisků dotyčného sešitu Divadelního ochotníka — ještě jednu knížku, vydanou týmž nákladem. Byl to český překlad známého Kniggova spisu:

»O OBCOVÁNÍ S LIDMI«.

Toť první můj honorár. Štědrost a důmyslnost výběru prvního honoráru zarazily mne poněkud. Tázal jsem se mimovolně sama sebe, proč mi vybral pan Mikuláš zrovna knihu

tu? Proč? Aneb byl nějaký vedlejší úmysl?... Kdo ví.... Snad jsem se i trochu zapýřil.

* *
*

Ale přátelství naše trvalo dále. Po roce vyšla v Divadelním Ochotníku druhá moje »práce«, převod Ostrovského ruské veselohry »Úpis na ženění«. O honorár jsem se tenkráte raději ani nehlásil.

* *
*

Kniggův spis »O obcování s lidmi« dobře jsem zužitkoval po letech. Poslal jsem jej k svátku člověku, který o českých spisovatelích psal způsobem a tonem — jakým se ve slušné společnosti nemluví. —

KRITIK KAVALÍR.

Sestavoval jsem po několik let bibliografii knih, článků a statí českých, pokud se týkají jiných Slovanů. Práce ta přišla mi velice vhod, zejména při redigování Slovanského Sborníku, neboť ukazovala spolehlivě k obsažnosti i k mezerám slavistiky v literatuře české. Dle toho řídil jsem také obsah Slovanského Sborníku, který již vyplnil nejednu skulinu. Kromě toho zdálo se mi vhodno, uveřejniti některé části této bibliografie v dotyčných zemích slovanských. Mínil jsem tím ukázati také, do jaké míry všímají si Čechové ostatních svých soukmenovců a jaké toho jsou stopy v českém písemnictví. Ostatně i literární podstata práce sama se doporučovala.

Nepochodil jsem špatně. Oddíl ruský (as 400 listů) zaslal jsem Carské veřejné bibliothéce v Petrohradě, která jej přijala velmi vlídně a přiměřeně honorovala. Oddíl jihoslovanský zaslal jsem Srbskému učenému družstvu v Bělehradě, kteréž jej vytisklo ve svém »Glasniku«, a konečně oddíl polský předložil jsem Akademii věd v Krakově, kteráž práci mou rovněž ve svých publikacích (w »Rozprawách«)

ochotně uveřejnila. Akademie věd v Krakově vydala tři části této mé česko-polské bibliografie, vedené až do roku 1886.

O nedostatcích svého bibliografického podniku byl jsem sám co nejlépe přesvědčen. Nejsa nikdy pánem svého času, jsa upoután k prose svých úředních povinností, jmenovitě v hodinách, kdy přístupny jsou veřejné bibliothéky, byl jsem nucen sbírati a sháněti bibliografické údaje námahou věru politování hodnou. Dnes jest mi vůbec malou hádankou, kterak mohl jsem se za daných poměrů odvážiti k činu takovému. Za příznivějších okolností byla by práce dopadla jinak, dokonaleji.

Přes to dobrá vůle moje přijata všady dosti příznivě. Pokud nebylo nic lepšího, brali za vděk i to, co jsem podával já.

Prodlením času, sbíraje stále bibliografický materiál v tom směru, přicházel jsem ovšem na nové a nové »dodatky«, kterými náleželo publikované již bibliografie doplňovati.

Tu stalo se, že měl jsem literárního přítele, kterému jsem se osmělil věnovati po výtisku svých polsko-českých bibliografií, vydávaných v Krakově (»Biblijografija dzieł, rozpraw i artykułów czeskich dotyczących rzeczy polskich« I. II. III. Kraków 1882—1887). Aby přítel měl také »dodatky«, vepsal jsem mu je jako doplněk do eksemplářů — přímo ze svých zápisů, ještě neuveřejněných.

A hle! Po nějakém čase uveřejnil můj literární přítel kritiku či recensi mé polsko-české bibliografie, vydané v Krakově. Kavalír ten velmi vážně rozepsal se o mém pokusu bibliografickém, napověděl cosi o nepopíratelné »záslužnosti« »mravenčí« této práce, ale .... ale k posledku viděl se pohnuta poukázati k některým mezerám a nedostatkům této jinak »chvalitebné« práce. I citoval knihy a články, »kteréž pozornosti autorově patrně ušly.« Byly to veskrz citáty z mých doplňků, které jsem svému literárnímu příteli sám do jeho výtisku vepsal. —

Kavalír!

Maje později nejednou příležitost čítati různé neurvalé »kritiky«, čmárané s obdivuhodnou nadutostí a nesvědomitostí, vzpomínal jsem vždy tohoto svého literárního přítele a — »kritika«. — — —

Ale na tom nesejde, čili, jak Poláci říkají, »mniejsza o to«. — Chtěl jsem ve vydávání své bibliografie pokračovati, zejména pokud se týče části polské. Než shledal jsem, že učiním lépe, ustanu-li. Mých prací o Polácích v českém jazyku hromadilo se tolik, a prací o Polácích jiných spisovatelů českých začalo býti tou měrou poskrovnu, že pokračování bibliografie česko-polské obsahovalo by nepoměrně mnoho náslovů mého autorství. Není pochybnosti, že by byl některý kavalír-kritik vyslovil mínění, že vydávám polsko-

českou bibliografii jen k vůli — sobě, k vůli svému jménu.

Proto jsem ustal.

Však najde se bez toho dříve neb později člověk, který tu práci dokoná . . . .

DIVADELNÍ TÁČKY.

(Veselé i melancholické.)

Snad nikde na světě nezaujalo divadlo široké vrstvy národa tou měrou, jako u nás. Jinde mají divadla svá divadelní obecenstva, ovšem že často velmi vydatná, u nás mají celý národ. Divadlo české jako neposlední součást odrozovacího aparátu našeho národa, stalo se veřejnou záležitostí prvního řádu. Ono mělo i má i svůj politický význam, vykonalo v tom směru více, než leckterý podnik povahy čistě politické. A pokud se týče Národního divadla, byl národ Český do zájmu jeho v pravém smyslu toho slova zapřažen. Třicet let jsme sbírali na tuto kapličku, nikdy neustupovalo divadlo do pozadí.

Můj Bože! Jaké vzpomínky hrnou se mi do mozku při pohledu na nádherné naše divadlo Národní. Jaké zbožné, krásné pocity jsou s ním spojeny! Ale neobešlo se také bez značných otrav a trpkostí, jichžto bezprostřední příčinou bylo Národní divadlo . . . .

Již jako hoch a školák normálek měl jsem plné ruce práce s národním divadlem,

v jehož prospěch jsem sbíral s neodbytnou horlivostí příspěvky mezi spolužáky-chlapci. Každý z nás dal týdně aspoň krejcar, ač měli jsme ve třídě i takové mecenáše, kteří zapisovali do mé divadelní vkladní knížky i 70 kr. týdně. Bohatýrem takovým, ode mne nad jiné zbožňovaným, byl syn zámožného továrníka karlínského Götzla, Čeněk. Příspěvky tyto činily měsíčně okrouhle pětku, kterýžto velkolepý peníz vždy zvláštní dvoučlenná kommisse se mnou v čele odváděla panu Petrovi v kanceláři Národního divadla. Než i toto vlastenecké podnikání nejútlejších mých let setkalo se s malou pro mne pohromou. Jednoho krásného dne totiž vybíral jsem obvyklým způsobem mezi vyučováním náboženství příspěvky — pod lavicemi. Šouralť jsem se po zemi od žáka k žákovi vybíraje dotyčnou daň; tak dostal jsem se z poslední pomalu až k první, kteráž, jak známo, zahrazena bývala prknem k vůli úhlednosti až k zemi. Dospěv na kolenou až k onomu osudnému prknu — drc! — z neopatrnosti vrazil jsem hlavou do něho. Jen to zadunělo. V očích mně jen zajiskřilo, ale ani jsem nedut. Přes to nezůstala věc tajna. Pan katecheta rozčilen ranou a snad také neklidem pánů premiantů v první lavici, zhurta zvolal: který »kůň to zas udělal?«

Poslušný a mravný premiant, kluk protivný a i jinak ohavný (myslím, že později zblbnul) hned tu byl se zprávou: »Prosím,

vašnosti, Jelínek vybírá pod lavicí na Národní divadlo a nedává nikomu pokoj!«

Hned po té slyšel jsem nelaskavý hlas katechetův: »Jelínek — kde pak je?«

Vyndali mne a postavili před soud. Pan katecheta, který mne ostatně nevalně miloval již proto, že jsem při biřmování chtěl míti mermomocí jméno jakého slovanského Slavomila, který prý v katolickém kalendáři ani není (smluvili jsme se pak konečně na Jiříku, králi Poděbradském, rozumí se), díval se na mne přísně, jako kterýkoli biskup kostnického sněmu.

»Ty už tedy již všecko víš, Jelínku, ty už nemusíš poslouchati . . . .« spustil pan katecheta z ostra, a táhna mne za ucho ke svému stolku — jal se mne zkoušeti. Katalog významně rozevřel přede mnou.

Rozumí se, že zkouška dopadla hanebně. Nezodpověděl jsem otázku ani jedinou. Padla dvojka velká jako slon.

To pro vlast!

Ale ani vybraných peněz, ani zápisní knížky se pan katecheta nedotkl. Za to nedlouho po tom jsem pozoroval, že si mě někteří učitelé začali oblibovati; jmenovitě učitel Šimáček, bratr redaktora a nakladatele, ku podivu si mne hleděl a jednoho dne překvapil mne i tím, že svěřil mému opatrování jeden záhon v školní zahradě u svatého Jakuba, což bylo vyznamenání nenepatrné. —

V tu samou více méně dobu připadalo památné slavnostní založení základního kamene Národního divadla. Po té nebylo v Čechách idealnější, krásnější slavnosti. Myslím, že právě tato slavnost nejvíce přispěla ku vzpružení národního vědomí nejširších vrstev našeho národa. Jakým dojmem působila na mne, nemohu ani vylíčiti. Hledím k dobám těm dnes jako k mythu. Již před samou slavností, když do Prahy přiváželi základní kameny z Řípu, z Blaníka atd., vybíhal jsem ověnčeným vozům a potahům rozčileně vstříc. Každý ten omšený kámen byl něčím svatým. Nemálo jsem byl hrd na to, že se mi podařilo strčit housku do tlamy volu, který, červeně bílými stuhami ověnčený, přivezl kámen základní z Řípu či z Blaníka. Můj Bože, takové nadšení nyní už ani snad v dětech není . . . .

Když pak došlo k slavnosti samé, k onomu jasnému a zářivému dni svatojanskému r. 1868 — div jsem se vzrušením nerozstonal, div že jsem s okna třetího patra na nábřeží, kdež jsme toho času bydlili a na slavnostní průvod se dívali — nespadl. Maminka měla o mne neustále strach, neboť při každém novém zjevení nádherného průvodu, provázeného nestrojeným nadšením tisíců, nebyl jsem k udržení. Byl to obřad vskutku velkolepý, emuž podlehal cit stejně nejen mladých lidí, ale i starých. I naše poněmčené pražské tety, rozložené v našich oknech, podlehly sentimentálnosti, matka moje plakala téměř neustále. To už takový byl čas.

Však přijel na slavnost tu také Josef Dobrowolski, redaktor »Dziennika Poznańského«, jeden z mých pozdějších nejsrdečnějších příznivců a přátel polských.

Dojem, jakým tato opravdově národní slavnost na mou mysl působila, byl přímo obrovský. Klidně nespal jsem několik nocí. Což divu, že tehdy i potom skvělo se Národní divadlo a divadlo české vůbec v myslích mladých nadšenců v záři nebývalé a neslýchané. Nebylo větší rozkoše, jak dostati se na některé představení v divadle prozatímním neb v divadle na hradbách. Býval jsem dosti pravidelným navštěvovatelem našich málo pohodlných divadelních galerií, kdež za šesták neb za dva nezřídka tlačil jsem se až k udušení. Totiž byl jsem tlačen. Idealem i mým nemohl toho času ovšem nikdo jiný býti než paní Sklenářová-Malá, s níž v srdci mém nebezpečně soupeřila jediná slečna Kupková, pozdější paní Kittlová. Mošna již tenkráte byl Mošnou. Jinak u herců činil na mne starý Kolár dojem nejhlubší.

V tu dobu zachvácen jsem byl také již nebezpečnou choutkou psáti dramata, čím více kolem mne zájem pro divadlo rostl, tím více toužil jsem přispěti také svou »hřivnou«. Psal jsem tedy mnohoaktové tragedie, najmě husitské, v nichž krvavých mordů, vlasteneckých hesel a německých kleteb nebylo málo. Úlohy jsem psal hercům na záda. Nejvíce mne uspokojovala tragedie »Z kalichu«, hra »většího

stýlu«. Kdysi napsal jsem veselohru »Jmenovci«, kterou jsem dal přečísti svému příteli z galerie areny na hradbách. Přítel ten, školák jako já, hodlal se výhradně věnovati divadlu, cítil v sobě talent pro první milovníky a komiky. Člověk ten přečetl »Jmenovce« i nabzučel mi do uší, abych hru tu beze všeho podal divadlu. Na to jsem ani nepomýšlel, že bych to mohl .... Konečně podlehl jsem naléhání. Jel jsem tehdáž s otcem náhodou do Vídně, odkudž jsem kus svůj slavnému ředitelství, resp. p. Mayerovi, zaslal. Pseudonym zvolil jsem si hodně tajuplný. Vrátiv se pak do Prahy, čekal jsem klidně, co se bude díti. Nedělo se dlouho nic, pranic. V divadle sekali neustále Princeznu Trebizondskou.

Ale nastojte! Tu jednoho dne vyšed z domu a spěchaje jak obyčejně především se podívati na nejbližší roh na divadelní plakáty — spatřuji tam a čtu zřetelně oznámení pod čarou, že »zítra dávati se budou »Jmenovci« po prvé.«

To bylo leknutí, děkuji pěkně. Dělala se mi kola zelená i modrá. Měl jsem to tu černé na bílém.

Po celý ten dnešek byl jsem rozrušen. Ve mně vznikaly steré nejistoty a pochybnosti, připouštěl jsem to ono, a zas nepřipouštěl jsem jiné věci. Jak mi to as obsadili?

Nemohl jsem se ani dočkati zítřka, onoho úplného plakátu na rozích, který odpověděti měl na všechny mé otázky i pochybnosti rázem.

I toho jsem se dočkal.

Inu, sláva moje netrvala dlouho.

Na zejtří dávali sice »Jmenovce«, ale ne mé, nýbrž něčí jiného. Na premieru jsem přes to šel, ale nudil jsem se báječně. Jmenovci mého kolegy neměli valného úspěchu i zmizeli s repertoiru úplně.

Poněkud šťastnější byl jsem později divadelními překlady z jazyků slovanských, zejména z polštiny a ruštiny, kterými jsem se začal troufale zjevovati tu a tam v našich divadelních bibliothekách. Překlad tuze mravné jednoaktovky »Svatý obrázek«, uveřejněný v Karlínském žlutém »Divadelním ochotníku«, dopomohl mi k velkolepému prvnímu honoráru, o čemž veselá vzpomínka děje se v těchto vzpomínkách zvláště. Pak jsem přeložil také něco ruského z Ostrovského. Ostatně více těchto překladů zůstalo v rukopisech; mělť jsem je hlavně za cvičení se v slovanských jazycích.

Zas trochu později napsal jsem původní veselohru o jednom jednání p. n. »Domácí přítel«. Hračka, byl to plod jednoho dne či dvou. Nezakládal jsem si na té věci pranic, odložil jsem ji. Teprv po nějakém čase domluvil mi přítel Kubr, jehož jsem měl také za výtečného kritika a jenž jednoaktovku mou přečetl, abych ji podal divadlu i vytisknul. Váhal jsem z prvu, ale k posledku podlehnul jsem domluvám přece. Leč abych se vyhnul všem možným »příjemnostem,« označil jsem — zase k radě přítele Kubra — »Domácího

přítele« jako překlad z ruštiny, a sice jako práci jakéhosi pana A. G. Popova. Malý švindl! Budiž mi odpuštěno, hlavní o to zásluhu měl Kubr, který mi to poradil. Ostatně nic zlého se nestalo.

Staričký a dobrotivý Jaroslav Pospíšil veselohru mou neobyčejně rád přijal i vytisknul ihned ve 161 svazku své zelené Divadelní Biblioteky, zaplativ skvělý honorár za »překlad«: 10 zl. Tak vyšel »Domácí přítel« jako ruská veselohra.

Dále jsem se o věc nestaral, činil jsem toho času již jiné náběhy slavistické, které mi více ležely na srdci.

Tu však, hle, co se stalo proti všemu nadání. Asi po roce neb po dvou letech zastavil mne na ulici z čista jasna Celestýn Frič, který pilně překládal pro divadlo a všelijak v literatuře se obracel, i gratuloval mi k úspěchu »Domácího přítele«.

»Jak to?« tázal jsem se nemálo překvapen.

Dověděl jsem se, že ochotnické divadlo v Karlíně (myslím »u hvězdy«) dávalo minulou neděli Popovovu veselohru v mém překladě a že obecenstvo se »znamenitě« bavilo.

»Jděte!« pověděl jsem zaražen.

»Inu, vždy to říkám,« vece nebožtík Frič žmoulaje viržínko v ústech, »u nás je předsudek proti ruské dramatické literatuře! Ale jen dobře vybrati. »Domáci přítel« líbil se, lidé bavili se, smáli se a tleskali, co stačili . . . .«

»Jděte!« ozval jsem se zase já, lituje v duchu, že jsem o představení tom ničeho nevěděl a že jsem tudíž nemohl býti přítomen své zatajené slávy.

Buď jak buď, tolik jest jisto, že moje arcichatrná ruská veselohra z Carsko-Selského života měla na několika ochotnických divadlech úspěch, čímž ovšem nijak nechci tvrditi, že by za něco stála. Vím dobře, že to je naivní hříčka. Plod nejmladších let. Ale právě to je zajímavé a karakteristické, že mé veselohře zjednávala pozornost a přízeň českých ochotníků — ruská provenience! Smál jsem se v duchu jako šibal. Nepochybuji, že by o »Domácího přítele« nikdo nebyl zavadil, kdyby tu svou úlohu neodehrávalo rusství. Hle, jaké jsem činil záhy zkušenosti .....

Ale divadelnictví mé nepřestávalo jediné na takových podnicích. Skytala se ještě i jinak příležitost o divadlo všelijak se otříti. V jiné vzpomínce je vděčná vzpomínka na blažené paměti ruského plukovníka Endogurova, mého příznivce. K jeho žádosti přeložil jsem mu z češtiny do ruské prosy (pokud jsem ovšem uměl) dvě dramata, a sice Tylova Husa a Vlčkovu Elišku Přemyslovnu. Honorár za tuto práci přispěl mně k první cestě na Rus. To bylo v letech 1875 a 1876. — Trochu později pomáhal jsem svému polskému příteli mediku Josefu Surzyckému z Lublína (nyní je praktickým lékařem a předsedou Towarzystwa lékařského v Krakově) překládati Kollárovu

Magelonu z češtiny do polštiny. Václav Szymanovski, redaktor Kurjera Warszawského, jehož přízeň jsem si v nemalé míře získal, chtěl hru tuto dostati na varšavské jeviště, staral se o to, ale nedošlo k tomu. Magelona nestála na žádoucí výši, kromě toho jakési podobenství bylo na závadu uvedení této české hry na polské jeviště. Nejvíce nás tenkráte mrzelo, že jsme starého Kollára osobně žádali za svolení, aby Magelona směla se dávati ve Varšavě. . . . .

Při tom nijak nezanedbávaly se sbírky ve prospěch Národního divadla. Rusky učil jsem se v kroužku, který kolem sebe shromažďoval žalmista ruského kostela v Praze, p. Apraksin, náš nynější pravoslavný farář. Po celý čas těchto ruských hodin vybíral jsem mezi spoluposluchači ruštiny na Národní divadlo.

Ale hlavní mé působení ve prospěch Národního divadla soustředilo se mimovolně v mé slovanské korrespondenci. Bylo by toho několik knížek, kdybych vydal souborně vše, co jsem o českém divadle a o Národním zejména za hranicemi vlasti uveřejnil.

Cokoli se u nás divadelního šustlo, referoval jsem svědomitě do různých stran slovanských, jmenovitě do Varšavy a Poznaně, kdež jsem se jako dopisovatel z Prahy nejpevněji zakotvil. Článků o počátcích Národního divadla, jeho stavbě a stavu přítomném napsal jsem několik. Varšavské »Kłosy«, »Przegląd

tygodniowy«, »Bluszcz«, »Kurjer Warszawski,« »Dziennik Poznański«, »Lech«, »Czas« krakovský atd. stále uveřejňovaly mé zprávy neb články o Národním divadle. Rovněž v srbské »Zoře« a v petrohradském ruském »Iskusstvě« uveřejnil jsem články o našem divadle, maje stále na mysli, aby šířil se interes k naší dramatické literatuře a k její svatyni co nejvíce. Zdá se, že tato moje snaha nebyla marna, zejména co se Polska týče. Polské účastenství při požáru Národního divadla a po té při otevření z popela vyrostlého Fenixu jest toho dokladem. Zasedaje tehdy v slavnostním komitétu pro uvítání slovanských hostí, měl jsem příležitost ochotu svou napjati i v tom směru.

Pak přijela do Prahy podruhé varšavská tragédka Deryngova, a i jinak divadelní styky mezi Prahou a Varšavou dostávaly vzpruhu. Jakkoli věci tyto pořádal hlavně F. L. Hovorka, přece i pro mne zbývalo ještě nemálo radosti a strasti. Však to nebyla maličkost . . . . .

Ale, ale! Málem byl bych nadobro zapomněl, že i jako herec divadelní jsem se »proslavil«, a co více, jako herec ruský. I o tom musím učiniti krátký záznam, než přikročím k další periodě mého divadelnictví.

Asi roku 1875 pořádal literarní řečnický spolek »Slavia« slovanský večer na oslavu chorvatského básníka Preradoviće. Na programu tohoto večírku, odbývaného výminečně v letním sále na ostrově Střeleckém,

nalézalo se zejména sehrání ruské veselohry Krylova »Пирогъ«, a sice sehrání v ruském jazyku. My herci byli jsme vlastně Češi, z nich vzpomínám jen nynějších profesorů Řeřábka v Praze a Ibla v Pardubicích. Oba mají také literární jméno. Já jsem hrál ve veselohře nepatrnou úlohu naivního milovníka Milona, myslím, že dosti bídně, o čemž mne ostatně ujistili kolegové, ač jinak sám slavný Pogodin, tehdáž přítomný, neváhal mne pochváliti. Vedle jiných komických scen podařila se i tato: Vlásenkář přidělal mně vous tak důkladně, že nemohl jsem ho sejmouti ani po hře i byl jsem nucen ponechati si jej do příštího dne. Ale tu, hle, vous tak mne změnil, že rozespalý domovník nechtěl mne ani domů pustiti, namítaje, že takový vousáč v domě nebydlí. Dorozumněli jsme se pak ovšem.

Toto ruské divadlo bylo mé první i poslední dramatické vystoupení toho způsobu.

Rok před tím týž spolek »Slavia« pořádal jiný slovanský večírek, na němž sehráli rovněž ochotníci v polském jazyku Chęcińského veselohru »Cicha woda brzegi rwie«. Já jsem tehdáž sice nehrál, ale byl jsem jistě nejnadšenějším posluchačem. Polština, kus i hra, učinily tehda na mne dojem »porywający«. I sedl jsem si nazejtří a napsal nemálo nadšenou zprávu o tomto prvém divadelním polském představení v Praze, kteráž vytištěna byla 17. března 1875 v Dzienniku Poznańském. Byl to můj první příspěvek v Dzienniku

Poznaňském, s nímž mne později spojovaly tak blízké a trvalé styky literární.

Mluvě o tomto referentství, nemusím zatajiti, že více méně téhož času nosil jsem také Šimáčkovi do Českých novin »recense« z ochotnických představení v*) divadle u ruského kostela.

Můj Bože! Shrnul jsem jen mimovolně, co zachoval jsem v paměti. Tolik to divadlo mysl zaměstnávalo! Hleděl jsem na ně stále jako na svatost a jako na ideal největší. Kolem toho idealu plahočil jsem se rád a všelijak, ono bylo velkým, krásným snem mladosti.

Neboť tu zatím nad břehem Vltavy rostla velkolepá budova Národního velechrámu, jehož takřka každý kámen a každé jeho zasazení zvlášť jsme sledovali. Nebylo dne, abych nebyl doběhnul k staveništi Národního divadla a nepokochal se pohledem na jeho ušlechtilý vzrůst, na jeho přibývání a spění k vrcholu národní slávy a chvály.

Tak plynula léta. Zatím byl jsem již cele v proudu literatury a akce vzájemnosti slovanské. Redigoval jsem Slovanský Sborník, navazoval styky s dalekým světem

Nezbývalo již času otírati se o divadlo, jako kdysi, ale divadla nezanedbával jsem nikterak. Psal jsem o něm do zahraničních časopisů stále, a navštěvovatelem divadla byl jsem velmi častým. Několikráte týdně spěchal jsem tam. Byla to má jediná zábava.

*) Zde v rukopise vynecháno místo pro jméno divadla. Bylo to divadlo Švestkovo. *Pozn. vyd.*

Pak nastal osudný den 13. srpna 1881. Požár. Patřil jsem k těm Čechům, kteří tehdáž »dětinsky« se rozplakali při pohledu na rozpadající se divadlo. Z rána toho dne přinesl mi ředitel p. Šubert provolání o otevření Národního divadla, abych je přeložil do polštiny. Místo překladu psal jsem polské korrespondence o požáru na vše strany. Nazejtří odjel jsem do Drážďan na návštěvu ke Kraszewskému. Sám nestor polských spisovatelů byl hluboce dojat i neprodleně zařídil, že ve prospěch znovuzbudování divadla bylo dáváno divadelní představení ve Lvově. Ve Varšavě a v Poznani sbíralo časopisectvo pilně ve prospěch našeho divadla. První zaslala na mé ruce svůj »vdoví groš« paní Orzeszková. (Viz můj feuilleton . . .*)

Konečně dočkali jsme se splnění velkého snu. Národní divadlo otevřeno r. 1883 slavným způsobem za hojného účastenství slovanských hostí, jmenovitě Poláků z Varšavy, Krakova, Poznaně a Lvova. Agitoval jsem již půl roku před tím. Poláci se vyznamenali, neboť účastenství jejich nebylo frasí . .

Po té nastala epocha rozvoje Národního divadla, jako předního uměleckého ústavu

*) Zde Jelínek snad měl na mysli feuill. »Polské projevy v příčině národního našeho neštěstí« (Pokrok 1881, 30. srp.), v němž se však o E. Orzeszkové zmínka neděje. Za to ji nacházíme ve vzpomínce »Dvě přítelkyně českého národa«, uveřejněné původně v »Nedělních Listech« Hlasu Národa a umístěné na konci této knihy *Pozn. vyd.*

českého. Z počátku šlo vše velmi harmonicky. Každý nový kus oslavován banketem, mluveno mnoho a v obci zejména literárně umělecké bylo mnoho vzájemnosti. Stýkali jsme se pravidelně, těšili se z obapolných zdarů. Toho času napsal jsem do Slovanského Sborníku slovanskou kapitolu o slovanském poslání Národního divadla. Nevím, jestli si toho kdo všiml. Zároveň jsem působil, aby ve Varšavě a v Krakově dostal se na prkna aspoň občas nějaký český kus v polském překladě. Pohříchu, v tom směru pochodil jsem přese všechnu péči v Polsce špatně. Česká dramatická literatura nemá v cizině vůbec dosud štěstí. Nechci rozhodovati, je-li to vina našich dramatiků, nebo vina předsudku zahraničního. Trochu padá na váhu asi oboje.

Naopak staral jsem se o oživení polského repertoiru na Národním divadle. K dramaturgu Stroupežnickému docházel jsem po nějaký čas i četl jsem mu z polských originalů po česku novotiny polské, aby jejich způsobilost pro Národní divadlo mohl posouditi. Takové a jiné práce bylo stále dosti . . .

Ale zatím začala ona výše vzpomenutá harmonie pomalu bráti za své. Kolem záře Národního divadla začalo se hromaditi plničko všelijakých osobních zájmů. Řediteli Šubertovi přiznával jsem v duchu i veřejně položení neobyčejně nesnadné. Zajisté, on při nejlepší vůli a schopnosti nemohl vyhověti všemu a všem. Zájmy všelijak se křižovaly, nastávaly

bouře ve sklenicích vody, osobní nelady, ba i intrygy Myslím, že o tom své vážné slovo poví kdysi ředitel Šubert. Já jen tolik podotýkám, že divadelní nelady ponenáhlu podryly téměř úplně harmonii našeho prvotního složení literárně divadelní společnosti. Velká škoda, že ta tam je společnost a její tmel, která před otevřením i po otevření Národního divadla svorně a čile scházela se v Petzoldově restaurantu. Byly to pravidelné, velice oživené schůzky, měly barvu i ducha. Snad nikde v Čechách netryskal tak zdravý humor, jako tam, a také o velice vážné rozmluvy nebyla nouze.

Pohříchu, za stále rostoucích kyselostí divadelních nebyla společnost ta v prvotním svém složení k udržení. Mezi literáty a divadlem nastaly různé disonance, dosti citelné a nemilé. Na hlavě poměrně mladého ředitele přibývalo šedin neobyčejně rychle.

Spokojenost byla ta tam. Do našich schůzek přestal choditi brzy ten, brzy onen, i nemám v podivení, že jeden z prvních přestal choditi sám ředitel. Za daných okolností bylo osobní osamocování přirozenou výsledností tu a tam se vyskytujících napjetí. Tak stalo se, že jsme se rozdrobili. Ředitel Šubert napsal o tom zvláštní vzpomínku do některého slavnostního listu. Vyznívá dosti melancholicky. Inu ovšem . . .

Dr. Thomayer staral se sice znovu slepiti rozlepeninu, ale nepodařilo se. Je už tak

na světě: provázek roztrhnutý můžeš navázati, ale uzlíček zůstane již na vždy.

Ze společnosti té zbyl do pozdějška již jen malý důvěrný kroužek, který odtud dost skrovně kočuje. Jsme v něm Vrchlický, Sládek, Jirásek, Lier, Winter, Frýda, já. I Thomayer a prof. Stupecký, jindy pravidelníci velmi vytrvalí, nejsou již k dostání. Leč přibyli: Herites, Šimáček, Kučera, Rais, Černý. Než o této družině snad jindy více a zvláště.

Co mé maličkosti se týče, dlouho nebyl jsem do divadla a do kulis povážlivě zapleten. S divadlem jsem potud jen vlastenčil a slovanštil. Byl jsem jen služebníkem na vše strany, jinak stála moje osoba stranou. Vzácné štěstí.

Ale to netrvalo věčně, jen do roku 1889. Sám ďábel nahvízdal mi, co tuto nyní zaznamenám.

To bylo tak.

Roku 1889 trpěl jsem povážlivými závratěmi. Česko-polské styky dostaly se do nových fásí absolutní nepřízně. Nebylo dne bez rozčilení a rmutu. Zlé nastaly časy pro můj polský ideál. Chtěl jsem retovati, co jen možno, vydával jsem brošury v Praze i v Krakově — ale vše vedlo jen k roztržce. Byli to nejnešťastnější dnové mého života, neboť při vší skrovnosti spatřoval jsem, že i mé osení nemilostivě ničily osudy. Nechci se zde o tom šířiti. Závrati přibývalo.

Tu v kavárně, když jsem jednoho dne stýskal si — myslím, že dru Baťkovi — že zdraví

mé ode dne ke dni je horší, pověděl mi eskulap ten od plic, že mne ty moje polské idealy přivedou do hrobu. (Ba!)

Na otázku, co tedy mám činiti, pravil zcela určitě, že musím se aspoň na nějaký čas vzdáti všeho česko-polského rozčilování. Národní Listy abych raději ani nečetl. Závrať překonám prý nejlépe, když pustím z hlavy, co mne trápí, když přijdu na venkoncem jiné myšlenky. »Pište humoresky, pište veselohry, pište cokoli, musíte-li vůbec psáti, ale dejte po nějaký čas pokoj Polákům...«

Eskulapovu radu vzal jsem si k srdci, musil jsem. Já jsem sice Polákům nedal pokoj úplně, ale umínil jsem si, že aspoň části svého volného času užiju jako léku v tom způsobu, že budu psáti »něco venkoncem jiného«.

Dal jsem se do psaní veselohry, docela nevinné veselohry. Jen tak, jen tak, bez všelijakých aspirací. Hlavní mi bylo: umořit trapné závrati!« Tedy po tolika letech stal jsem se zase »dramatickým spisovatelem.« Rozumí se, že jsem o tom všady mlčel jako dudek....

Napsal jsem veselohru, vlastně jen kratochvíli, o jejíž jednoduchosti byl jsem sám nejlépe přesvědčen. Ani ve snu mi nenapadalo dělati aspirace Bůh ví snad jaké, nehodlal jsem svým kouskem pranic »luštit velké problémy společenské,« jak se domnívají uměti někteří dramatičtí spisovatelé současní. Právě tenkráte začalo se v kritikách plýtvati slovy o »luštění problemů«. Já jsem přicházel s ná-

rokem i úmyslem venkoncem skrovnějším. Slyše stále stesk do nedostatku českých veseloher, kterých se prý našemu divadlu nedostává jako soli, napsal jsem takovou hru, touže vložiti do ní vedle nestrojeného humoru také trochu morálky. Nechtěl jsem psáti pro užší kruhy literární, kterým se snáší to nejlepší z literatur celého světa, které literární *zvláštnost* někdy více zajímá, než literárně umělecká pohoda — ne, já jsem chtěl psáti jen pro to všednější divadelní obecenstvo, které není ještě přesyceno literárními finesami, které za vděk bere i jednoduchou stravou občanskou, které každé slovo chemicky nerozbírá a nepitvá, nýbrž které jde do divadla s jistou benevolencí, aby se po případě pobavilo a zasmálo. Tak povstal roku 1889 můj »Korouhevník«. Nu, byl na světě. Prodlením psaní závrať moje skutečně trochu povolila.

Někdy v říjnu téhož roku odnesl jsem rukopis z čista jasna do divadla dramaturgu Stroupežnickému. Troufalost moje překvapila jej nemálo, nedůvěřoval mi pranic.

Já na to: »Příteli, buďte tak laskav a přečtěte si to. Nebude-li se vám věc zdáti, hodím ji bez námitek do pece. Důvěřuji vám a úsudek váš bude pro mne rozhodný«.

Stroupežnický vyslechl mne klidně, ale aby mne kamarádsky na všechny eventuality připravil, pravil, že psáti veselohry není maličkost, to abych si prý nemyslil. Nákou slo-

vanskou črtu prý napsati .... to prý je veliký rozdíl. Ale prý uvidíme.

Tak jsme se rozešli. Abych upřímně řekl, Stroupežnického nálada pranic mne neopravňovala k nadějím. Jaksi nedbale obracel můj rukopis, a slovo jeho »uvidíme« vyznělo ke kozlu nevesele.

Za tři dni přišel ke mně pan Špaček s lístkem od Stroupežnického, abych k nim přišel do divadla. Možno-li hned.

Šel jsem s jakousi předtuchou, že si svůj rukopis ponesu pěkně domů.

Než jaké bylo mé překvapení!

Proti všemu nadání uvítal mne dramaturg takřka nadšeně: »Člověče!« zvolal »vy máte humor, vy máte rozhodný veseloherní talent. Já vám gratuluji! Ve vaší veselohře jsou sceny, za které by se nemusil stydět žádný autor nejlepších veseloher ... «

Hlava se mi zatočila.

Ale aby nebylo té chvály příliš mnoho, pověděl zároveň hned, že v mé hře bude třeba všelico přeměniti a zlepšiti.

I s radostí, pomyslil jsem si.

Podobně uvítal mne p. ředitel Šubert, který mi dokonce řekl, že by se hra moje mohla hráti tak, jak je, že však jí to bude jen na prospěch. Přepracování mne prý nemusí mrzeti, je to u divadla zhusta se opakující věc.

Tedy vzal jsem rukopis domů a přepracoval pod direktivou náhledů Stroupežnického.

Byla to krušná práce vyhovovati všem námitkám Stroupežnického. Pořád měl vždy ještě něco. Zatím vyšla ředitelova výroční zpráva se zvěstí, že podal jsem divadlu veselohru a že byla k provozování *přijata!* Z ředitelovy knížky dostala se tato »překvapující« zpráva do všech novin. Věc tedy byla public. Hned mne docházely listy, ba i gratulace anticipando. Mrzelo mne, že se to dostalo do veřejnosti.

Přepracování vyžadovalo celou zimu. Ono mne v pravém smyslu slova umořilo. Proklínal jsem tu práci, ale když jsem byl již v novinách — musil jsem vydržeti. Musil!

Konečně někdy v únoru, v pozdní hodině večerní prohlásil mi Stroupežnický, že jsme spolu hotovi. Byl uspokojen. Oddechl jsem si. Téhož večera uradili jsme obsazení kusu a Stroupežnický také již určil čas, kdy má býti »Korouhevník« představen. Měl jsem žádati Jiráska, aby mého »Korouhevníka« pustil před »Vojnarkou«, aby nešla za sebou dvě dramata.

Myslím tedy, že byl jsem oprávněn domnívati se, že mám za sebou nejtrapnější dni nejistoty. Stroupežnický mně zároveň ještě namlouval, abych dal pokoj tomu nevděčnému slovančení a abych raději jim psal veselohry. Slovem, posadil mne.

Než moje plnou měrou oprávněná domněnka, že dospěl jsem po tak značném nákladu času i přičinlivosti k cíli, byla jen velice nemilým klamem.

Zatím staly se v divadle a za jeho kulisami nějaké nehody. Propadlo jakési české drama, vzduch zhoustnul, pan ředitel byl ku podivu rozčilen. Není divu. V divadelním družstvu nastaly všelijaké nelady, jejichž reflekse mimovolně padly také na mého ubohého Korouhevníka — na mou za přijatou již veřejně prohlášenou a obsazenou kratochvíli.

Buď jak buď, stalo se, že několik dní po onom večerním skoncování se Stroupežnickým (po kterém jsem si upřímně oddechl) byl jsem povolán k panu řediteli Šubertovi i od něho z čista jasna a k malému mému překvapení vyzván, abych Korouhevníka ještě jednou přepracoval, a sice nyní podle jeho náhledů.

K tomu se mi ovšem nedostávalo pražádné chuti, ano i žádné způsobilosti. Nevěděl jsem již, co přepracovati a jak, nedůvěřoval jsem, že bych mohl vyhověti intencím ředitelovým, který, věřím rád, byl v upřímných rozpacích.

Nebylo dohodnutí. Já toho času byl již literát, kterému musí býti líto mařiti své síly, stál jsem tedy na prohlášení, že přestávám na kuse tak, jak uspokojil Stroupežnického, dramaturga. Ale také pan ředitel stál na svém požadavku.

Vše pak skončilo tím, že na dobro rozladěn a roztrpčen, dal jsem kus svůj, abych konečně měl svatý pokoj, do tisku. »Korouhevník« vyšel v Šimáčkově divadelní sbírce

i byl po té tu a tam provozován na ochotnických divadlech v Praze (»Okoř«) i na Moravě. Jak to dopadlo v Praze, nevím, ale na Moravě Korouhevník se prý líbil.

Hněval jsem se tehdy na ředitele Šuberta velmi, velmi, ale po nějakém čase přenesl jsem své hněvání s jeho osoby na tehdejší divadelní okolnosti, které mne podivuhodně byly nepříznivy. Ukázalo se později, že ředitel sám nebyl proti mně. To se přece stalo málo komu, aby kus jeho byl ohlašován v novinách, aby byl obsazen, aby dělo se vše to... a k posledku aby byl konec takový!

Hořký oříšek! Trpká pilulka.

A Národní divadlo skvělo se dále ve skvělé záři mých ideálů. —

Po té nějaký čas měl jsem pokoj. Ale jen čas nějaký. Přicházel jsem stále do divadla, byl jsem s ním vlastně neustále v bezprostředním styku i provokovalo mne divadlo takřka samovolně.

Osvědčilo se i na mně, že kdo jednou zaplete se do divadla, osidlům jeho již neunikne. Ve mně vznikla ponenáhlu i jakási ctižádost divadelní, dříve mi naprosto neznámá, jakási touha, zjednati si za Korouhevníka satisfakci.

Tak se stalo, že jsem se pokusil několikráte znovu. Napsal jsem jakousi jednoaktovku »Růže z Assisi«, jednoaktovku kontušovskou, a také svůj román »Motýlek z norské pohádky« přepracoval jsem pro jeviště. In puncto »Motýlka z norské pohádky« vytkla mi kritika,

že ono setkání a poznání bratra se sestrou je nepřirozené, nemožné a nerealistické. Znamenám tu tedy mimochodem, že právě v těchto dnech vypravoval mi ředitel Kořenský rodinnou historku paní Němcové v Oděsse, která podivuhodným způsobem úplně souhlasí se základním motivem mé Nadeždy, pokud se týče jejího shledání s bratrem. Na čem se tedy zakládalo tvrzení dotyčné kritiky?

Roku 1894 napsal jsem konečně »Soirée pana Záhorského«, kratochvíli ve třech jednáních. Měl jsem zase jen v úmyslu podati něco docela lehkého, tak jak Stroupežnický říkával, že divadlo nejvíce potřebuje. Na jemnou veselohru, pro kterou bych měl ostatně nejvíce smyslu, chystal jsem se později. Nyní jsem se chtěl vyrovnati s »Korouhevníkem«.

Toho času Stroupežnického již nebylo mezi námi. Přijal tedy na se v tomto případě s nevšední ochotou úlohu dramaturga sám ředitel pan Šubert. On kus můj bedlivě přečetl i sdělil mi pak obšírným listem, že »Vypálený rybník« (tak se to prvotně jmenovalo) má jisté nepopíratelně dobré stránky, že se však musím uvoliti podniknouti tu a tam něco zjinačiti.

Můj Bože, proč ne? Tedy jsem jinačil v sledech intencí ředitele Šuberta.

Když jsem pak odevzdal nové zpracování, dosti namahavé a obtížné, oznámil mi p. řed. Šubert, že »teď má moje práce hlavu a patu«. Psal dál: »Neočekávejte sice od ní žádný mimo-

řádný úspěch, ale jak nyní je, může slušně přejíti jeviště«.

To mi stačilo.

Kus obsazen, já jej označil pseudonymem E. J. Pražský a za nedlouho povolán jsem byl ke zkouškám.

Můj Bože, otevřel se mi venkoncem nový svět. Za kulisami shledával jsem teprv okolnosti, mající na mé Soirée zcela patrný vliv, o nichž jsem neměl ani tušení. Při zkouškách dělalo se mi horko i zima, začal jsem poznávati tu a tam rohy svého kusu. Ale měniti se již mnoho nedalo. Nejvíce mne k dobré mysli povzbuzoval sám mistr Mošna, jemuž se jeho úloha znamenitě líbila a jenž jí také věnoval nevšední péči. Obdivoval jsem jeho interes ke všem detailům mé hry. Pravil mi několikráte, že to šťastně dopadne. Také většina ostatních herců a hereček věnovala mému pokusu všechnu chvály hodnou péči, zejména p. Bittner, sl. Kubešova, pí. Danzerová, p. Sedláček. Někteří dělali ovšem své grimasy, jmenovitě starý jeden pán a mladá jedna slečna. Ostatně mohl jsem s hereckým výkonem při zkouškách býti spokojen.

Přes to vzrůstaly ve mně obavy co nejrůznější.

Konečně dne 25. dubna r. 1894 dostalo se »Soirée pana Záhorského« na prkna Národního divadla! Bylo to sice jen představení odpolední, jak tehdáž pokoušela se správa di-

vadelní činiti s autory ještě ne osvědčenými, ale i pro mne byla to událost prvního řádu.

Tedy dostal jsem se přece pod střechu zlatého domu nad Vltavou. Po tolika letech různých sběhů divadelních, jichžto jsem byl v tolikerých formách účasten, i já tu stál nyní jako první člověk denního pořádku. Premiera!

Jakkoli jsem měl pseudonym, nezůstala věc v kruzích mně blíže stojících tajna. Dostavili se do divadla skutečně všickni, kdož se o mne trochu zajímali. Vlastně ne všickni, ale mnozí.

Divadlo nebylo přeplněno, ale slušně obsazeno. Já jsem se krčil v koutě lože druhého patra.

Vyhrnula se opona a komedie začala.

Jak to dopadalo? Co mám říci. Inu, vím jen, že obecenstvo, patrně benevolentní jeho část, bavilo se a smálo. Propuklo v potlesk i mezi scénou. Ke konci prvého jednání byl hlučný potlesk a obligátní vyvolávání autora, který se skrovně skrýval v koutku své lože. Ani jsem se neukázal.

Pak sehráli druhé jednání. Nestalo se rovněž žádné neštěstí. Lidé vyslechli komedii, kdo chtěl, zasmál se, zatleskal, nu a pak se lidé zase rozešli.

Opona spadla. Zas trochu potlesku a šumu — a konec.

Jak mi bylo? Ne valně. Na představení samém seznal jsem sám nejlépe nedostatky hry. Druhý akt byl rozhodně dlouhý a žádal

valné škrty. Kromě toho nejedna scena dopadala venkoncem jinak, než jsem si představoval a než jsem ji předepsal. Padla i slova a vtipy hrubšího zrna, jichžto jsem v kuse nikdy nenapsal! Pan Šamberk udělal karikaturu, jak jsem ji nechtěl. Slovem, v některých podrobnostech byl jsem citelně sklamán i vycházeje z divadla měl jsem v mysli již urovnáno, jak bude třeba pro případné reprisy se zaříditi. Ne vše bylo možno napraviti, ale ledaco.

Měl jsem v tu chvíli kapitál zkušenosti, který jsem neměl, když jsem před dvěma hodinami do divadla vcházel.

K večeru pak setkal jsem se s přítelem Jiráskem. Zatáhnul jsem jej do Nosticovy vinárny i tam při sklence jsem jej žádal, aby mi důvěrně, leč upřímně mínění své pověděl. Poctivý Jirásek s otevřeností mu vlastní pověděl: »Inu, víš, dopadlo to slušně; v novinách tě sice poškrábou, to jinak ani nejde, ale můžeš býti spokojen, že tvoje prvotina měla úspěch takový.«

Večer po té měl jsem v Krásově restauraci jour fix. Čekala mne tam na stole velká kytice a přátelé gratulovali. Byli někteří, kteří gratulovali zcela upřímně, neboť bavili se a kus se jim líbil. Toť jejich věc.

Pak již nezbývalo, než čekati na kritiky. V denních listech zjevily se teprve třetího dne, ale toho času vydával Vilímek nádherné »Pařížské mody«, jichžto deváté číslo vyšlo právě

nazejtří po mé premiéře. Čiperná redakce postarala se v čas i o referát mé premiéry, tak že vyšel hned nazejtří, jen že autoru kritiky nebylo popřáno porozhlédnouti se, jaké ortele vynesou kritikové jiní. On musel článek svůj napsati patrně hned a spoléhati se jen a jen na svůj úsudek.

Tak dostala se do »Pařížských mod«, tehdy velice reklamovaných, proti všemu nadání kritika velice galantní. Končila ona těmito slovy: »S dvouaktovou kratochvílí pana Pražského divadlo dobře pochodí, a není příčiny, pro kterou neměla by býti dána čím dříve, tím lépe do repertoiru večerních představení, kam ostatně lépe se hodí, nežli pro obecenstvo našich představení odpoledních.«

Po dnes nevím, kdo to napsal.

Ale pohříchu jinak dopadaly kritiky našich velkých žurnálů. Nezůstal na mně poctivý chloupek. Strhaly mne, jak jen mohly; poměrně nejméně referent Národních Listů. Hlas Národa bombardoval mne přímo »dlaždičskými kameny« a v »Politice« svým tonem se rozepsal jizlivě nyní již odstraněný Gut. Kritika, aby byla citelnější, také všemožně odhalila můj pseudonym.

Následek těchto kritik byl, že nedošlo již k reprise mého ubohého kusu. Vím, že se v divadelní repertoirní schůzi jednalo o to, aby se hra moje ještě dávala, ale po takových kritikách, částečně velmi zlomyslných, nebylo to ani dobře možné. Každá kritika vytýkala

něco jiného, také každá něco jiného pochválila (aby se neřeklo), ale ton, podrobnosti i celek byly naprosto nepříznivy. Ohledu neb benevolence nebylo ke mně ani špetky, v časopisech, kterým jsem sloužil, smýkán jsem byl co nejbezohledněji.

Byl jsem tím poškozen ovšem i hmotně. Než dosti o tom, zejména o těch kritikách, které mou kratochvíli nadobro s jeviště odstranily. Vím, že vše na světě se smí kritisovati, jen ne — kritiky. Ostatně jeden z těch kritiků, kteří mne nemilosrdně strhali, řekl mi po několika dnech v kavárně: »Co chcete, vaše veselohra není tak špatná, nechápu, proč nedošlo k reprisám — ta mohla docela slušně vyplniti několik večerů. Dávají se jiné věci... a jde to také.« Bůh mi svědkem, že to řekl týž, který psal proti!

Tím se skončila moje divadelní věc. Není divu, jestliže zanechala ve mně jisté bolestné pocity a stesky. Nebyl jsem v divadle šťasten, celá řada okolností nepřála. Štěstí ještě jest, že svými divadelními experimenty nezmařil jsem příliš mnoho času. Roztrpčen a rozmrzen byl jsem tou měrou, že jsem hru svou ani nedal do tisku.

Škoda, že se kritika v tom případě nezachovala ke mně jen poněkud vlídněji a benevolentněji. Škoda! Byl bych býval měl chuť k práci a po učiněné zkušenosti byl bych pro divadlo napsal jistě něco zralejšího. Že i zdraví

mému to neposloužilo, rozumí se samo sebou. Hnětlo a hryzlo mne to dlouho.

Ba, i na takových hračkách bývají krůpěje krve...

Toť konec mých divadelních táček. Odtud díval jsem se k Národnímu divadlu se zrakem poněkud zamlženým. Taková byla výslednice všech těch ideálních vzruchů...

A kdo ví . . . kdybych dnes zas přišel k zdraví . . . kdo ví . . . vzplanul bych touhou psáti pro divadlo zas. Je to choroba?

Vždyť mne po dlouhá léta nic tak radostně nevzrušilo, jako úspěch »Prodané nevěsty« ve Varšavě!

Ba, máme divadlo v srdci a v citu!

20./2. 1897.

NEMOC.

Nemoc! Zlý, hrůzoplný pojem! Není na světě nic strašnějšího, nic příšernějšího, nic krutějšího a žalostnějšího.

Stonám takřka od dětinství, řádně zdráv nebyl jsem vlastně nikdy. Měl jsem občas jen periody poněkud příznivější, kdy mohl jsem podnikati čilejší rozmachy životem. Jinak strádal jsem často a mnoho, vlekl jsem se světem nuzně, podnikaje stále tuhý boj energie duše se slábnoucím a upadajícím tělem. A čím dále, tím hůře, téměř ode dne ke dni hromadily se více těžce doléhající nedisposice. Vadnu jako květina podťatá již léta. Není vždy nejhroznější choroba ta, kterou vyléháme v lůžku, nezřídka krutější je to, s čím chodíme mezi lidmi a co před nimi aspoň do jistého času mistrně ukrýváme. Zmíráme někdy, aniž by o tom měli tušení ti, kteří nás zneužívají ke své marnivosti neb kratochvíli. Ne na stakráte, ale na tisíckráte zmíral jsem — usmívaje se lidem vstříc. V práci hledal jsem zapomínání a překonání, ale dobíjel jsem se. Nebylo ostatně jinak možno. Neměl jsem v životě odpočinutí, neboť duše sama neustále

mne odpuzovala od klidu a nedala mi usínati ve flegmatické náladě. Dušička to byla, která mne štvala do života a čilostí, do domnělé povinnosti splňování těch i oněch ideálů a závazků životních. Duše chtěla všecko, tělo mohlo málo...

Mám vědomí, že snáším sudbu nemoci mužně. Svírám mlčky jen ret. Činil jsem tak vždy až k okamžikům katastrof. Jsem vděčen za to dušičce své, která v útlém těle mém jaksi odbojně se třepetá a vzdoruje, pokořujíc vítězně chabost těla. Nechtěla ještě odletěti do tiché říše hvězd, do světa míru a smíru, jehož na této zemi není. Ale nemoc posupná jak černá stvůra, zakousnuvší se v život člověka, nezná milosrdenství. Duše bohatýrskou může býti, ale na této hroudě ke konci vítězí její sokyně.... Nemoc zatřepetá utýraným tělem k posledku tak, že i dušička z něho vylétá...

Smrt sama o sobě není ani tragedií, ani hrůzou. Tragedií a hrůzou je jen ono nuzné smýkání se světem, kdy duše ještě odejíti nechce, ale tělo sotva se již zvedá. Stonání je žalář a mučení zároveň. Strádání bývá takové, že žádnými slovy je nelze vystihnouti. Proto velikou byl obdařen milostí, kdo se světa odešel náhle neb po krátkém boji; po léta trvající strádání je nejhroznější pokutou.

Vím o tom.

Utrpení nemocného člověka je nejen fysické, ale především také psychické. Mříti po

léta mezi lidmi žijícími — co je? Býti odsouzen k neschopnosti, vázán, srážen k zemi, škubán a týrán, zdržován a odzbrojován v každém podnikání, v každé touze, v každém přání — kdo vystihne slovem tichý žal, jaký z toho plyne? Za daných okolností není a nemůže býti útěchy žádné, zbývá jen resignace ... a naděje i víra v život pohrobní. Věřím pevně, že život lidský nekončí se na tomto světě. Jaký smysl mělo by utrpení oněch světců, za světce v církvi sice neprohlášených, ale trpících i strádajících nezřídka od kolébky až k hrobu, dobře činících a snášejících vše, co sudba těžká v tak hojné míře na ně seslala? Ne, ne, tu jedinou odměnou nemůž býti pouze smrt, která stejně objímá ty, kteří životem snadněji prošli, aspoň bez muk těžkých a dlouhých nemocí. —

Surovost a naprostou bezcitnost lidskou posuzovati lze spolehlivě dle toho, jak se lidé někdy chovají k nemocí strádajícímu trpiteli. Je také s podivením, jak někteří lidé nijak nedovedou chápati strádání jiných. Odtud bolestný nedostatek šetrností a ohledů, kterých nemocný potřebuje tolik. Je to veliký hřích nemocnému všemožně nevyhovovati, nechrániti jej přede vším, co strádání jeho zvětšuje. Stávalo se mi na potkání, že mluvilo se o Polácích a o věcech mému citu blízkých způsobem, že vracel jsem se domů všecek rozrušen a k horečce rozčilen. A mluvilo se tak s úmyslem, abych byl pobodán v citu svém,

ztýrán a zmořen. Hle, surovost jisté společnosti. Za jedno jde mstivá, zlomyslná a nespravedlivá kritika . . . Tolikéž různé vrtochy úřední.

Po léta gratuloval jsem jisté dámě k novému roku osobně. Teprv když mně po schodech těžko bylo stoupati, dovolil jsem si novoroční gratulaci vyřizovati poštovní zásylkou své visitky. A ona »dáma?« Byla vážně uražena, že jsem její blahorodost »odbýval« pouhou visitkou . . .

Vážně a skutečně nemocný člověk má právo žádati od svého okolí a od společnosti prominutí všech formalit, k jejichž splňování nemá beztoho ni síly, ni nálady. Ve chvílích, kdy máme dušičku na jazyku, zbaveni jsme schopnosti hověti formám. Obskakovati někoho, splňovati formy zdvořilosti, činiti návštěvy, interesovati se o něčí hlouposti neb marnivosti může k vůli zachování svatého míru jen zdravý člověk.

Bytost utýraná ustupuje do pozadí sama, ona není na místě, kde víří život. Proto hledáme osamocené procházky a vyhýbáme se lidem. Plížíme se při zdi jako stín, který nemůže býti narčen, že někoho provokuje. Leda psa!

Klid, klid, klid!

Tu vlastní svůj pokoj, byť by byl brlohem nejskrovnějším, stává se útulkem nejdrahocennějším. Do něho nedorážejí žádné jedovaté šípy, alespoň do jisté míry lze se před nimi v něm uchrániti. Ve svých čtyrech stěnách

může nemocný člověk užiti ještě »blaha«, kterého mu odmítá všecken ostatní svět. Nemám za dobrý prostředek zdravotní posýlání těžce nemocných lidí na zotavenou do dalekého světa, zvláště jsou-li odkázáni na samy sebe. Stonání doma je krutý úděl, ale stokráte krutější je churavěti vážně neb zmírati v cizině, mezi cizími lidmi. I toho zakusil jsem v hojné míře, tak, že nyní ani již netoužím dostati se do svůdného otevřeného světa nových pořádků a nových dojmů, ač to vždy bylo snem mým. Neláká mne ani vlídné ponebí Italie, v jejíž čarovných zahradách bylo mi z těžka vzdechnouti tolikráte! Zasahuje-li člověka nebezpečí choroby, zmáhá se v něm podivuhodným způsobem stesk po vlasti. Proto míním, že lépe jest vyčkati příchod bílého anděla ve vlasti, než neúspěšně schovávati se před ním v cizích světech.

Ale není žádná choroba tak těžká, aby z ní člověk nemohl aspoň do jisté míry vyváznouti a dále jakž tak žíti, tak jak žádná choroba není tak lehká, aby nemohla vésti ke katastrofě. Také nikdy není tak zle, aby nemohlo býti hůře.

Což divu, že nastává-li v strádání našem úleva sebe menší, ihned duše se zase vzpružuje a k nové podnikavosti životního účastenství se chystá. Můj Bože! Jak rádo přešlo by se ze stojaté vody nucené nečinnosti, na kolbiště splňování povinností, vykonávání práce a sledování svých ideálů! Totě pravá

rozkoš při všech nehodách života. Bůh mi svědkem, ještě bych se nedal, ještě bych chtěl hájiti své stanovisko literární a národní. Ani s otázkou česko-polskou bych se nedal . . .

Ale tak . . . . . ? Těžko šermovati, kdy z ruky i péro padá, těžko potýkati se s lidskou lží a neurvalostí, kdy ani dechu se nedostává . . . . .

Uhlídáme, co bude dále.

30./1. 1897.*)

---

*) **Pod tímto datem připsal Jelínek: »Ten den musel jsem zas poslat pro dra Nečase.«** *Pozn. vyd.*

NĚKOLIK HODIN V TURČI SV. MARTINA.

Maďarské roztomilosti.

V červenci roku 1893 zavítal jsem z Kašubska do Zakopaného v Tatrách. Chtěl jsem si v rozkošném horském zátiší trochu odpočinouti a skutečně, okřál jsem tam aspoň poněkud. Zakopané vůbec chatrnému zdraví mému sloužilo, nejen božské údolí samo, ale i společnost, která si v něm letního času dává milé dostaveníčko. Já jsem měl dobré známé skoro v každé ville, skoro v každé selské chatě, u Zamoyských i u Rojů. S Tatranským Homerem Sabalou stýkal jsem se zrovna tak jak se Sienkiewiczem a Asnykem. Však mně tam učinili jednou (r. 1892) v kasině velkou ovaci, při kteréž mně odevzdali adresu s pohledy na Tatry za účastenství as 600 hostí. Řečnilo se nemálo též večer v čase slavnostního banketu. Vše to vypsáno bylo obšírně v polských novinách, naše noviny, kromě krátké zprávy Hlasu Národu, umlčely tento okázalý projev polsko-český, který se vymykal z rámu osobní záležitosti.

Než k věci.

Přebývaje v Zakopaném r. 1893, smluvil jsem nahodile s hrstkou přátel výlet na »druhou stranu«, do Slovenska. Patří to jaksi do programu pobytu v Zakopaném, podnikati podobné ekskurse. Ano, přáli jsme si stisknouti ruce bratřím Slovákům, pobyti v kruhu jejich smírně několik chvil, porozhlédnouti se po jejich dědinách a možno-li — potěšiti se s nimi. Pravda, zrovna v těch dnech připravovala se v tichém Turči sv. Martina velká Kollárova slavnost, skytala se tedy příležitost mnohoslibná, shledati se s lidem a národem — ale poněvadž slavnost ta byla v poslední chvíli zakázána, odpadala předem účelnost naše v tom smyslu. Jelikož slavnosti nebylo, nevypravovali jsme se do Turče na slavnost, nýbrž jen prostě tak, jak se přichází všady na světě, rozumí se, že bez jakýchkoli úmyslů kohokoli znepokojovati.

Než v Maďarii jsou poměry prazvláštní, takové, o jakých potuchy nemůže míti člověk-turista XIX. století, vypravující se ze Zakopaného přes Poprad a Čorbu do Turče sv. Martina.

To bylo tak.

Dne 31. června opustili jsme takřka s východem slunce Zakopané. Jeli jsme ve dvou horských budkách, dobře zaopatřeni veselým rozmarem a proviantem všeho druhu. K pití vzali jsme s sebou vše kromě petroleje, z jídel nám scházely jen hřebíky, které bychom později také byli snědli, kdyby jen byly. To na Tatrách při delších výpravách musí se člověk tak zaopatřovati. Společnost naše skládala se z devíti

osob, veskrz z lidí dobré vůle. Byli to zejména: starý Władysław Maleszewski, redaktor varšavské »Biesiady Literacké«, Josef Olszewski, redaktor »Kurjera Warszawského,« Adam Napieralski, redaktor v Bytomi vycházejícího a Bismarkem nenáviděného »Katolika«, Vojtěch Szukiewicz, mladý spisovatel, který býval mezi Slováky a dobře o nich psal, knihkupec Paprocki z Varšavy, kupci Majewski a Rozmanit z Varšavy, a moje maličkost. Tedy společnost, co se zove slušná, nikoli dobrodružná. Pohoda nepřála nám toho dne valně. Od samého rána do večera vězeli jsme v hustých horských mlhách, které chvílemi měnily se ve vydatné deštíky. Rozhledu mnoho nebylo. Ale dobře zaopatřeni v kožichy (serdaky) a senem se všech stran vystláni, zachovávali jsme rozmar co nejlepší. Cesta šla krkolomnými cestami přes Bukovinu na Uherskou stranu ke Kežmarku, kdež jsme nocovali. Večer nám hrála cigánská hudba Hej Slované či Ještě Polska nezhynula. Ale byli jsme (zejména já) dosti znaveni, i odebrali jsme se záhy k odpočinku. Vždyť trmácení naše v horských budkách za neobyčejně nepříznivého počasí trvalo přes 12 hodin. Nazejtří z rána pokračovali jsme v cestě přes Poprad, kdež sídlo své má uherský spolek Tatranský. Dosti loudavý vlak dovlekl nás do Rutky a brzy po té dojeli jsme rychlíkem do idyllického Turče sv. Martina — znaveni nevýslovně — žádostivi především odpočinutí a zotavení.

Cesta byla ku podivu namáhavá, hlavně as proto, že nikde nebylo žádného odpočinutí a zotavení.

Ale dorazili jsme.

Pohříchu, zraky naše, toužebně obrácené k metropoli Slováků, zakalily se záhy.

Čekalo nás tam netušené překvapení.

Na nádraží Turčanském uvítalo nás hned několik žandarmů v plné zbroji s nasazenými bodáky, zabraňujících přístup obecenstva k nám.

»Co se děje?« byla první naše otázka, provalující se z našich úst mimovolně. Trpký úsměv na slováckých tvářích byl nám ovšem málo pochopitelnou odpovědí. S pocity zřídka doznávaných rozpaků, nechápajíce nikterak, o co se vlastně jedná, kráčeli jsme zvolna k městu jdouce v sledech ostatního obecenstva k Národnímu domu. S námi zároveň přijelo asi 30 osob, vesměs intelligence, zejména také dámy. Odjinud a od jiných spolucestovatelů bylo nám známo, že v Národním domě nalézají se pohostinné pokoje a restaurace, tedy hodlali jsme se především po velice namáhavé cestě poněkud zotaviti. Byli jsme všichni notně znaveni.

Než jaký byl náš úžas, když jsme shledali, že i Národní dům byl již obsazen žandarmy s nasazenými bodáky. Byli před domem i na chodbách, ba i přede dveřmi pokojů, v nichž jsme toužili si odpočinouti.

Od vkročení do Národního domu stihal nás jeden netušený a svrchovaně nepříjemný

dojem po druhém — pokořující v pravdě lidskou důstojnost slušných lidí, k nimž jsme přece měli právo se počítati.

Na uvítanou bylo nám dáno na vědomí, že okamžitě musíme býti ohlášeni v úřadě, jinak že postrkem budeme odstaveni. Na dotaz, kde by nám bylo možno čímkoli se posilniti, dověděli jsme se, že »tuto jest zakázáno dávati hostům jíst« a »tuto zas že je zakázáno dávati pít«, slovem spadaly na nás takové příšerné neobvyklosti, že konečně uznali jsme za dobré na uhájení své cti i jistoty neprodleně vyslati ze svého středu deputaci k županovi i žádati jej za objasnění, co vlastně hodlají s námi podnikati.

Šel jsem já se Szukiewiczem.

Budova slavného úřadu podobala se jakémusi doupěti turecké pomezní stráže. Pan župan (myslím, že se jmenoval Ujvihary neb podobně) přijal nás s čibukem v ústech velmi klidně, jako by se nechumelilo. Ale přece přivedli jsme jej do malých rozpaků. Ptal se nás, co vlastně v Turči chceme a co tu hledáme. Já na to, že jsme turisty ze Zakopaného a že náležíme vůbec k lidem, kteří se rádi dívají na svět. Na doklad toho předložil jsem županovi svůj železniční okružní lístek, datovaný před dvěma měsíci, tedy v době, kdy ještě slavnost Kollárova nebyla ustanovena, tím méně zakázána. V mém okružním lístku nalézala se také Rutka vedle stanic severního Německa až k Baltu. To pana župana zarazilo. —

Po delším váhání napověděl nám, že se nám nestane žádné nepříjemnosti i povolil (!), že smíme sedět v hostinci (v kterém zakázáno podávati jídla) až do desíti hodin. Na další můj naléhavý dotaz, co vlastně znamenají všechna ta opatření, župan vyhýbal se co nejopatrněji jasné odpovědi, o Kollárovi se ani nezmínil i namanul ke konci jaksi chlácholivě, že přítomné okolnosti jsou docela výminečné.

S takovou vrátili jsme se ke svým soudruhům. Žandarmové nebyli odvoláni, naopak, byli nám všady v patách, kamkoli jsme se hnuli.

Přirozeno, že nám, neúhonným poutníkům po zemi konstitučního státu, pranic nesvědčilo. Veškerá atmosfera nás obklopující byla svrchovaně nepříjemná, dusila mimovolně.

Ostatně dojmy se jen stupňovaly. Jinak bylo v městě ticho, lid se nikde nejitřil a nekupil, jen do Národního domu trousila se intelligence malého města.

Před večerem, nemajíce v obstoupení žandarmů a jich bodáků klidu, vyšli jsme si za město na procházku. Rozumí se, že nám patrola byla v patách. A tu mihnula kolem nás mimoděk nahodilá scena, na kterou jistě nikdo z nás do smrti nezapomene. Šli jsme zvolna silnicí, ani nevím, kterým směrem. Slunce po včerejších slotách rudlo a schylovalo se k večernímu soumraku. Stranou k Slezsku a k Tatrám zatahovalo se nebe, ba zdálo se, jakoby probleskovaly němé blesky.

Tu pojednou hrčel proti nám povoz. Byla to bídná selská kára, zablácená celá, jakoby k odvážení hnoje určená. Na káře seděli tři žandarmové a na klínech mezi svými bodáky vezli . . . . několik nádherných věnců se slovanskými trikolorami. Byly to trofeje maďarské z Kollárova hrobu! Vděčný národ věnce na rov položil a vláda »civilisované« země je zabavila.

Nemohu ani vylíčiti, jaký zdrcující dojem učinil na nás tento momentní obrázek. Dlouho hleděli jsme za ubrouzdanou károu, nad níž se třepetaly jasné stuhy Kollárových věnců. Bylo to něco docela zvláštního. Když jsme zraky své obrátili k severu, hle, z nebetyčných Tater jako by vystupovala nádherná duha. Klenula se obrovským pruhem, zapadala v slováckých dědinách.

Brzy po té vrátili jsme se do města.

Tam se zatím situace změnila. V městě něco vřelo, o tom nebylo pochybnosti. A také nebylo divu.

Odevšad hrnuli se lidé do Národního domu naplňujíce ponenáhlu všechny jeho místnosti. Záhy roznesla se zpráva o naší přítomnosti, vítaná i milá všem Slovákům. Nenadáli se zejména návštěvy polských redaktorů.

Tu přistoupil ke mně jeden Slovák i k nemalému mému překvapení mi sdělil, že »to dnes může dopadnouti šeredně.«

»Jak to?« tázal jsem se.

»Inu,« vece, »vždyť vidíte, jak nás tý-rají, nebylo by divu, kdyby i nám překypěla krev.« Pozvednuv pak hrozivě ruku dodal: »Kdyby se Vás jediný žandarm dotekl, což není vyloučeno, jsme všickni vzhůru jako jeden muž. My Vás nedáme!«

A kolem žandarmů celá kupka.

Věc byla na uváženou. Vzduch se očividně srážel, každým okamžikem přibývalo povážlivých okolností. Konečně došel i ferman, kterým toho večera zakázalo se v Národním domě tančení. Šikanie ta ještě více podráždila Slováky, právě svou malicherností.

Rozumí se, že jsme odtud měli na zřeteli především Slováky, nikoli sebe. Nám se sice nemohlo státi nic, ale šlo nám hlavně o to, abychom se snad nestali pobůdkou k jakýmkoli nemilým výstupům a následkům. Velice čilá a živá povaha slovácká, vznětlivá jejich mysl se strany jedné, pak maďarské šikanie a blbé byrokratické opatření se strany druhé — ne, ne, to za daných okolností nebylo lze bráti na úplně lehkou váhu. Tu dostati někoho do nalíčeného kriminálu, je pouhou hračkou.

Když pak z večera zástupy stále přibývaly, zejména také mládež a dámy, když krom toho bodáky žandarmů neustále ještě mezi námi svítily a z úřadu župana jen samé zákazy docházely — kdož z nejklidnějších neobával by se propuknutí citů jen s těží v každém z nás tlumených? Krev již sama vřela a tepna rychle bila.

Byl to pohled skutečně nebývalý a neobyčejný, nemající nic společného s politickými shluky jinde. V domě Národním scházela se výhradně slovácká intelligence, všickni přišli v černých oblecích, dámy v elegantních salonních toiletách, v bílých rukavičkách a s vějíři. A na takovou společnost, skládající se z kněží, advokátů, kupců a jich rodin posýlá slavná vláda maďarská žandarmy s nasazenými bodáky! Bylo nad vše pomyšlení trpko spatřovati vedle poetického zjevu dcery předního advokáta Turčanského zjev žandarma od hlavy až k patě ozbrojeného. I Poláci, kteří přece z Ruska měli své zkušenosti, povážlivě vrtěli hlavami.

Uváživše vše, uznali jsme po delší poradě za dobré, opustiti Turč sv. Martina hned příštím vlakem. Slováci sami nahlíželi, že za daných okolností nemůže býti nikomu volno. Ostatně v Polácích varšavských vznikala nikoli naprosto neodůvodněná obava, že by mohli býti doma podezříváni, že do Turče se odebrali jen k vůli . . . politické demonstraci.

Vkročivše do hlavního sálu, přeplněného skvělým vlasteneckým obecenstvem, rozloučili jsme se co nejsrdečněji s milými Slováky. Je o tom zpráva v místních novinách. Několika slovy ujistili jsme utlačovanou a brutalně hnětenou společnost o vřelých sympathiích, které nás k ní přivedly. Řekl jsem to Slovákům od plic po česku i po polsku za obrovského nadšení, jehož ozvěna dorážela zajisté i dále za idylické městečko. —

Brzy po té odebrali jsme se přímo na nádraží, provázeni zástupy slováckých vlastenců a mládeže. Postupovali jsme ku předu temnou nocí jako mrak. Ze zástupů vyznívaly národní písně, zejména »Hej Slované!« Byl to dojemný, vzrušující noční pochod.

Nedlouho před půl nocí odvezl nás vlak do Rutky, kdež nám konečně bylo dovoleno v klidu pojísti. Hned pak příštím spojovacím vlakem odjeli jsme do Těšína, kamž jsme dorazili pozdě v noci. Znaven byl jsem k smrti.

Takový byl průběh našeho několikahodinného pobytu v jinak tichém Turči sv. Martina. Rozepsaly se o tom noviny tu a tam, sám jsem se postaral o to, aby také ve Francii zvěděli, jak se v Maďarii zachází s vlastními národy a s cizinci. Ostatně Szukiewicz rozepsal se o této události také v časopisech haličských a poznaňských, a sice způsobem tak ostrým, že mravní vliv nemohl býti nepatrný. Však minuly již dávno časové, kdy Poláci s Maďary byli »jedna šabla a jedna šklanka«. Nejlépe se to ukázalo v čase mileniové výstavy v Pešti, kterou Poláci oproti vší agitaci maďarské hromadně nenavštívili. Fakt to v slovanském ohledu nikoli podřízený.

Ještě slovo. S jakými pocity opouštěli jsme Turč sv. Martina? S pocity nevýslovné hořkosti, uraženi v duši a pokořeni v pojmech o lidskosti a vymoženostech tak zvaného osvětového století. Ta »civilisace« maďarská ukázala se nám v světle tak ubohého barbar-

ství, že nic nuznějšího představa naše stvořiti si ani neuměla. Ale uprostřed stísňujících dojmů osvěžovalo nás přece přesvědčení, že právě takové okolnosti přispišují obraty na utýraném Slovensku. Řekli jsme, že tak dělají vlády . . . panslavismus, jehož pouhého vidma tolik se bojí.

Před dvaceti lety, kdy přispíval jsem články do Hurbanovy obnovené »Nitry«, psal mi jedenkráte stařičký vůdce Slováků: »Což neujme se nás proti maďarskému násilí nikdo? Ani Bůh?!«

Drazí bratří Slováci! Nikdo se Vás neujme, ani ruský car, neboť Bůh vysoko a car daleko. Car má na starosti jiné věci než chudé, opuštěné Tatry. Ale nepodceňujte vzájemné sbližování se s Čechy! To může býti jediná Vaše podstatná a věcná akce — vedle osvěty lidu. Jen ať se slovenská intelligence zbaví některých svých aristokratických vymezeností, a vliv na probuzení lidu bude pak také požehnanější. Zdař Bůh! —

Co se děje s naší družinou zakopanskou? Můj Bože! V několika letech rozprchli se lidé všelijak. Paprocki zemřel, Szukiewicz odebral se do Ameriky a věděti o sobě nedává, Olszewski přesídlil do Petrohradu, a já . . . já chřadnu, chřadnu . . .

10./2. 1897.

»MYSTICKÉ« POZNÁNÍ POLSKÉHO MALÍŘE A SETKÁNÍ S RUSKÝM GENERÁLEM.

Vyzní to trochu mysticky, ale nemohu si pomoci. Stalo se skutečně, jak tuto zaznamenám. Ostatně svědek mne přežije . . . .

V posledních dnech měsíce června r. 1890 odjel jsem pozdním nočním vlakem z Varšavy do Kielc. Jel jsem tam na návštěvu k sestře »mé ženy«, o níž zvláštní, dosti veselou vzpomínku jsem zaznamenal v rozjímání o domě u Halánků (viz tyto vzpomínky).*) Noc byla tichá a teplá, plná smíru rozvíjejícího se léta.

Na nádraží lubelské dráhy přišel jsem zrovna v čas. Zrovna že jsem se po druhém zvonění dostal do chatrně osvětleného coupé, v němž jsem bez prodlení začal zařizovati s všemožnou důkladností svůj nastávající nocleh. Ale jak se tu roztahuji a velebím — vlézá do coupé nový cestující. Co dělat?

*) E. Jelínek si přál, aby paměti o domě u Halánků každým způsobem byly vydány v jeho knize »Vzpomínek«. Svou rozměrností však se vymknuly z této knihy, i budou vydány bohdá později. *Pozn. vyd.*

Smířil jsem se s myšlenkou, že každému z nás zbude aspoň jedna polovička coupé, v němž bude možno jakž tak si pohověti, po případě si i podřímnouti.

Nový cestující pozdravil dost suše i jal se zařizovati na své polovičce nocleh svůj po mém příkladu. Ale jakmile muž ten vstoupil, ku podivu čile zahrály ve mně nervy. Dálo se ve mně něco zcela neobvyklého, něco nenadálého. Pozoruji v nuzně osvětleném coupé nového hostě věci své rovnati — i vjela mi do mozku jiskra prudce vznětlivá. Pána toho jsem neznal, nikdy jsem ho neviděl, ostatně ani nyní v tom šeru jsem rysy jeho tváře dobře nerozeznával, jen zrak jeho mne pronikal... a přece ve mně rázem vzbudil domněnku, která padla na mne jako záhadný sen.

Chvíli jsem váhal, otálel a ostýchal se, ale konečně přece nemohl jsem se zdržeti. Přikloniv se k neznámému spolucestujícímu a vztáhnuv k němu mechanicky ruku, zvolal jsem z čista jasna: »Vy jste Jan Styka, malíř!«

Spolucestující byl velice překvapen. Jaksi zaražen pokynul hlavou, zvolna vztáhnul i ke mně svou ruku a potvrdil mou domněnku »Tak jest, Styka!«

Tu zas přiklonil se ke mně Styka, ostře mi pohlédnul do očí, i tak jak já k nemalému zas mému překvapení z čista jasna zvolal: »Pan jest Jelínek, literat czeski!«

»Tak jest, jestem Jelínek,« odvětil jsem zaražen.

»Jak jste mne poznal?« začal hned po té Styka, vytřeštiv na mne své velké, jiskrou umělce planoucí zraky.

»Nevím sám,« odvětil jsem povážlivě, »neviděl jsem Vás nikdy, také podobiznu Vaši nespatřil jsem nikde, neměl jsem tušení, že bych se kdy s Vámi zde mohl setkati, ale... jakmile jste vstoupil do vagonu, pronikla mne neklamná myšlenka, že nemůžete býti nikdo jiný, nežli právě Styka.«

Styka zavrtěl hlavou.

»A jak vy jste mne poznal?« pokračoval jsem zvědavě.

»Jak vy mě!« odtušil malíř jakýmsi tajuplným hlasem. »Četl jsem sice před několika dny v novinách, že dlíte ve Varšavě, ale neznaje vás ani z osoby, ani z podobizny, nevšiml jsem si zprávy té jinak, leč jako věsti literární. Teprve, když jste mne oslovil a jméno mé přes ret pustil, i na můj ret mimovolně se dostalo jméno Vaše.«

To řkouce, podali jsme si ruce. Stiskli jsme se vřele, bohdá na trvalé přátelství.

Přiznám se upřímně, že toto prazvláštní poznání vzbuzuje ve mně po dnes dojmy mystické. Do dneška nevím, jakým způsobem jsem Styku poznal. Neodehrává-li v tom svou úložku některá dosud neznámá . . . dimense. Nejsem pověrčiv, ale případ se Stykou je pro mne docela ojedinělý v životě.

Rozumí se, že jsme za takových okolností dali přednost přátelské rozprávce před dřímkou.

Zapálivše si smotky rozhovořili a spřátelili jsme se na dobro. Přítel Styka, tvůrce Polonie, Kościuszky u Raclavic, Golgoty atd., jehož práce vždy jsem si vážil velice, je i jako společník fešák. České krve v sobě sice už nemá mnoho, ale to nevadí. On je malíř-básník nejčistšího zrna i v poměru k lidem. Jeho líčení různých scén jeho obrazů způsobovalo mně vždy jistou rozkoš. Tak jak on vysvětloval mi svou Polonii v Kielcích a Kościuszku ve Lvově, tak vykládati umí zřídka kdo.

Jeli jsme po té spolu až do Kielc, kdež Styka toho času u příbuzných svých se zdržoval.

Ale mystické setkání a poznání nebylo jediné, co z této mé polské zajížďky stojí za poznamenání.

Kdysi před ránem dorazili jsme do Ivangrodu, kdež se dráha naše křižovala a kdež měli jsme zastávku přes hodinu trvající. Co mne na této zastávce mezi nocí a dnem hluboce do duše vzrušilo, užil jsem jako hlavní motiv ve své črtě Poslední přítel čili Sibiřský transport (viz moji sbírku »Jasem a stínem«, část II. str. 85. Praha 1894). Jelikož věc tedy již jinde v podstatě vylíčena, nebudu ji tuto opakovati. Podotýkám jen, že jsem byl nevýslovně vzrušen a že jsem do rána nezamhouřil oka, ač jsem v těchto letech ještě dobře spával ve vagonech.

V Kielcích, dosti chatrném městečku polském, vyznačujícím se toho času zejména

tím, že se honosilo velice spořádaným hotelem, vyřizoval jsem své věci a návštěvy velice pravidelně. Má návštěva u dam neměla v zápětí milostné roznícení, ač to do jisté míry ode mne bylo očekáváno. V těch věcech nemůže sobě člověk poručiti.

Vrátiv se od dam, namířil jsem přímo k příteli Stykovi. Nazývám jej přítelem, neboť po oné noci spřátelil jsem se s ním skutečně úplně. Styka měl tehdáž, totiž před svým přesídlením do Lvova, v Kielcích netoliko roztomilou malinkou dcerušku, ale i roztomilou prozatímnou pracovnu. Jeho atelier nalézalo se na konci divoce rozbujelé zahrady, připomínající mi mimovolně zahradu z Pana Tadeáše. Tam v domku jakoby zahradnickém, dosti prostorném a výtečně osvětleném, mistra jsem vyhledal. Zaklepav, vstoupil jsem.

Styka žoviálně mne vítal a uváděl. Než nebyl jsem v tu chvíli u něho hostem sám. V atelieru setkal jsem se proti všemu nadání s figurou za polskými prahy neobyčejně zřídka vídanou — s figurou ruského generála Devilliera, komandujícího v Kielcích. Myslím, že jméno tuto správně zaznamenávám, tak se mi aspoň zachovalo bezpečně v paměti. Generál Devillier nečinil vzezřením svým ani dojem ruského vojenského hodnostáře. Byl jsem v Rusku přivyklý spatřovati vojáky a zejména také vyšší důstojníky o ramenech širokých, postavách vysokých, složených, mohutných. Tento generál byl pravým opakem. Postavy

spíše drobné, pruským způsobem vysoustruhované a držené, činil spíše dojem jakéhosi ceremonáře na parketách dvorních salonů, nežli předáka uprostřed prachu, kulí a granátů. Svrchovaně elegantní pán. A přece se o něm pravilo, že kdysi byl adjutantem samého dobráčka Muravěva! Ostatně jméno jeho svědčilo k původu neruskému, což ostatně u ruských hodnostářů není pražádnou vzácností.

Když jsem vstoupil, prohlížel si generál právě Stykův známý portret Adama Mickiewicze. Portret ten stavím na roveň s portretem Horowitzovým. Rysy nesmrtelného básníka zachyceny tu jsou s dokonalým pochopením duševní jeho podstaty, a dle toho činil také portret ten na mne dojem.

Styka vedl mne zvolna ku předu a před samým Mickiewiczovým obrazem mne představoval. Ale jak?! Nechtěl jsem ani sluchu svému veřiti. Proti všemu nadání a k nemalému mému překvapení představil mne Styka — německy: »Herr Jelínek, böhmischer Schriftsteller aus Prag!«

Generál se svižně obrátil, vojenským machem podal mi ruku i vece přízvukem kurlandské němčiny: »Das freut mich, ich habe schon von Herrn Styka gehört . . . .«

A slovem, byli jsme v milé němčince jen to bzučelo! Já jsem sice odpovídal polsky, ale pan generál neústupně stál při němčině.

Tu zdálo se mi, že bych se proti podobnému slovanskému skandálu přece mohl

ozvati . . . ovšem velmi vlídně a velmi diplomaticky.

Po chvíli ozval jsem se skutečně. Přerušiv generála právě v okamžiku, kdy mně sdělil, že mnoho let sloužil mezi Poláky, zvolal jsem radostně: »Ale excellencí, toť tedy jistě ráčíte rozuměti polsky, a my Slované: Rus, Polák a Čech za prahem polského hospodáře nemusíme se posluhovati cizím jazykem. Byl by to malý skandál . . . Dovolíte-li, excellencí, budeme mluviti polsky.«

Excellence zavrtěla rozpačlivě hlavou. Opřev se o kord dal mi na vysvětlenou krátkou, ale velice charakteristickou odpověď: »Ja wissen sie, Herr Jelínek, das ist eine schwere Sache. Bei uns in Russland wird von Offizieren als *unanständig* betrachtet polnisch zu sprechen.« A pokynuv jakoby na omluvu elegantně rukou, mluvil odtud výhradně německy.

Bylo na tom vyjádření dosti. V polském domě rusky mluviti se mi nechtělo, už taky proto, že Styka ani neuměl, tedy nezbývalo, než aby další konversace rusko-polsko-česká vedla se po přání jeho excellence německy.

Ale nejvíce ze všeho pálilo a hnětlo mne slovo »unanständig«. Nebyl jsem fanfaronem nikdy, ale takové ponižování národních řečí, takové zpupné kaprálství, ať již se týkalo Poláků či jiných, bylo mi proti srsti vždy. Slovo generálovo, ač je nevydával za výrok vlastního mínění, urazilo mne, doteklo se mne

citelně. Neuměl jsem náladu svou zatajiti — i vyklopil jsem s nevšední upřímností, ač s velikou slušností vše, co v tuto chvíli ve mně vřelo.

Před obrazem Mickiewiczovým, před tím hlubokým, do duše pronikajícím výrazem vlastenecké bolesti, toho žalu a té strasti, vedl jsem adjutanta pověstného Muravěva, nyní sama staříka a generála, ke kukátku dějin. Vedl jsem jej? Já jej smýkal sípavým a chvějícím se zároveň hlasem velikého vnitřního pohnutí k momentům martyrologie polského národa, k těm nezaceleným, dosud krvácejícím ranám milionů. »A hle,« končil jsem vzrušen, »dnes musí slyšeti Slovan, že neslušno jest mluviti jazykem národa, jehož civilisace metala po staletí zejména na východ Evropy jasné paprsky pokroku a blaha, jazykem národa, jenž v stupnici svých osudů zalidnil doly a tajgy sibiřské . . . jenž z lůna svého vydal takové, jak tento Mickiewicz, genialní nesmrtelníky . . . .«

Není možná, aby vzrušení mé, jemuž jsem dal plný výraz, mohlo vyzníti dětinsky neb směšně, neboť vyplývalo z mého nitra příliš upřímně. Připadalo mi, že Mickiewiczova bolesti plná tvář, k níž zrak můj byl upřen jako k vidmu nějakému, mimovolně oživla

Zamlkl jsem.

Generál vyslechl moje slova velmi vážně, ano zdálo se mi, jakoby snad proti své vůli byl i pokynul hlavou. Pak zahleděl se okamžik

do Mickiewiczovy podobizny a sklopil zamyšleně hlavu.

Styka němě, ale významně pohlížel na mne.

Pausa trvala několik okamžiků.

Po té odvrátil se generál zvolna k jinému obrazu, pohovořil s námi ještě několik slov a poroučel se. Podal mi ruku velmi vlídně, stisknul ji dobře a mezi dveřmi ještě pružně salutoval.

Tak jsme se rozešli. S generálem nesetkal jsem se již nikdy více, ač bych si toho byl velice přál, neboť domnívám se, že byl by znamenitě rozšířil můj rozhled po věcech rusko-polských.

Scéna, jižto jsem tuto zaznamenal, byla povahy soukromé, ale je zajisté velice významna. Mne jen utvrdila v přesvědčení, pro které mně v životě bylo nejednou těžce trpěti a mnoho snášeti. Ba, ba, toť jedna z oněch zdánlivě malých životních scen, z jejichžto pestré mosaiky se složilo moje přesvědčení. Nepovstalo ono ze samovůle, nýbrž z fakt, roztroušených jako balvany na cestě života.

15./2. 1897.

VARŠAVA.

PRVNÍ CESTA.

V polovici let sedmdesátých, asi v čase zasvěcení pravoslavného kostela, zavítal do Prahy na trvalý pobyt ruský plukovník ve výslužbě, Nikolaj Matvějevič Endogurov. Přišel k nám s úmyslem, aby mezi námi klidně dožil své živobytí. Dle toho se zařídil. Obýval útulný byt v Papouškových lázních na Nábřeží a domácnost vedlo mu přívětivé děvče české. Brzy oblíbil si nás blažené paměti Nikolaj Matvějevič tou měrou, že zatoužil netoliko ovládnouti naši řeč, ale i jinak blíže s námi se seznamovati. Posléz přál si i překládati z češtiny do ruštiny, aby prý na Rusi se vědělo, jak to v českém písemnictví vyhlíží. Jen že předsevzetí toto bylo spojeno poněkud s obtížemi. Valně již pokročilý věk našeho přítele nepřál přílišně jeho filologickým studiím, kteréž zdržovala nad to jeho dosti značná nedoslýchavost. Učil se, ale šlo to zvolna. Za takových okolností seznámil jsem se s Nikolajem Matvějevičem, k němuž jsem záhy přilnul upřímně. Už ani nevím, čí protekcí jsem

se k němu dostal, ale vzpomínám s vděčností, že mne úsilně a často k sobě na čaj zvával. Snad i on si mne trochu zalíbil. Čajové večery u starého plukovníka byly ovšem nemalou pochoutkou pro mladého slovanského horlivce. Někdy sešlo se u něho k večeru několik osob, býval tam občas i dr. Brauner, ale někdy býval jsem i jediným plukovníkovým společníkem. Tu rozhovořil se starý pán svým dobrodušným tonem a vypravoval živě o věcech, které mne nesmírně zajímaly. Také o Polácích vypravoval mně mnoho, jmenovitě o posledním povstání, a to vždy s jakýmsi výrazem melancholie v tváři i hlasu. Myslím, že Nikolaj Matvějevič osobně byl účasten v neblahém povstání . . .

Jednoho dne tázal se mne, chtěl-li bych mu pomáhati u překládání z češtiny do ruštiny. Prý mu je zapotřebí jen zhruba po rusku naznačiti smysl českého textu, ostatek že prý si sám upraví a uhladí. Rozumí se, že jsem rád přistoupil k vyzvání Nikolaje Matvějeviče, který od těch čas překládal do ruštiny podle mých hrubých převodů. Tak přeložili jsme po jeho přání Tylova Husa a Vlčkovu Elišku Přemyslovnu. Nevím, jak dopadl překlad plukovníkův, ale o mém ruském převodu mohu se vší určitostí říci, že vynikal neobyčejnou chatrností a nedokonalostí. Inu, není divu; namáhal jsem se sice tyransky, slovník nevypouštěl jsem z ruky, seděl jsem při ruských převodech českých dramat téměř do rozbřesku

dne — ale znalost ruštiny byla právě tak nepatrna, že sotva stačila na splnění úkolu tak odvážného.*)

Buď jak buď, dobrý Nikolaj Matvějevič byl spokojen; chválil netoliko mé převody, ale i k pokrokům mým neustále štědře ukazoval. Nedosti na tom. Obmyslil mne i odměnou, která podstatně rozmnožila a doplnila fondy, sbírané s nevšední vytrvalostí na chystanou mnou právě velkou cestu na svatou Rus.

Tak jsem se tam dostal poprvé.

Bylo to roku 1876, tedy zrovna před dvaceti lety.

Vybaven dosti nepatrnou sbírkou krásných, leč toho času nestydatě drahých rublů, za to však v pravém smyslu toho slova nacpán a napěchován spoustou slovanských tužeb a všelijakých ideálů, vydal jsem se na cestu pln podnikavého ducha. Měl jsem tehdáž na mušce zejména Krakov, Varšavu, Vilno a Petrohrad.

Pobyv pod posvátným Vavelem dva dni, namířil jsem přímo k Varšavě. Proti všemu nadání byl jsem nucen v Granici cestu přerušiti. Nebylo tam totiž v tu dobu žádného vhodného spojení bez příplatku, a tak se stalo, že jsem do nočního vlaku měl téměř deset hodin volného času. Kdo hranice dvou evrop-

*) Viz můj feuilleton o N. M. Endogurovu, uveřejněný v den jeho pohřbu v Praze v »Pokroku« r. 1877. č. 311.

ských veleříši jen obvyklým způsobem přejíždí, kdo ve chvatu s jinými cestujícími odbývá si tam revisi svých věcí a pasu, aby po hodině spěchal zas dále, tomu snad ani nepřipadne, jak ku podivu klidno a nudno bývá na velké i významné pomezní stanici, jakmile rozjedou se v tu neb onu stranu vlaky. Přijíždíme-li, nastává zároveň s naším příchodem shon a ruch, který nováčka v prvním okamžiku snad překvapí, ano i zarazí. Kabáty, šavle a bambitky ramenatých ruských žandarmů, obstupujících vlak, jsou zjevem poněkud novým, jehož se ovšem nemusí lekati nikdo, kdo má svědomí čisté a pašport v pořádku. Vlna průjezdných cestujících, vyvalivší se z vlaku, hned přeplňuje všecko nádraží. Každý má tu co dělat, co obstarat, a chvíle je odměřena. Spěcháte s ostatními i kdy nemáte na spěch. Vidíte kolem sebe tváře klidné, ale vidíte i tváře polekané a poplašené. Vždyť nemá každý »svědomí čisté«, neměl je zejména brzy po osudném roce 1863. Na Granici, kterou našinec klidně projíždí, mnohým lidem po dnes bije srdce hlasitě.

Mně tehdáž bilo sice srdce také, ale beze všeho stesku a beze všech obav. Přirozeno. Ocitnul jsem se právě na prahu obrovské říše, kterou spatřiti a poznati bylo mým neukojitelným snem. Proto imponoval mně nesmírně ten velký pomezní ruch na hranici říše ruské, každá jeho součást a každý jeho atom. Zajímal mne první ruský žandarm, tak

jak mně chutnala první sklenice skutečně ruského čaje. Nestačil jsem rozhlížeti se kolem sebe, hltal jsem žádostivě vše, co kolem mne v horečném víru nádražního pomezního života se zjevovalo. Každá ruská činovnická čepice žádala přece povšimnutí... a těch čepic bylo tolik.

Než kaleidoskop ten trval jen jakous hodinu — do odjezdu příštího vlaku, kterým jsem další svou cestu, jak již výše podotknuto, nastoupiti nemohl.

Vlak odjel. Z cestujících, kterými se ještě před chvílí nádraží jen chumelilo, zbyl jsem sám jediný.

K neuvěření, jak se odtud atmosfera na pomezním nádraží venkoncem změnila. Veškeren ten aparát činovnický, policejní, celní i železniční shodil jako by mžikem se sebe všecku tu tvářnost vysoce officielní a vysoce upjatou. Vše dostalo hned ráz jaksi důvěrnější a nestrojenější. Společnost činovníků zasedla v restauraci ke kartám a bavila se výborně. Žandarmové, ještě před chvílí v plné zbroji, trousili se semo tamo všelijak, s pohledy náramně dobrodušnými. Jeden z nich hýčkal nemluvně svého kapitána jako učiněná chůva, a jiný, pravý obr, který při revisi vzbuzoval můj obzvláštní respekt (a to tou měrou, že bych kolem něho nejraději byl chodil po špičkách), vyzval mne z čista jasna, nechci-li se s ním v nedalekém potoce — vykoupat. Obr ten, vzbuzující po případě hrůzu, vyhlížel nyní

tak privátně a učinil návrh svůj tak dobromyslně, že nijak jsem nemohl odolati, tím méně, jelikož žhoucí paprsky právě jako z výhně na svět spadaly.

Šli jsme tedy a vykoupali se znamenitě. Byly to mé první styky se slavnou ruskou žandarmerií. (Vyhledával jsem je tendenčně. Chtěl jsem poznati vše a každého.) Nepozbývaly jisté vlídnosti...

Večer po té čekal jsem netrpělivě na vlak, jenž mne měl zavézti do Varšavy. Přešlapoval jsem několik hodin peron i radoval se z toho, že měsíc v čistém úplňku vyplul právě ze svého denního úkrytu, neboť přál jsem si nesmírně nespat po celou noc a hltati hladovým zrakem noční krajinu kolem vlaku rychle mihotající. Jaká to rozkoš, jaká pastva mladistvých dojmů . . .

Konečně blížila se vytoužená chvíle. Několik minut před příjezdem vídeňského vlaku dosti pusté nádraží zase pojednou obživlo. Jako když podzvedne nad mraveništěm kámen. Kde kdo, zas každý byl ve své uniformě, uzavřené do posledního knoflíku; zas těch bílých čepic a šavlí bylo až až. Nedosti na tom. Každou tvář proniknul zas výraz přísného činu, ano i onen jistě dobrodušný žandarm, s kterým jsem se koupal v nedalekém potoce, rázem změnil svou fysiognomii tak, jako by tu byl jen proto, aby mne neb někoho jiného . . . sebral.

Ale nezbývalo již mnoho času k takovým a podobným observacím. Pojednou zjevily se v dálce ohnivé oči přijíždějícího vlaku, a než by do sta napočítal, opakovalo se opět vše to, co všedním a každodenním jest dějem na pomezní stanici dvou říší.

Až do odjezdu ruského vlaku vše šlo svým obvyklým způsobem, jen jedna scéna mne poněkud vzrušila.

Sotva nově přišedší cestující odbyli své záležitosti v revisi a sotva se shromažďovali v restauraci (kamž i já si ještě zašel na sklenku čaje), zjevil se proti všemu nadání v sálu můj žandarm. Stanuv v prostředku, vyvolal mohutným svým hlasem několikráte za sebou křestní jméno i příjmení kohosi. Lidé rozhlíželi se kolem sebe zvědavě, snad i plaše. Po opětném volání přihlásila se k žandarmovi jednoduše, černě oděná ženština.

Žandarm pověděv jí krátce dvě, tři slova, vyvedl ji bez meškání ze sálu.

Nevrátila se již mezi nás. Také s námi nejela dále. Proč? Kdož ví! Snad neměla pašport dostatečně v pořádku, aneb snad byla černě zaznamenána. Lidé všelico si šeptali s výrazem neutajitelného soucitu.

Brzy po té vsedli jsme do varšavského vlaku i přijímali své pašporty. Zas tu byl můj obrovský žandarm. Přišel zrovna vhod. »Co je s tou paní?« dím jako starý známý očekávaje žádoucího vysvětlení.

Ale můj žandarm byl v činu. Nehnul ani brvou, jen ramenem trochu posunul a šel dále.

Krátce po té hnul se vlak. Nemusím vykládati, jak působil na mne tento mimovolný příběh. Schoulen v koutku svého kupé rozjímal jsem o něm všelijak. Mladá moje mysl tvořila si sama své obrazy i není divu, jestliže jsem černěji posuzoval osudy zadržené paní, než bylo snad potřebí. Tolik je jisto, že příhoda ta valně kalila mou mysl a vzbuzovala ve mně pocity venkoncem neveselé.

Probděl jsem skutečně celou noc. Hleděl jsem stále ven do krajiny bledým svitem měsíce zalévané; zrak můj neunavně sledoval smutné písčiny, šeré lesy, dalné roviny. Minula štace po štaci. Z rána, kdy při rozbřesku dne bylo již možno tu a tam luštiti nápisy na nádražích, velice mne potěšovalo, že všady spatřoval jsem vedle nápisů ruských také nápisy polské. Ještě více mne ovšem potěšovalo, že i můj jízdní lístek měl text rusko-polský. Tenkráte polština měla na dráze Varšavské své důstojné stanovisko, což působilo na mne dojmem svrchovaně konejšivým. Ta polština vedle ruštiny zdála se mi kouskem slovanské harmonie, o které jsem tak krásně, tak rád snil . . .

Čím více jsme se blížili k Varšavě, tím více přibývalo života a čilosti. Zvuky polštiny dorážely ke mně jako mohutný příval, nemísila se do ní němčina tou měrou, jako u nás.

Tu a tam padlo sice také slovo ruské, než i to znělo mi sympathicky. Proč ne? Úřednictvo i konduktéři posluhovali se hlavně polštinou a ruština nevyznívala násilně, ona nedrala se do popředí v tomto polském kraji. Tak se mi aspoň zdálo.

Konečně dospěl jsem do Varšavy. Syrenino město topilo se právě ve skvělých paprscích rozkošného letního jitra.

Varšava učinila na mne okamžitě dojem neskonale milý a líbezný, řekl bych milostný. Nebylo, co by se mně tam nebylo líbilo a co by mne nebylo srdečně zajímalo. Varšava neoslňovala mne snad tou měrou, jak oslňuje Paříž, ale ona působila nesmírně na můj cit. S prachatrnou znalostí polštiny, bez jediné známé duše v tomto městě, mlád a nezkušen, nepociťoval jsem ve Varšavě žádného cizinství, naopak, cosi mne tam hřálo a důvěrou naplňovalo, sympathie, s kterými jsem do Varšavy přijel, rostly neobyčejně rychle a bezpečně. Není divu. Dolehalať na mne skutečně směs dojmův, mimovolně představám mým lahodících. Lidé, s kterými jsem se kdekoli setkal, měli se ke mně ku podivu vlídně, jaksi přátelsky. Provázelo mne štěstí, ani jediná nehoda nekazila celek dobrých, neporušených dojmů. Čilost varšavského života strhla mne do svého proudu cele, rovněž jak společenská elegance, provalující se tu a tam pronikavě i důsledně, působila na mne neodolatelně.

Ve Varšavě bendil jsem tehdáž tři dni. Bydlil jsem k vůli sympathické firmě ve Slovanském zájezdním domě (Zajazd słowiański) na Podvalu, v pokojíku nenádherném, ale přívětivém. Když jsem poprvé vstoupil do Saské zahrady (ogród saski), do onoho salonu pod širým nebem, jehož zajisté každý navštěvovatel Varšavy s uznáním vzpomíná, nestačil jsem obdivovati krásu a šik varšavských dam.

Druhého dne, obeznámen již se saským ogrodem, sednul jsem si zrovna v době promenady na uprázdněnou lavičku. I hltal jsem kolem mne se sunoucí obraz krásných barev a úsměvů — pod korunami památných kaštanů krále Stanislava Augusta. Tu přisedla ke mně z čista jasna neznámá dáma. Hned uctivě jsem jí učinil místo, a když se jí po lavici svezl elegantní slunečníček, neméně uctivě jsem jej zvedl. Poděkovala mně tak graciesně, tak roztomile a pěkně, že osmělen nemálo, drze jsem užil okamžitě vší své řečnické způsobilosti. Šlo to s polštinou ovšem ztěžka — ale šlo to. Dáma ona mluvila se mnou chvíli. Její půvab, její oko připravovaly mne skorem o řeč... A ta její polština! Vyslýchal jsem ji jako zpěv. Můj Bože, u nás v Praze mluvily toho času dámy tak ustrojené nejraději německy, do češtiny se jim jaksi nechtělo, což jsem nejcitelněji zkoušel na svých vlastních »elegantních« tetách s matčiny strany. A zde? Moje dáma mluvila polsky, jako by jinak ani mluviti nemohla, ano projevila i upřím-

nou radost nad tím, že jsem Čech a že nejraději slovanským jazykem se posluhuji. Kdo ví, neroznítilo-li i to moji mysl.

Večer po té — pamatuji toho, jako by dnes — byl jsem poprvé ve Varšavském divadle. Panečku! To byl požitek! Div že jsem tam nenechal oči i uši. Hrála tehdáž také slečna Popielova, miláček varšavského obecenstva. Okouzlila mne netoliko svým spanilým zjevem, ale překonala všechny mé představy i harmonií své hry a svého hlasu. Tak mluviti polsky jsem před tím ještě neslyšel! A zas ta elegance. Bílý její zjev, pohyby i hlas její... vše, vše hltal jsem nenasytně. Tolik je jisto, že slečna Popielova zanechala ve mně dojem nezapomenutelný.

Ale nebyly to jen krásné varšavské dámy, které mne v Syrenině městě přiváděly poněkud z rovnováhy. Na každém kroku spatřoval jsem věci i okolnosti, jimž jsem věnoval bedlivost tou měrou úsilnou, že se mně ani v noci nechtělo... spát. Zdálo se mi, že ve Varšavě nenáleží mařiti čas spaním...

Tak tlačilo se na mne tisíc dojmů. Varšava, jakkoli jen povrchně poznaná, vzbuzovala ve mně čím dále, tím více pocity milostné, které ve mně v letech pozdějších se jen stupňovaly. Rozhodoval tu jistě především moment národnostní, ona polskost Varšavy, kterou pojímal jsem s čistým názorem sourodosti slovanské — beze všech vlivů té či oné theorie.

Leč nemohla nepůsobiti i jistá melancholie, která jako by tichým dechem města se dotýkala. Byl jsem toho času ještě velice vzdálen zralejšímu uvažování různých politických sudeb těchto krajin, ale ve Varšavě vycifoval jsem samoděk, že ve vzduchu jsou jakési nejasné a nezdravé páry, kteréž ponenáhlu i mne začaly . . . dusiti. Různé stopy rusifikace, zřejmé strkání ruštiny do popředí, nenárodní nátěr všeho oficielního zařízení, vše to působilo na mne nyní rušivě. Ty tam byly mé příznivé dojmy s cesty od hranic do samé Varšavy. Jakýsi nelad vnikal mi do duše, neboť spatřoval jsem věci, jichžto neviděti jsem si přál horoucně. Ruština, pro niž jsem měl v nejširším smyslu spoustu sympathie (a se sympathií tou překročil jsem hranice ruské) začala se mně ve Varšavě . . . nezamlouvati. Překážela mně jaksi tu a tam na této pídi polské země, nebyla mně vhod proto, poněvadž jsem měl za to, že zajímá posice, které po mém názoru o slovanské vzájemnosti a samobytnosti národní náležely ve Varšavě jediné — polštině.

Dojem ten byl svrchovaně objektivní. Neměl jsem, jak jsem již podotknul, tenkráte v celé Varšavě živé duše známé, nebylo tedy také žádných »podšeptů« a vedlejších vlivů.

Tak opustil jsem Varšavu poprvé. Tehdejší pobyt můj v městě Syreny byl ovšem příliš krátký, abych si byl mohl na něm budovati spolehlivý a trvalý názor o poměrech, kterým

jsem později více věnoval bedlivosti, ale zárodek zcela určitý ve mně zůstal.

Na další cestě stavěl jsem se ve Vilně, jehož památnosti jsem si na rychlo prohlédnul, O knížecím Vilně a o Litvě věděl jsem ledaco, neboť čítal jsem vášnivě rád o těchto krajinách. Není tedy divu, že i zde jsem byl poněkud překvapen. Kdesi na poště spatřil jsem z čista jasna ruský nápis: »Zděs zapreščajetsja govorit po polski«. Byla to pro mne velká rána, i byl bych velmi rád se vyplatil z tohoto poznání, jen kdyby bylo bývalo možno! Věci takové připravovaly mne na dobro o dobrý rozmar . . .

Konečně přijel jsem do Petrohradu. Oddechl jsem zase volněji! Petrohrad sice nečinil na mne dojem tou měrou slovanský jako Varšava, od Něvy fičel chladný větřík severu, ale grandiosní rysy skvělého sídelního města obrovské říše slovanské nemohly na mne nepůsobiti okázale. Zcela přirozeno. V Petrohradě neohříval jsem se ve svých citech, ale velkolepost obklopující mne. zde odevšad, imponovala neodolatelně! Nezdomácněl jsem tam přes noc, jako na Visle, ale zmáhalo se mne dobré pojímání i vědomí o ruské síle a mohutnosti. Napověděl jsem, že jsem v Petrohradě oddechl zase volněji. Ano! Velké ruské kontury, šlehající mocně nad Něvou přes kosmopolitické vlivy Petrohradu, byly mi právě tak milé, jako pronikající polskost Varšavy. Velká váha ruštiny, provalující se

zde jako majestát, lichotila citu slovanskému. Co mně ve Varšavě bylo nevhod, co mne tam rozlaďovalo, zde naplňovalo mne jakýmsi zadostučiněním. V Petrohradě spatřoval jsem v rusství velkého pána na svém lánu země, hospodáře mocného a nezávislého, co více, domácího pána, jenž hospodaří doma. Venkoncem jinak připadalo mi rusství ve Varšavě, kde jedině oprávněným domácím pánem mohl jsem považovati jen polštinu. Jaký to rozdíl dojmů! Zde nad Něvou povznášela mne velikost Ruska, ve Varšavě mne jeho neskrytá hegemonie rozlaďovala a . . . zarmucovala.

Rozjímal jsem o tom v Petrohradě na nejednom místě, také v kolosálním soboru svatého Isáka, kdež do oka mně padly památné praporce a štandary polské s nápisy »Wojsko polskie.« Na těchto štandarech skvěl se kdysi také nápis: »Za naši a vaši volnost«.

Když jsem se po té vrátil zase do Prahy, první moje návštěva směřovala k nezapomenutelnému Nikolaji Matvějeviči Endogurovu.

»Vot molodec!« vítal mne můj příznivec, postavil přede mne sklenici výtečného čaje i srdečně naléhal, abych dopodrobna mu vypravoval o své cestě.

Vypravoval jsem, vypravoval! Nejdřív mluvil jsem o Petrohradě a ruských věcech. Byl spokojen, velmi spokojen; těšilo jej, že jsem tam spatřil mnohé, o čem jsem nyní s upřímným nadšením vzpomínal. Pak sám

mne vybídnul, abych něco pověděl také o Varšavě, o Polsku, o Litvě...

Vypravoval jsem, vypravoval! Mluvil jsem, jak se říká, od plic, co na srdci, to na jazyku. Proč ne? Vždyť Nikolaj Matvějevič byl vždy tak dobrý a vždy tak laskav. Neostýchal jsem se. Vím, že tváře moje jen hořely...

A stařík? Čím více jsem o Varšavě vypravoval, čím více jsem se rozpaloval, tím řídčeji mne přerušoval Nikolaj Matvějevič, až posléz umlknul úplně. V zádumě spustil svou šedivou hlavu na prsa a jen chvílemi mávnul rukou. Výraz podivuhodné melancholie snesl se mimovolně na jeho dobromyslnou tvář.

Když jsem pak pozdě v noci odcházel, stisknul mně obě ruce vřele, ale nepromluvil ani slova.

Podnes vzpomínám těchto chvil se vzrušením, neboť němý klid, jakým mne vyslýchal ruský plukovník, působil na mne hluboce.

Tu zimu pak po té měl jsem v našem roztomilém akademickém literárně řečnickém společku Slavii dvě přednášky; první o Varšavě, druhou o Petrohradě. Myslím, že jsem se k oběma městům zachoval stejně rytířsky...

Rozepsal jsem se o první své cestě do Varšavy nad očekávání obšírně. Na omluvu budiž, že právě od této první cesty vycházela pobůdka ke všem zájezdům pozdějším, k tolikerým podnětům blahých tužeb i zármutkův...

DRUHÁ CESTA.

Vrátiv se přes Berlín ze své první slovanské cesty, nalezl jsem nezapomenutelnou svou matku takřka na smrtelném loži. Byla to ovšem velká otrava dojmů, s kterými jsem přijel. Brzy po té matička ušlechtilou svou duši vypustila. Zůstal jsem tu tedy s bratrem sám, se spoustou svých ideálů a bolestí. Tím úsilovněji vrhnul jsem se do objetí neunavného studia slovanských jazyků a všemožného doplňování svého chatrného vzdělání. Učil jsem se jistě stejně horlivě, jako nejlepší student, ne-li více. V knížkách, gramatikách a ve slovnících seděl jsem téměř dnem i nocí. Nejvíce píle a zároveň i náklonnosti měl jsem k polštině a k ruštině, v nichžto jsem činil pokroky tou měrou, že jsem se odvažoval v těchto jazycích psáti a zasílati různé drobné článečky do časopisů polských i ruských. Ostatně činil jsem tak již před svou cestou (polsky začal jsem v Callierově Tygodniku Wielkopolském a v Dzienniku Poznańském, jehož redaktoři byli pak mými dohrobními příznivci). Leč o tom jinde. Vrátiv se z cest pociťoval jsem dvojnásobnou touhu dopisovati do slovanských zemí, což uskutečňoval jsem odtud pravidelně. Ideálem mým bylo držeti v kontaktu s českými věcmi zejména Varšavu a Polsko, největší choutku měl jsem na illustrované »Kłosy,« jichžto redaktor Pietkiewicz ode dávna byl mi sympathický. Dopsal jsem

mu a dne 2. června r. 1877 zjevil se ve Varšavských Kłosech první můj »List z Czech«. Můj Bože, bylo to pro mne slávy!

Odtud nepotrhaly se nitky mé s Varšavou, rok k roku navazoval jsem jich více a i o Kłosech mohu říci, že jsem s nimi zůstal do konce. Však mám »List z Czech« i v posledním čísle »Kłosů.« Byl jsem tedy aspoň v literárních kruzích Varšavských již poněkud znám. Záhy začal jsem uveřejňovati také v »Przeglądu Tygodniowém« Wiślického obšírné »Kroniki czeskie«, ano i v »Nowinách« Świętochowského zjevil jsem se několikráte. Vedle toho navazoval jsem si ve Varšavě i v Polsku četné styky osobní, čehož svědectvím jest moje obsáhlá korrespondence z toho času.

Za takových okolností vypravil jsem se do Varšavy opět roku 1880, a sice na začátku neobyčejně příznivého června. Zastávku učinil jsem ovšem v Čenstochově u profesora Grabowského, s nímž jsem si toho času již pilně dopisoval. Našemu vřenému Bronislavu Grabowskému, příteli nezměnnému a vytrvalému musím posvětiti ve svých vzpomínkách ovšem kapitolu zvláštní, zde jen mimochodem podotýkám, že domácnost jeho, jakož i osoby, které jsem v ní poznal, připoutaly mne k sobě okamžitě a rázem. Přátelství Grabowského a rozmilost jeho paní Marie (pozdější překladatelky mé knížky »Polské paní a dívky«), jakož i něha jejich dítek, jmenovitě malé Zošky, kterou jsme nazvali mojí ženuškou nastávající —

vše to nalaďovalo mne co nejvlídněji. Po dvou pak dnech opustil jsem pohostinný útulek zasloužilého Čechofila i namířil již přímo do Varšavy. Grabowski opatřil mne balíčkem odporučovacích dopisů.

Do Varšavy, tak toužebně vyzírané, přijel jsem večerním vlakem za krutého řádění letní bouře. Blesk jen svítil a hrom dopadal. Složiv na rychlo své věci v hotelu Římském, v němž jsem tenkráte se ubytoval, a povečeřev ledabyle, spěchal jsem pod verandu kavárny na krakovském předměstí (poblíže staré pošty), abych vypil sklenici varšavského čaje a klidně oddal se dojmům právě zažitým. Tu sedě a srkaje zlatý tok, slyším pojednou jakési nepřívětivé řinčení želez či skel. Zvuk ten ku podivu nepříjemný blížil se více a více. Lidé ve verandě se mnou sedící začali vstávati a vycházeti. Vyšel jsem též.

Co spatřil jsem?

Všední transport zločinců a provinilců všeho druhu. Byli k sobě připoutáni jedním společným řetězem a obklopovala je ostrá eskorta na koni. V té tmě a slotě dopadnuvší právě jarní bouře, při tom blikání a třepetání se plynových světel — výjev ten mimovolně oživil mně známý obraz Grottgerův »Transport na Sibiř.« A byl skutečně. Nemohu vypověděti, jak roztrpčující a rozlaďující dojem na mne tento obraz učinil. Nikdy potom nic podobného jsem neviděl ve Varšavě, snad zrušeno úplně veřejné provádění spoutaných

lidí po ulici — ale tenkráte byl to fatalní dojem prvních mých okamžiků ve Varšavě. Fantasie moje četbou sibiřské literatury bez toho již byla roznícena a k soucitu povzbuzena, což teprve tento živý obraz z nenadání vystupující přede mnou, jako ponuré vidmo hrůzy a lidské bídy, o níž jsem tolik, již tolik věděl! Jaká to zbytečná náhoda...

Hned nazejtří vykonal jsem svou první visitu Varšavskou — v redakci »Kłosů« na Novém Světě u poctivého Adama Pługa (Pietkiewicze). Uvítal mne s otevřenou náručí a políbil. Pług již tehdáž patřil k lidem starého rázu, veškeren jeho zjev připomínal mi dávno minulé časy. Starý literát, starý vlastenec! Však jej nazvala sama paní Orzeszková svatým Pavlem. Pohovořiv se mnou krátce a představiv mne nakladateli Lewentalovi, odvezl mne bez prodlení do redakce »Kurjera Warszawskiego«, s jehož redaktorem Václavem Szymanowským se prý smluvili, že mi »Varšavu ukáže«.

Také Szymanowski, obecně v literárních kruzích »pan Wacław« neb »pan Wacek« krátce zvaný, přijal mne neobyčejně vlídně. Pověděl s dobrotivým úsměvem ihned, že jsem od té chvíle jeho. A skutečně nebylo ve světě nikdy horlivějšího a nezištnějšího příznivce a průvodce po Varšavě, jako byl právě můj nezapomenutelný pan Vacek. Vypracovav důkladný program, projížděl se mnou pak Varšavu kříž křížem takřka od rána do večera.

Starý pan Vacek byl neunavný. Jemu jsem zavděčoval především, že jsem poznával netoliko Varšavu a její okolí do podrobna, ale že i k společnosti varšavské mne mimovolně přiblížil. Již redakce »Kurjera« sama byla toho času velice frekventovaným dostaveníčkem mladších i starších literátů a žurnalistů. Pan Vacek jako kvočna mezi nimi chodil a přecházel. Celá redakce dělala dojem jakkoli ne nádherný, tedy nesmírně útulný a kolegialní. Přicházeje do redakce, obyčejně jsem zastal pana Vacka dohrávati nějakou zajímavou partii šachu s Boleslavem Prusem, jehož jiskrná očka jen jen svítila. Sekretářem redakce »Kurjera« byl neobyčejně čilý Tadeusz Czapelski, v redakci pracoval také známý u nás novellista polský, před několika lety zesnulý Volody Skiba. Též se Sienkiewiczem jsem se tam seznámil. Ale těch, s kterými jsem se tam seznámil, byla značná řada. Ostatně jsem vypil v této žovialní redakci též nejednu sklenici výtečného varšavského čaje.

Druhého či třetího dne z čista jasna tázal se mne dobrotivý pan Vacek, kde stoluju, kde obědvám?

»U Andzi Czulińskiej,« odpověděl jsem.

»Ne zle tam dávají jísti,« vece pan Vacek, »ale rozhodně lépe dávají jísti v restauraci Szymanowského! Choďte do restaurace Szymanowskiego!«

Od té chvíle byl jsem téměř každodenním hostem v pohostinné domácnosti redaktora

pana Vacka, jehož orgán byl toho času právě v plném rozkvětu svého rozvoje. Čítalť, tuším, již na 20.000 odběratelů. Tu jednoho dne při znamenitém obědě, prohlásil mne pan Vacek za svého českého korrespondenta, kteroužto funkci konal jsem dle možnosti po léta.

Obědy ve výtečné »restauraci« Szymanowského protahovaly se do čtvrté i páté hodiny, a sice vždy v kruhu rodinném. Po té pokračováno v prohlídce města, konány návštěvy, ku př. u Deotymy v Marcelině, neb konány i další zajížďky, jako do Willanova, Jablonné atd. Nescházel jsem nikde, kde bylo co vidět, co poznati. Večer náležel z pravidla divadlu nebo některému soirée, do nichž jsem byl na vše strany přátelsky zván.

Vytýkám zde neunavnou ochotu starého redaktora Szymanowského, abych ukázal, jak Poláci dovedli se o mne záhy postarati, aby zrno sympathie, klíčící ve mně k nim, co nejzdárněji se ujalo. Povím-li, že pan Vacek byl sám kus Varšavy, že měl zvláštní dar mluviti o věcech i lidech varšavských, že líčení jeho nemohlo minouti se s dojmem na mladou moji mysl — nemusím zde zvláště ještě rozepisovati se o vlasteneckém významu takové společenské ochoty k cizinci. A nebyl ovšem pan Vacek v úslužnosti ke mně ojedinělý; naopak, po několika dnech měl jsem kolem sebe celý štáb příznivců, z nichž každý chtěl ukázati Varšavu »ještě s jiné stránky«.

Což divu, že za takových okolností, takřka v železném kruhu upřímného a srdečného přátelství, stal jsem se cele jejich?! Musil jsem! Byl bych jinak ničemný člověk. Neboť ona přízeň, kterou jsem byl zahrnován, neplatila jen mé nepatrné osobnosti, nýbrž především mé národnosti. Ba právě, ve Varšavě se mnou sympathisovali, že jsem byl Čech. Než o tom ještě bude zmínka zvláště.

Slovem, naskytla se mně vzácná příležitost poznati společnost z té i oné stránky. Bylo mi popřáno překročiti prahy nejednoho nádherného salonu, v němž mně bylo stejně obdivovati roztomilost a duchaplnost polských dam, jako vůbec nevšední vyspělost polské společnosti. Bylo to skutečné vnikání do polského života, tím podstatnější, poněvadž bylo důvěrné a intimní. Redakční schůze v elegantních salonech Lewenthala, zakončená hostinou, večírky u Odyńce neb Sarneckého atd. měly ovšem ráz hlavně literární, ale býval jsem zván i do skvělých domácností, jichžto tmel nebyl výhradně literární, náležeje z části i jiným kruhům uměleckým neb velkoprůmyslnickým. Z věhlasných osobností, s nimiž jsem se dosti blízce seznámil, kromě mnoha jiných ať jen vzpomenu patriarchu vědy slovanského práva, stařičkého Maciejowského, a soudruha Mickiewiczova, Odyńce. O obou uveřejnil jsem zvláštní vzpomínky ve své sbírce »Slovanské návštěvy«, vydané Šimáčkem v Praze.

Po několika letech získal jsem ve Varšavě od vdovy, paní Tekly Maciejowské, znamenitou literární korrespondenci zesnulého mezitím patriarchy. Stala se ona obohacením obsahu »Slovanského Sborníku« (Šafařík, Hanka atd.) i nalézá se nyní ve sbírkách Musea kr. Českého, jemuž jsem ji věnoval.*)

U GUTA.

Scena.

Na sklenku dobrého vína docházel jsem v poledním čase nejraději ke Goutovi či Gutovi na placu bankovém. Bývalo tam útulno i příjemno. U starého pana Gouta, který se svými denními hosty čile popíjel i hovořil, scházela se společnost dosti pestrá, ale dobře sladěná. Byli to vesměs staří pánové, kteří mírně holdovali hygienickému pravidlu: víno je pro mládí jed — pro stáří med. Ale co více znamená, u pana Gouta scházela se společnost i v národnostním ohledu dosti pestrá, což ve Varšavě za daných politických poměrů není právě věcí bezvýznamnou. Zrovna u onoho stolu, k němuž já jsem býval přátelsky zván,

*) Tato část varšavských vzpomínek zůstala již nedokončena. Na konci připsal Jelínek tužkou: »Zatím dále nemohu. 10./3. 897.« *Pozn. vyd.*

zasedali zástupci dvou, tří i čtyř národností. Přes to nepřicházelo nikdy k žádným nemilým srážkám, i rozcházeli jsme se z pravidla v náladě i míře co nejlepší, slibujíce si navzájem, že příště sejdeme se zase. Byly to milé, harmonické schůzky. Za jedním stolem sedali Poláci, Čechové, ba i Rusové! Z Rusů míním zejména pana Istomina, knihkupce a obchodníka čajem, který svým smírným chováním získal si úctu svých varšavských spoluobčanů. Říkalo se o Istominovi všeobecně, že to »porządny« člověk. Když vystavěl si nový dům — tuším na Jerozolimské ulici — ozdobil jej sochami dvou básníků: Puškina a Mickiewicze. Již ta okolnost činila mne pana Istomina sympathickým. On také nikdy nepověděl nic takového, co by jakoukoli nevůli mohlo vyvolati mezi přítomnými Poláky. Ostatně ve vinárně nepěstovala se politika nikdy, leda že se konstatovalo to ono, co přinesly z rána noviny. Jinak při témž stole denním hostem byl jeden ze seniorů varšavských Čechů, muž rovněž letitý a klidný.

Tu jednoho dne zašel jsem si před obědem na sklenku vína ke Goutovi. Zastal jsem tam při »našem« stole netoliko pana Istomina a českého seniora, ale i několik jiných osobností, ponejvíce polských. Bavili jsme se znamenitě. Istomin mluvil rusky, Poláci polsky, český senior pomáhal si, jak uměl — míchaninou polsko-česko-ruskou. Při nejlepší náladě a dobré vůli zdrželi jsme se tenkráte ve vinárně

neobyčejně dlouho. Pojednou zjevila se na stole nová butelka vína, nadějně pavučinami zamžená. Dobrá, stará kapka! Když nám pak vzácný tok do kalíšku nalili, šlechetný fundator z čista jasna učinil na mne nebohého řečnický útok, vyzývající důrazně, abych pronesl na počest shromážděné společnosti slovanský přípitek. Prý jsem od toho!

To se řekne!

Nebylo nikdy mojí slabůstkou řečniti, v takových společnostech nejraději poslouchám mluviti jiné. Protož také tenkráte jako cudný mladík vzpíral jsem se hodnou chvíli a čest na mne vkládanou shazoval jsem horlivě na bedra osob povolanějších, starších. Ať mluví pan Istomin, senior český, některý Polák . . . Ostatně nemohu se nepřiznati, že zejména ve Varšavě je nesmírně choulostivo mluviti na théma . . . slovanské. Přípitek nejlépe míněný může za daných okolností dopadnouti jako zbytečná . . . satyra. Tedy zdráhal jsem se a vzpíral statečně.

Pohříchu naléháno na mne se všech stran tak vytrvale a důrazně, že konečně nezbývalo, nežli jakž takž vyhověti. Musil jsem. Uváživ okolností, rozhodl jsem se pro velikou »krátkost« slov. Povstav a pozvednuv sklenku, zvolal jsem docela prostičce: »Na zdar všech Slovanů dobré vůle!« Toast můj mohl býti sice delší, neškodila by snad větší stafáže květnatých slov, ale myslím, že stačilo i to. A skutečně stačilo! Hned zazvonily všechny

naše sklenky i zdálo se již, že panslávský můj toast dozní klidně a beze všech jiných následků ve vzduchových vlnách.

Tu však přihodilo se něco venkoncem nepředvídaného. Ještě jsme k sobě sklenkami přistupovali, opakujíce slova »na zdar všech Slovanů dobré vůle,« an tu z nenadání k nám přistoupil od vedlejšího stolu ruský důstojník se svou číší v ruce. Nikdo z nás nevšiml si ho před tím zhruba, neboť nikterak nenáležel do naší společnosti a nikdo ho neznal.

»Izvolte, gospoda, ja tože Slavjanin!« vece povzneseným hlasem neznámý důstojník i stavěl již sklenku svou přímo k našim. Učiniv pak prudký rozmach ruky, zvolal jaksi podrážděně: »Pánové, chci se také zúčastniti vašeho slovanského přípitku — ale mohu tak učiniti jen pod jednou podmínkou . . .«

Rozumí se, že jsme byli všickni zvědavi vyslechnouti námitku, tím více, jelikož nás nenadálá tato přihláška nemálo překvapila.

»Ano, zúčastním se rád vašeho přípitku, jestliže z něho vyloučíte — Poláky!«

Tak se ozval důstojník doslovně.

Netěžko pochopiti, jak na nás působila tato svrchovaně nedelikátní a nevčasná slova. Byli jsme všichni jako vodou politi; v největších rozpacích, zdá se, byl sám starý Istomin.

Po takovém proslovení nejevili jsme mnoho chuti baviti se s nezvaným společníkem, ano postavili jsme dosti významně číše své na stůl, ale to jen pobouřilo krev důstojníkovu. Velice

nemilými slovy jal se odůvodňovati své příkré mínění o Polácích, ospravedlňoval námitku svou způsobem venkoncem nešetrným a konečně důrazně ukázal k tomu, že je ... v carském kabátě.

Za takových okolností, patrně z obavy, aby nedošlo k nebezpečnému výstupu, jenž by ve Varšavě dopadnouti mohl všelijak, vytratili se první Poláci. Dobře učinili. Pak se ztratili ještě jiní dva pánové. Zatím však důstojník vedl stále svou, a čím dále, tím více kladl důraz na ... svůj carský kabát.

Istomin nejen neschvaloval jednání takové, ale ozval se proti němu i rozhodně. Také já jsem neuměl naprosto utlumiti v sobě trpkost dojmu a zcela zřetelně pověděl jsem svůj náhled.

Nastala malá kontroverse, venkoncem nepříjemná a zbytečná, která končila tím, že důstojník, v tváři všecek zarudlý, prudce vinárnu opustil.

Gratulovali mně tenkráte, že věc dopadla tak. Prý mohla z toho povstati scéna pramrzutá. Věřím rád. Na štěstí bylo nám popřáno rozejíti se bez úrazu, což v podobných připapadech nerozumí se samo sebou...

Litovali jsme jen, že nezvaný člověk připravil nás o smírnou náladu přátelské schůzky. Zbyly nám z ní jen rozladění a trpký dojem. Přirozeno.

Zaznamenal jsem tuto scénu zde jen mimochodem, jako obrázek ze všedního života. Na

zejtří potkal jsem jednoho z přítomných Poláků. Co řekl? Ušklíbnul se a řekl hořce: »Buďme rádi, že to dopadlo tak! Se slovanskými toasty není co pohrávati ...«

LUD. GRABOWSKI. — DR. HUBERT HR. KRASIŃSKI.

Z osob, které k proudu tehdejších českopolských zájmů s obzvláštním zalíbením se přidávaly, jmenovati náleží především také pana Ludvíka Grabowského Nebyla to v životě Varšavském osobnost ani vynikající, ani jakoukoli podstatnější úlohu odehrávající, ale činila okamžitě dojem figury typické a originální. Pan Grabowski zjevoval se ve Varšavě vždy, kdykoli se tam něco českého šustlo. Jinak žil v jakýchsi Závadách, kdesi na hranicích polsko-německých, kdež měl ku podivu nenádherné hospodářství. Živil se tam skromně krupníkem a střádal, aby, když zavítal do Varšavy u příležitosti příjezdu některého Čecha, mohl tím štědřeji utráceti a hostiti. Jmenovitě v době pobytu primadon našich ve Varšavě byl pan Ludvík celý v aktivitě. Agitoval pro jejich úspěch jako nikdo a z rukou se mu jeho claque ani nedostával. Takto byl náš pan Ludvík už hodně starý mládenec, šestá desítka věšela se již dávno na jeho bedra, ale

to nevadilo mu nikterak kořiti se pilně dámám a zatančiti po případě s vervou dvacetiletého mladíka i bílého mazura, čehož svědkem byl jsem nejednou. Lidé v úsudcích svých poněkud přísní, pravili o něm, že má bzika, a skutečně, trochu podivinství v něm vězelo, které občas z něho elementární silou vyráželo. Nejvydatněji vyrážela z něho jeho česká sympathie, kterou nás zahrnoval způsobem dojemným a dětinským zároveň. Jeho vědomosti a pojmy o nás byly ovšem chabé, znal nás chatrně, ale sympathie jeho byly plamenné a horoucí. Byli jsme mu něčím nebývalým a neslýchaným, v nás hověl svým fantasiím. Každý Čech mu byl bratrem, hruď jeho dmula se hrdostí, že smí nazývati kohokoli z nás svým bratrem. O výtečnosti českého národa mluvil s jakýmsi prorockým důrazem. Dával nás za vzor netoliko svým krajanům, ale i všemu ostatnímu světu. Připomínal mi onoho polského šlachtice, jenž kdykoliv přišel na krakovské náměstí, hrdě vkládal ruce za pas a volal: »Panie, to mi rynek!« Tak i pan Ludvík! Kdykoli se mluvilo o národě českém, vždy mávnul rukou a na rtu měl výraz: »Panie, to mi naród!« Běda tomu, kdo by se byl opovážil v jeho přítomnosti pronésti křivé slovo o Češích, o jeho nejmilejších bratřích. Byl by se tím dopustil hrubé urážky jeho rodiny. Napověděl jsem, že zajížděl do Varšavy nejraději, když se v ní něco českého šustlo. Jakmile někdo z nás tam přijel, hned tu byl i pan

Ludvík Grabowski. A pověsil se pak »bratru Čechovi« v pravém smyslu toho slova na paty, nepouštěje svého miláčka s očí ani na dostřel. Pan Ludvík byl u vás hned z rána i vyprovázel vás poslední do hotelu. Při tom nebylo mu větší rozkoší, než zavděčiti se vám nějak, pohostiti vás něčím stůj co stůj. Nesmírná tato jeho péče snad někdy unavovala, ale on prováděl své násilí tak srdečně a tak dobrácky, že jistě každý rád mu odpouštěl i nějakou tu malou nudu.

Z jeho zvláštností ať vzpomenu jen té, že peníze — své papírové ruble — nejraději schovával pod svou — paruku. Potřeboval-li peněz — pozvednul paruku — a peníze byly tu.

Ale pan Ludvík chtěl se také podstatněji zasloužiti o vzájemnost česko-polskou. S ideou tou přijel zvláště do Prahy, i zde ji také uskutečnil. Posvětiv na ten účel hromadu polských zlatých (pan Ludvík počítal jen na polské zlaté), odhodlal se vypsati cenu na divadelní kus v českém jazyku, čerpaný z dějin českopolských. Thema to nadělalo mu mnoho starosti. Jak by ne! Peníze pak skutečně složil u dra Riegra (návštěvu tu čítal k nejpamátnějším okamžikům svého života), a od těch časů jméno páně Ludvíkovo ob čas připomíná se veřejnosti, která čte vypisování dramatických cen v novinách.

Několik let po té zmizel nám pan Ludvík s obzoru úplně. Nesetkávali jsme se s nim již

ani ve Varšavě, ani v Krakově, tím méně v Praze. Teprve po nějakém čase došla pojednou zpráva, že pan Ludvík náhle zemřel v . . . Paříži.

S Ludvíkem Grabowským odešel se světa člověk dobrého srdce, přítel náš roztoužený, nezištný a typický.

Nemohu tu nepřipomenouti druhého varšavského Čechofila — hraběte dra Huberta Krasińského. Vzezřením byl hrabě Hubert aristokratem čistého zrna. Jeho pronikavě šedivé vlasy a zdravá barva obličeje, ostře vystřižený vous, vysoká postava i držení těla, dávaly mu spíše podobu anglického lorda, nežli polského šlechtice. V chování byl velmi líbezný a příjemný i přívětivý, ač zachovával vždy v styku s kýmkoli jistou míru. Lékařství studoval v Moskvě. Říkali o něm, že je poněkud ambitný; byl-li skutečně, tedy jistě s intencí dobré a ušlechtilé vůle.

Již jeho byt ve Varšavě na ulici Smolné prozrazoval horlivého Čechofila. Na svém psacím stolku měl pečlivě rozestaveny fotografie téměř všech čelnějších vzkřisitelů a spisovatelů českých. Měl na ně katastr, který u příležitosti v Praze si doplnil. Zakládal si na těchto fotografiích nemálo i půjčil je jednou s velikou výhradou i schůzi České besedy ve Varšavě.

Když pak přijel k nám do Prahy, přihlásil se okamžitě za přispívajícího člena četných vlasteneckých spolků českých. Odtud rozdával

zde i ve Varšavě českou visitku, na níž bylo zaznamenáno, kterých českých spolků jest jmenovitě členem. Pravil, že by tím chtěl povzbuditi i jiných krajanů ku hojnému přistupování a podporování českých spolků. Česká jeho visitka zněla:

Dr. HUBERT HRABĚ KRASIŇSKÝ,

Člen Spolků Svatobora, Umělecké Besedy, Akademického čtenářského Spolku, Klubu Historického v Praze, Literárního Spolku v Plzni, Spolku Českých lékařů v Praze, Polských lékařů v Krakově, ve Varšavě atd., a jiných Vědeckých Spolků Slovanských.

Jinak jen znamenám o hraběti Hubertu Krasińském, že vydal o české osvětě velice vřele sepsaný spisek, a že za svého pobytu v Praze (r. 1881) sepsal »Otwarty list do Jego Ekcelencyi Kanclerza Ks. Bismarka,« který dal u Farského litograficky rozmnožiti. Hrabě sliboval si od tohoto Otevřeného listu nemálo, než obávám se, že jej pan Bismark klidně hodil do koše Také žurnalistika nevšimla si polemiky té valně.

Přesídliv z Varšavy do Krakova, hrabě Krasiński svěřil stavbu svého nového palacíku českému architektu Siedkovi, který ji také provedl a vykonal. Pohříchu několik let po té i tento náš přítel odešel se světa (r. 1891), zachovav si jistě u přátel svých památku dobrého člověka i druha.

STOPY SIBIŘSKÉHO ZBĚHA.

V prvních dnech měsíce února roku 1877 vzkázal mně Josef Barák, redaktor »Národních Listů«, že v nemocnici městské věznice pod Slovany, v tak zvané Fišpance, těžkou nemocí sklíčen leží jakýsi Polák. Odebral jsem se tam ihned.

Pohříchu přišel jsem — pozdě. Na prahu smutného domu oznámil mi strážník, že »jejich« Polák právě tuto noc duši svou vypustil. Jaksi na útěchu napověděl mi strážník, »že málokdo má se u nich tak dobře, jako se měl on.« Prý starali se oň lidé, kteří před tím nikdy nezavadili o zalehlé zdi městské věznice. Zvláště prý v posledních dnech přicházelo k lůžku strádajícího vězně hezky vystrojené děvčátko, přinášejíc mu v košíčku posilné polévky a dobrá jídla. Také prý jakési knížky mu přinášeli a papír na psaní.

Kus polské tragedie, ukončené v Praze, ale ozářené jasnými reflexemi šlechetného dobrodějství!

Polák, zesnulý v městské věznici pod Slovany, nazýval se Felix Sójkowski. Historie tohoto člověka nebyla ledabylá! Ze zápisků,

které sepsal několik dní před smrtí ve svém vězení na památku svým českým dobrodincům, vyjímám jen nemnoho slov:

»Můj otec narodil se r. 1798 a r. 1831 v čase povstání byl plukovníkem polských hulánů. Všech v rodině nás bylo pět bratrů a dvě sestry. Já ukončiv gymnasium r. 1861, vstoupil jsem do Hlavní školy Varšavské v 17. roce věku svého. Tenkráte svět počal se na mne usmívati, na mém obzoru zářilo světlo a mou mladičkou snahou bylo, státi se člověkem hodným lidské společnosti a býti útěchou svým rodičům ve starosti. Leč jináče se stalo; všecky naděje mého mladého věku rozpadly se v niveč.

Nastal rok 1863 a s ním povstání. Všecka mládež hnala se do boje, já následoval jsem ji, s chutí nastavuje prsa na obranu vlasti. Pamatuji se, jak na den Božího narození roku 1862 domů přišed, milovanou matkou jsem byl vypraven do povstání (otce nebylo doma, odjel k starší sestře). Pamatuji se, že to bylo v noci, když jsem na kolenou prosil matku o požehnání, a ona mně pravila:

»Slyš, synu, bojuj mužně za otčinu, jako tvůj otec bojoval mužně, pokryt jsa ranami roku 1831, vezmi si příklad z něho a pamatuj, že raději bych tě viděla na loži smrtelném, než abys se dopustil hříchu, nebo byl zbabělcem.«

Zavěsivši mi pak na prsa medaillonek vyobrazením matky Boží, se slzami mne

požehnala a k srdci tiskla. Vyrvav se jí z náručí, abych nerozmnožoval bolesti její, vsedl jsem na kůň a cválal k nejbližšímu oddělení pod velením plukovníka Jankowského. — Brzy setřásl jsem se sebe první strach a vrhl se do boje jako do tance s veselou myslí. Po šesté potyčce, když zhynul Jankowski, dostalo se oddělení naše pod vedení Langiewiczovo a v bitvě u Chrobře raněn jsem byl palašem ruského dragona . . . Potom dostal jsem se pod velení plukovníka Calliera a pak Lelewela. S ním bojoval jsem do 16. října r. 1863, načež opět raněn, byl jsem zatknut a poslán do pevnosti Varšavské . . .«

Odtud obsahují zápisky Sójkowského jen líčení těžkého strádání ve vyhnanství, jímž ani nechci zakalovati mysl čtenářovu. Polská literatura beztoho prosycena jest takovými nářky, vyznívajícími téměř vždy a všady stejně.

Z Varšavy odveden Sójkowski do Vilna, kdež držen pod krutým řádem Muravěvovým čtyry měsíce. Z Litvy odveden pak na Sibiř do Irkutské gubernie, kdež trpěl šest let . . . Roku 1869 vyměnil Sibiř za doživotní službu ve vojště ruském. Osm let byl ruským vojínem . . . Přiblíživ se s plukem na hranice ruské, prchl přes Vratislav do *Prahy*, odkud hodlal odebrati se do Vídně ku vzdálenému strýci, jenž tam již po dvacet let byl usazen.

V Praze však, nemoha se vykázati žádnými průkaznými listinami, byl zatknut, a až

do zjištění osobnosti odevzdán do městské věznice pod Slovany.

Tu ujali se milosrdní lidé ubožáka a všemožně spěli mu na pomoc. Byla to zejména šlechetná rodina českého vlastence, pana Hartiga, jehož dceruška každodenně navštěvovala k smrti se chystajícího polského povstalce. On sám, dopisuje ve vězení své zápisky, takto dobrodincům svým děkoval:

»Ve smutném vězení nad nešťastným svým osudem soudím, že už Bůh mě opustil. Než ne, anděl strážný poslal mi spanilomyslné a šlechetné dobrodince, vzbudiv v jejich srdci soucit k nešťastnému vězni, kteří ráčili mi pomoci odesláním peněz, prádla a jídla. Nenadál jsem se takového štěstí a nezasloužil tolik dobrodiní a lásky veliké. Skládám Vám, ctěný pane a paní, nejsrdečnější svoje poděkování za Vaše slitování; vděčnost má do hrobu potrvá a nikdy nevyhasne v mé paměti. Jméno mých šlechetných dobrodinců na věky zůstane v mém srdci. *Ó země československá, buď blahoslavena, že chováš tak šlechetná srdce! Kéž Tvé snahy a starosti, aby vzkříšen a rozmnožen byl národ československý, dojdou vyplnění!*«

Toť poslední slova Felixe Sójkowského, s nimiž takřka na rtu zemřel dne 7. února r. 1877 pod Slovany na chudobném loži vězeňském.

Tedy odešel do říše věčného klidu právě v okamžiku, kdy po velkém soužení a strá-

dání nalézal se na prahu nového života volnosti a svobody . . .

Třetího dne potom provázeli jsme ubožáka k onomu vytouženému věčnému odpočinku. Hrstka vážených osobností pražských, pánů a dam, čekala o dvanácté hodině před uzavřenými vraty městské věznice. Také dva, tři věnce přinesli dobří lidé.

Pak hnul se ten nevýslovně smutný průvod, zvolna proplítal se ulicemi a nuzně vlekl se k městu odpočívajících na Volšanech. Ono hezounké české děvčátko kráčelo zrovna za vozem.

Den byl ponurý a nevlídný! S nebe sníh padal a ulicemi skučel pronikavý vichr.

Tehdáž dral se mi do duše dojem mohutný a hluboký. Duch můj bezděky zalétal k polským pláním . . .

*

Felix Sójkowski spočinul nedaleko Karla Havlíčka. Jeho šlechetná dobrodějka, paní Hartigová, postarala se také, aby místo, kde lehly kosti polského trpitele, označeno bylo důstojným pomníkem. Brzy vztyčen nad svěžím rovem prostý, ale úhledný žulový jehlanec s tímto nápisem:

Felix Sójkowski,

druhdy posluchač university Varšavké, bojoval v povstání polském roku 1863, byl zajat i odsouzen do Sibiře, odtud na útěku v Praze zatčen, zemřel 7. února 1877 v 33. roce věku svého.

Ojczyzna!

Po několik let spatřoval jsem na tomto polském hrobě svěží vínky z českých květin. Kdo je tam kladl? Snad ona dívka, o které mi vyprávěl vězeňský strážník?

Bezpochyby . . .

Soucit a milosrdenství jsou nejskvělejším průkazem pravé lidskosti.

*

Můj Bože! Už tomu patnáct let! Od těch čas jsme životem všelijak chodili a všelicos jsme sdíleli. Když tehdáž vzrušen kráčel jsem vedle Baráka za kostmi Sójkowského, netušil jsem, že vlna života tolikráte mne přenese do jeho vlasti a že tolikerý s ní budu míti styk.

Ba, okolnosti svedly mne náhodou s památkou jeho! Nitky lidských životů podivuhodně se sbíhají a splétají.

Jednu ze svých polských črt, nevydaných ještě v knize, tak začínám:

»Zařídili to moji Varšavští přátelé laskavě, abych se s nimi seznámil rozličně a dobře.

Jednoho večera r. 1885 uvedli mne do společnosti výhradně sibiřské, do kruhu lidí, kteří zapleteni byvše do bouřných událostí nešťastného povstání r. 1863, zavlečeni byli do vyhnanství na Sibiř, odkudž teprve nedávno zbědováni a zmořeni nesčíslnými strastmi života opět do Varšavy se vrátili. Ponenáhlu všichni dočkali se milosti. Jedni strádali deset let v Tomsku, jiní v Jakutsku, zase jiní v Omsku, a ti nejšťastnější v Saratovsku. Do půlnoci vypovídali mně všechny sibiřské bědy, jeden vyprávěl po druhém, co zažil, zakusil a přetrpěl. Bylo toho mnoho — mnoho smutného, jediný jasnější paprsek sálal ze slov, kterými tito Sibiřané vděčně vzpomínali dobročinnosti a milosrdenství prostého ruského lidu . . .«

A co říkáte? V kruhu těchto Sibiřanů poznal jsem i věrného soudruha Sójkowského. Byli spolu v řadách plukovníka Calliera. Do rána vyprávěli jsme si o něm . . .

*

Ve vzpomínkách Sójkowského, psaných na lůžku městské věznice v Praze, jest zmínka o pověstném Muravěvu ve Vilně. Roku 1890 setkal jsem se v Kielcích, v rozkošné pracovně polského malíře Jána Styky s komandujícím ganerálem D.*), o němž mně již před tím kdosi

*) Devillierem. Srovnej, co píše Jelínek ve vzpomínce »Mystické poznání atd.« na str. 93. této knihy.
Pozn. vyd.

pověděl, že v mladých svých letech byl adjutantem jmenovaného Muravěva. Tedy předpokládal jsem, že generál byl také bezprostředním svědkem i pamětníkem všeho toho, co dělo se po posledním polském povstání ve Vilně.

Tu před známou, tehdáž ještě nedokončenou Stykovou podobiznou nesmrtelného básníka Adama Mickiewicze maní vznikla mezi námi rozmluva o nešťastném roce 1863 a o Sibiři. Zavadil jsem také o Sójkowského. Starý, šedivý generál, druhdy adjutant Muravěvův a nyní sám velitel, vyslechnuv mou zmínku o osudu Sójkowského, učiněnou ostatně jen mimochodem, mávl rukou a pověděl krátce: »*Všední běh okolností!*«

Dlouho tanula mně na mysli úsečná slova starého generála: »Všední běh okolností!«

*

V červenci r. 1887 meškal jsem v Zakopaném v polských Tatrách. Již tenkráte byla přívětivá tato víska pod nebetyčným Gewontem dostaveníčkem polské společnosti z nejrůznějších stran. Dostaviv se jednoho dne do četně navštívené zábavy, pořádané ve velkém sále kasina Towarzystwa Tatrzańského, byl jsem představen naznámé dámě, s níž pak dlouho jsem rozmlouval uprostřed tanečního víru.

Vypracoval jsem jí na důtklivou její žádost o tragickém konci Felixe Sójkowského,

s nímž spojovala ji páska — blízké rodinné přízně!

Ovšem! Ve velkém kontrastu, bylo mé vypravování a její v zádumě schýlená hlava s tím veselým mazurem, který kolem nás takřka bez ustání duněl a vířil . . .

*

Také o plukovníkovi *Callierovi* je zmínka v zápiskách Sójkowského. Již před lety seznámil jsem se s ním v Poznani a letos shledal jsem se se starým plukovníkem opět. Pověsil dávno palaš na zeď a chytil se péra. Roku 1873 vydával v Poznani literární časopis »Tygodnik Wielkopolski«. Pod touto korouhví plukovníka Calliera vstoupil jsem do »boje« i — já. V jeho Tygodniku zahájil jsem skrovnou svou literární karrieru polskou. Pak hned na řadu přišel »Dziennik Poznański«, jehož finanční záležitosti obstarával nyní týž plukovník Callier . . .

Právě letos vypráveli jsme si důvěrně v přítulném literárním tuskulu páně plukovníkově o bouřlivé minulosti. Když mně pak ukázal krásnou skupinu podobizen, kterou ke cti a na památku dali »svému plukovníku věrní spolubojovníci«, marně jsem tam hledal — Sójkowského.

Ovšem. Předešel je všechny!

*

Žila tu v Praze před nemnohými lety znamenitá, vzácná polská rodina. Zejména čeští literáti častými tam byli hosty. Také já jsem tam býval vlídně vítaným přítelem, a v rozprávkách o mnohých věcech došlo také ke vzpomínce na Sójkowského.

Tu na dušičky, navštěvuje ve Volšanech odpočívající tam přátele a známé, mezi něž vedle nezapomenutelného ruského plukovníka Nikolaje Matvějeviče Endogurova*) počítám jaksi také již Sójkowského, zahlédl jsem šťastnou náhodou na opuštěném, ni křížem ni nápisem označeném hrobě věnec s polským nápisem:

»*Męczennikowi*«.

Nemálo mne to překvapilo a zvědavost moji povzbudilo. Tedy ještě jeden z nich mezi námi?!

Nikoli!

Večer téhož dne, byv na čaji u našich polských spoluobčanů, dověděl jsem se, že věnec s polským nápisem jen nahodile dostal se na opuštěný český rov.

»Chtěli jsme věnec ten položiti na mohylu Sójkowského, vece laskavá polská hostitelka, »ale bohužel, nenašli jsme jí. Tak položili

---

*) Výborný tento muž zemřel v Praze roku 1877. Vzpomínku na jeho pobyt mezi námi uveřejnil jsem v »Pokroku« r. 1877 č. 311. Číslo toto propadlo konfiskaci. Později věnoval jsem památce Rusa Endogurova své »Ukrajinské dumy«.

jsme věnec na kterýkoli rov .... chudý a zapomenutý.«

»A z rovu toho neozval se protest, že naň nenáleží věnec s nápisem »Męczennikowi«, dodal hořce hospodář — filosof.

*

Načrtnul jsem tu několik po různu ve světě se namanuvších motivů, spojených s památkou Sójkowského.

Ale nedošlapal jsem ještě cestu života svého. Kdo ví, je-li tím nadobro skončena řada motivů těch ...

*

Dodatek!

Tušil jsem, že řada motivů není skončena! Čtu právě v letošní (1892) »Osvětě« tyto verše přítele Ant. Klášterského:

FELIX SÓJKOWSKI.

(Olšany.)

**Bil's mlád se pro vlast, pro svou drahou říš,
a okov, vyhnanství Ti přines' zápal ryzí;
tisícům neznám teď tu mezi námi spíš
v té zemi bratrské a přece Ti jen — cizí.**

**V Tvůj kámen místo chvály činů Tvých,
jež není víc než hrobní věnec shnilý,**

a místo sladkých veršů pochlebných
jen slovo jediné, jen »Ojczyzna!« Ti vryli.

Snad poslední Tvůj byl to v boji sten,
snad sladký vzdech, jenž toužně se rtů splývá:
mně do prsou, jak dlím tu zamyšlen,
to Ojczyzna! se hloub než v kámen vrývá.

(»Černá hodinka«. Vzpomínky členů
Máje. V Praze 1892.)

DVĚ PŘÍTELKYNĚ ČESKÉHO NÁRODA NA LITVĚ.

(Paní E. Orzeszková. Její život a literární činnost. Návštěva v Praze. Dojmy z Čech. Pražské Podskalí. Národní divadlo. Kniha o českém znovuzrození pro Poláky. V Grodně litevském. Za prahem znamenité spisovatelky. Slečna Vila Kościałkowská. Druhá návštěva. Policejní dozor. Společenská sympathie Požár. Závěrek.)

Knížky paní Orzeszkové, překládané do předních jazyků evropských, nejsou řídkým hostem na kolbišti světové literatury. Najdete je na knihkupeckých stolech v Paříži, Římě, Berlíně, Vídni i v Petrohradě. Také naše česká literatura přivlastnila si již nejednu práci této znamenité dámy polské, i není pochybnosti, že intelligentní čtenářstvo náležitě postihlo cenu i literární rozsah jejich. Proniknouti takovou měrou literárními spoustami naší doby popřáno jest nyní jen talentům zvláště nadaným a bohatým. Nepřekonatelná síla umělecké individuality klestí a razí si ovšem vítězný průchod sama, a kdyby sláva byla cílem literární činnosti, spatřovali bychom paní Orzeszkovou blízkou ideálu. Ale znamenitá tato

dáma pojímá ideál svůj jinak, ležíť on daleko za zájmem vlastní osoby . . .

Chtěje osobně vzpomínati duchaplné spisovatelky Eli Makowera a Meira Ezofowicze nemohu nedotknouti se alespoň stručně jejího života, tak jak jsem to ostatně již učinil příležitostně na jiném místě. Předesílám tedy na upomínku těchto několik slov biografických.

Paní Eliza Orzeszková narodila se roku 1842 v dědičné vsi svého otce Benedikta Pawlowského, v Milkovštině, odkud poslána byla již v dětském věku do Varšavy, aby u »Sakramentek« nabyla onoho vzdělání, jaké se v době tehdejší vštěpovalo dívkám polským. Tam nabyla sice zevního zdokonalení, vytříbila se zejména ve francouzských způsobech, ale pravého vzdělání, hlubšího pojetí životního stanoviska nabyla teprve později v samovolném doplňování sebe sama. V té příčině přál ovšem vnímavé dívce v nemalé míře povšechný rozvoj společenského života, jenž stává se dorůstajícím pokolením školou druhou a který tak blahodárně působí na nedostatky, s jakými vstupují do života tvory nezkušené, nevědomé, jen povrchně vzdělané. Paní Orzeszkové bylo šestnácte let, když vstoupila do svazku manželského a již tehdáž věděla, čeho třeba činiti, aby nezanikla ve všední záplavě. Již na statcích otcovských nezřídka se jí naskytovala příležitost stýkati se s muži duchaplnými a vzdělanými, kteří mané přivedli ji k tomu, aby »pracovala nad samou sebou«,

Když pak jí bylo žíti na statku mužově v milém zátiší Ludvinově, kde ji nic nevyrušovalo z bádání všech hlubin života, připravovala se — sama snad nevědouc — k příštímu svému povolání. Šestiletý pobyt v Ludvinově stal se paní Orzeszkové epochou prací a studií.

Smutné události, jaké stihly polskou vlast v počátcích let šedesátých, vnikly i do skrovného Ludvinova. Los vedl chotě v daleké strany chladu a zármutku, a paní Orzeszková osamotnělá po letech opět vrátila se do své vísky rodinné. Již tehdáž mohla mladá paní psáti o velikých svých zkušenostech životních a tu pozírajíc kolem sebe pomýšlela psáti — »do tisku«. Bylo to r. 1864. Po dvě léta psala básně, črty, povídky, ale cokoli vyšlo v tomto čase z jejího péra — spálila. Teprve r. 1866 vystoupila »Obrázkem z lat głodowych« na veřejnost, kterýž rázem obrátil k ní svou pozornost. Téhož roku uveřejnila v »Gazetě Polské« studii o Bucklovi, kterouž osvědčila schopnosti kritické. Od těch čas neustupuje paní Orzeszková s kolbiště literárního a pověst, vážnost i oblíbenost její rostla od roku k roku. Přináležejíc ke straně pokrokové vytknula si záhy jasně, čím by činnost její pro dobro vlasti mohla býti nejprospěšnější. Zkoumala život — a našla v něm velmi mnoho chorob.

Ženská otázka, podstatný činitel společenského rozvoje, otázka židovská, tak důležitá pro všeliký ruch polský, a poněkud i otázka

lidská — toť přední působiště znamenité spisovatelky. Ušlechtilá tendence nápravy všeho zlého prokmitá z každé její práce, a ozývají-li se časem v kritice polské hlasy, jakoby paní Orzeszková přílišně podlehala drsným dojmům života, někdy až do krajnosti je líčila, sluší přece přiznati, že každá z těch prací jest kusem pravdy, nad kterou se vnímavý čtenář zamyslí, zadumá . . . Paní Orzeszková dohleděla se pod klamem pozlátka oněch nedostatků a vad, které podobny jsou hlodavému červu, jenž sežírá jinak zdravé tělo. Paní Orzeszková je humanistkou a demokratkou. Citem milosrdenství a bratrství, neznajícího nižádných výsad v právech lidskosti, a duchem pokroku prodchnuty jsou její drobné i obšírné povídky a studie.

Studiemi ženské otázky započala spisovatelka již v první své větší povídce »Ostatnia miłość«, a rozvíjela podstatu její také v pozdějších svých pracích, zejména »W klatce«, »Cnotliwych«, »Panu Grabie«, až konečně dospěla v »Pamiętniku Wacławy« k rozsudku velké pravdy, že zřídlem všeho (společenského) zla jest nedobré vychování žen i mužů. Celá řada nešťastných, leč mistrně kreslených typů ženských v povídkách paní Orzeszkové tlumočí logicky výše zmíněnou zásadu. K tomu ovšem veškery její práce vyznačuje znamenité provedení a pochopení stránky umělecké.

Oblíbeným předmětem studií paní Orzeszkové jest také židovstvo, jemuž posvětila

zejména dvě větší a z hluboka čerpané skladby: »Eli Makowera« a »Meira Ezofowicze«. V roucho duchaplného vypravování oděla nauku o poměru židovstva ku křesťanstvu na zemi litevské: v Eli Makoweru líčí poměr židů k statkářům a boj o byt mezi dvěma živly ostře proti sobě stojícími, v Meiru Ezofowiczovi skvěle vyobrazila boj, jaký nastal mezi mladým a starým pokolením židovským, zápas světla a pokroku s tmou. Podstaty talmudu nevyčerpal v této formě nad paní Orzeszkovou důkladněji a důstojněji snad nikdo.

Jinak obohatila ovšem paní Orzeszková písemnictví polské ještě velikou řadou prací obsahu všeobecnějšího. Nedotýkám se již povídek milostných, obrázků dramatických, studií literárních a filosofických (Patryotyzm i kozmopolityzm), ale obracím zření k povídkám lidským, v nichž duchaplná tato dáma zejména v poslednější době projevila nevšední hloubku (Niziny). Spisovatelka stojí na straně slabších, odhaluje důsledně přítmí a stín, jež rozprášiti a světlem proniknouti jest údělem pokroku.*)

Obšírnějších literárních zpráv najde laskavý čtenář v každé historii polského písemnictví, i dokládám již jen, že paní Orzeszková asi od roku 1870 stále mešká v Grodně litev-

*) Zora 1882, str. 133, 160. (Čl. Jelínkův. *Pozn. vyd.*)

ském a že tuším před osmi lety založila ve Vilně polské vydavatelství, později z rozkazu vlády zrušené, kteréž v nemalé míře zasloužilo se o vzpružení literárního ruchu na Litvě.

V prvních dnech měsíce července r. 1881 navštívila paní Orzeszková Prahu. Neváhala tehdáž učiniti značnou zajížďku, aby, jak sama napsala, »pohlédnouti mohla tváří ve tvář národu, o němž tolik přemýšlela a k němuž již ode dávna chovala živou sympathii«. Byv k ní do hotelu u arcivévody Štěpána laskavě vyzván, s radostí vítal jsem příležitost, kteráž popřála mně prováděti znamenitou dámu ohniskem všeho našeho života národního. Co Praha Prahou, neměla staroslavná stolice našeho království hosta bdělejšího a neunavnějšího, pokud se týče vnímavosti a všímavosti ke všemu tomu, co ve spojení jest s minulostí a současností našeho češství. Intelligentní a líbezný vzhled paní Orzeszkové neuspokojoval se povrchností všedních turistů, nechtěla přestati na pouhých palácových a parketových dojmech velikého města. Projíždějíc kříž křížem Prahu, od výšin majestátního sídla českých králů k posvátným skalám Vyšehradu, a odtud k prahu Husova domu na Starém městě i k místům posvěceným památce pěvce »Večerních písní«, neváhajíc stoupati na sta schodů a zacházeti z jasu historické slávy národa českého k přítmí, v jehož ponurých stínech odehrávalo se ortelování našeho životního květu — toužila a přála si spatřiti ještě více . . . více.

Letní doba a poněkud také utuchlý náš život společenský byly příčinou, že paní Orzeszková po čas několikadenního pobytu v Praze nemohla přijíti v širši styk s naší společností, zejména se společností literární, jak srdečně si přála. Bývají to u nás vůbec obtíže málo potěšitelné, o nichž dnes raději ještě pomlčím . . .

Ale jednu známost zvláště milou učinila paní Orzeszková v Praze přece. Navštívila slečnu Krásnohorskou, mistrnou překladatelku »Pana Tadeáše«. Nemnoho chvil ztrávených za prahem české poetky vzpomíná polská spisovatelka vždy mile a ráda.

Čím méně času ubíraly návštěvy, tím více ho věnovala oněm stránkám našeho života, kteréž tak zřídka zajímají jiné cestovatele k nám zavítavši. Ať vzpomenu jen jedné »výpravy« zvláště charakteristické. Paní Orzeszková toužila spatřiti také nejčeštější část Prahy, češtější nežli jsou Příkopy. Nevím již, kdo upozornil znamenitou paní na zalehlé Podskalí, ale tolik mohu říci, že jsme tam zajeli hned odpoledne. Hotelová ekvipáž zabočila do uliček, v nichž ekvipáže vůbec bývají zjevem velmi řídkým. Nespouštěla tam oči s lidských tváří, jichžto jsme cestou potkávali. Bodré rysy Podskaláků a prostota jejich dělaly na paní Orzeszkovou dojem co nejpříznivější. Nemálo si libovala ve spořádanosti těchto míst. Tu pojednou postřehla na prahu nízkého

podskalského domku hromádku dětí, jimž stařena jakás předčítala z knížky.

»Co asi předčítá?« tázala se téměř náruživě paní Orzeszková.

Vyskočil jsem z vozu a vrátil se pak s objevením, že čtou Tonnerovy dějiny české vydané »Maticí lidu«.

»Jak vám toho jest záviděti — kdyby nebylo přáti!« zvolala roztouženě a s nevýslovně uspokojeným výrazem na tváři hleděla chvíli k těmto prostičkým dětem českým. Namítla mimochodem, že z takového lůna vzejíti může národu lepší materiál než z jistých salonů, v nichž dorost vychovává se pro . . . světoběžnictví.

Poněvadž také tehdejší repertoir divadelní skytal téměř výhradně jen málo zajímavé a lehké operetky, nezbývalo než tráviti večery v hotelu při čaji. Tmelem rozmluv byly ovšem věci české. V otázkách dotýkajících se českých poměrů byla paní Orzeszková nevyčerpatelnou, v čemž ji ostatně horlivě podporovala také její společnice, slečna Jadviga. A tu při důvěrné besedě vyslovila úmysl, že hodlá svým nákladem vydati v polském jazyku knihu »O znovuzrození českého naroda,« v jehož osudech i vymoženostech spatřovala velikou nauku pro národ svůj.

Brzy potom loučila se paní Orzeszková s Prahou, jíž zachovala vzpomínky velmi vřelé a srdečné. Psalať po návratě svém z Litvy do Prahy takto: »Z cesty své přivezla jsem si

litovati. K tomu dodávám mimochodem, že současně pořídila sobě paní Orzeszková všecky potřebné pomůcky k osobnímu studiu českého jazyka. Mezitím naskytla se mně nad jiné milá příležitost překročiti pohostinné domácí prahy naší příznivkyně na Litvě a sděliti jí potěšitelnou zprávu — že národ český sebral na druhé dostavění Národního divadla nový milion zlatých! Přijel jsem tehdáž do Grodna ze Smolenska v době večerní a tiché. Žid, na jehož nuzném vozíku dopraven jsem byl z nádraží do města, projevil zvláštní uctivost vyslechnuv z mých úst jméno paní Orzeszkové.

»Víte, kde bydlí paní Orzeszková?« tázal jsem se ubrouzdance.

»Kdož z nás by nevěděl; i v noci rádo vás tam povede každé židovské dítě!« A žid hluboce se při těch slovech uklonil.

Brzy potom sevřela mne ve svém lůně nepřestižená slovanská hostinnost . . .

Kdyby domek paní Orzeszkové nebyl býval obstoupen jinými stavbami a nebyl tvořil pozadí v dosti neurovnané uličce litevského města, řekl bych skorem, že podobal se malému polskému dvorku. Ba! Bydliště toto bylo jen dřevěné, bez patra, a nescházelo mu ani onoho gaňku, bez něhož se beztoho neobejde žádná starší »residence« v těchto stranách. Překročil jsem práh — nenádherné, ale přítulné a teplé tuskulum spisovatelské. Tak bydleti mohlo by býti ideálem člověka tiché práce.

Trochu to tam bylo zastrčeno a vzdáleno rušivého hluku. Ale čím skrovněji domek ten vyhlížel zevně, tím zřízenější byl uvnitř. Z gaňku šlo se do předpokoje, jehož stěny zakrývala znamenitá knihovna, a pak hned vcházelo se do prostorného salonu, odkudž skleněné dvéře vedly do miniaturní zahrádky. Zdálo se, jako by zahrádka tato vešla se na dlaň, leč Bůh mi svědkem, že dobře v ní bylo jako ve skvostném parku.

»Můj dům — můj zámek,« říkají Angličané, a věru tenkráte jsem dokonale pochopil rozsah moudrého propovědění. Jakási milá harmonie kynula vstříc z každého koutu tohoto zátiší.

Důstojná domácí paní uvítavši mne laskavostí a dobrotou litevským dámám vůbec vlastní, představila mne především právě k čaji shromážděné společnosti. Bylo tam několik pánů a dam, z nichž ovšem jedna zvláště utkvěla v mé paměti.

Míním tím druhou »litevskou« spisovatelku — slečnu Vilu Z. Kościałkowskou. Elegantní a líbezný to zjev! Duchaplné oko této mladší dámy mluvilo nevšední distinkcí. Již tehdáž byla slečna Kościałkowská horlivou Čechofilkou a Slovankou, věnující se se vší opravdovostí studiu českých věcí. Všímajíc si všeho českého ruchu velmi bedlivě, pročítajíc české časopisy a knihy, a nad to sympathisujíc s námi onou vřelostí, která tak nevýslovně mile působí na člověka, hledajícího pro národ

svůj přízeň a soucit v cizích, dalekých světech, tvořila zároveň s paní Orzeszkovou v jedno splývající celek, jenž uprostřed sterých i tisícerých dojmů — z paměti nezmizí a potrvá!

Rychle ubíhal čas za prahem paní Orzeszkové a v rodině slečny Kościałkowské. Jako v Praze, tak i v Grodně zasypaly mne obě dámy otázkami, dotýkajícími se všech pružin našeho národa.

V saloně paní Orzeszkové nemohl jsem nespatřiti na kulatém stolku českého »Pana Tadeáše« v překladě slečny Krásnohorské vedle jiných knížek českých. A když jsem poslal zvědavé oko k příhradám knihovny, objevilo tam v sousedství veleskvostů evropských literatur také Puškina, Turgeněva... U slečny Kościałkovské bylo mně zas popřáno seznámiti se s obsahem nejnovějších sešitů našich »Ženských listů«, »Osvěty« atd.

Tak shledav dvě dámy z nejlepší společnosti polské, pocítil jsem se jako v pohádce ukolísán přízní dvou národů. A utkvěla ve mně tehdáž zajisté poněkud podstatná myšlenka, že, vyskytne-li se zlovůle jiných živlů z téže společnosti, vyváží ji živel tento, jakož se také stalo. Jako ze země vyrostli v nejnovější době dobrodruzi, kteří také na polské zemi rozsévají nechuť k nám, ale jejich nekalé dílo nedosáhne k povznesenému stanovisku, jež zaujal živel ducha, citu, nepoblouzněného vědomí a zralosti. Díky této okolnosti lze zacho-

vati rovnováhu smýšlení i ve chvílích velmi nepříznivých . . .

Pobyv a spřáteliv se dokonale s litevským městem, jehož rozličné stránky poznati naskytla se příležitost, *) rozloučil jsem se s Grodnem pln upřímného přání, abych brzy zase zavítati mohl do jeho lůna.

A skutečně! Po dvou letech zavítal jsem opět pod střechy pohostinných přítelkyň našeho národa českého.

Ale okolnosti poněkud se změnily. Proslulá spisovatelka nalézala se tehdáž již pod policejním dozorem, kterýž nedovoloval jí z města se vzdalovati bez zvláštního svolení. Alespoň jednou do neděle přicházel žandarm s knížkou, v níž paní Orzeszková přítomnost svou v Grodně podpisem svým stvrzovala. Dozor tento trval tři léta . . .

Za takových okolností ovšem těžko bylo

*) V Grodenském soudě odbývalo se tehdáž přelíčení s dvěma vrahy z nejnižších vrstev vůkolního obyvatelstva. Súčastnil jsem se tohoto příšerného obřadu. Také paní Orzeszková, stopující výslechy s vytrvalou pozorností, setrvala až do prohlášení rozsudku. Když pak vojsko odvádělo ze soudní síně oběti »nešťastného okamžiku« (oba odsouzeni na dvacet let těžké práce na Sibiř), vzdechla z hluboka. Na zločin právě souzený hleděla znamenitá paní s povýšeného stanoviska humanity, která vždy bádavě hledá polehčující okolnosti a nalézá je v životě samém. Tvář její pokryl výraz tichého smutku a na rtu zachvěl se stesk do nedostatku lidské osvěty, zdroji tak mnohých pohrom společenských. Paní Orzeszková navštěvovala toho času soudní přelíčení častěji a vynášela z nich zajisté nejedno rozluštění svých myšlenek o životě a jeho strastech.

zmocniti se jasnější nálady a vybaviti se z obecné stísněnosti.

K dovršení bolestných pohrom vypuknul nedlouho potom strašný požár, jenž v rum a popel proměnil větší část litevského města. Také útulné zátiší paní Orzeszkové lehlo popelem . . .

Ale silný duch znamenité paní nepodlehl ani těmto pohromám; horujíc vždy jen pro dobro jiných a nedbajíc tíhy vlastního osudu, opět a opět vzpružovala se k činům, jejichžto jasná zář nepřestává ovšem žírnými stopami označovati požehnanou nivu národního umění.

* *
*

Zhřešil bych, kdybych vděčně nevzpomněl, že spanilomyslné naše příznivkyně na Litvě projevovaly vzdělanému čtenářstvu českému také bezprostřední účinnost. Paní Orzeszková načrtla výhradně pro nás znamenitou kresbu z národního života »Tadeáš«, pravou to perlu literární drobnomalby, a slečna Kościałkowská, kteráž odhodlala se mezitím vydati anthologii z české belletrie (z té příčiny vešla také v přátelský styk s předními našimi spisovateli Heritesem a Jiráskem), věnovala nám kromě jiných rozprav literárních důkladnou studii »O polské šlechtě na Litvě«. Práce tyto najde laskavý čtenář ve »Slovanském Sborníku«.

ALOIS ŻÓŁKOWSKI.

Před několika lety, ještě za života Václava Szymanowského, který projevoval cizincům do Varšavy zavítavším vždy neunavnou ochotu, dostal jsem se za jeviště prvního polského divadla. Šedivý redaktor vedl mě tehdáž temnou klikatinou chodeb a ozářeným jevištěm, na němž se již hemžilo plno divadelních princů a baletních víl (hráli tehdáž pestrou směs), až posléz stanuli jsme před šatnou na ten čas nejznamenitějšího dramatického umělce polského, Aloise Żółkowského. Neznal jsem ho před tím ani s jeviště, jen dle pověsti, která jej vysoko nad všední smrtelníky povznášela a jedním z nejpopulárnějších lidí i mimo Varšavu od několika desítiletí činila.

Vstoupil jsem.

Přede mnou stál sedmdesátiletý kmet pokuřující a pročítající svitek papíru. Vzezření, abych pravdu řekl, nevalně veselé, skoro trochu mrzuté. Pomyslil jsem si hned v prvním okamžiku, že kmet ten překročil asi mez věku, určenou pro aktivní službu na jevišti.

»No, co dělá zdravíčko?« vece redaktor hned po představení.

Żółkowski učinil mrzutý posuněk, mávnul rukou a dost nevrle odpověděl: »Zawsze źle, vždy zle!«

»E,« vece na to Szymanowski, »co znám pána, pán vždy na zdraví naříká, ale humor jeho nikterak neochabuje.«

Tu Żółkowski zase mávnul rukou, dodal: »To jen tak hraju ....«

Po té jsme se rozhovořili. Żółkowski vyptával se horlivě jmenovitě na Národní divadlo, jehož vznik a rozvoj jej patrně velice zajímaly.

Tu z nenadání zazněl zvonek. Żółkowski chystal se na jeviště — v masce ku podivu jednoduché.

Rozešli jsme se — on na jeviště, my do hlediště.

»Ale váš Żółkowski, toť již kmet chřadnoucí,« šeptnul jsem Szymanowskému na zpáteční cestě.

»Kmet?« dí redaktor, »ano, kmet sedmdesátiletý, ale podíváte se, jak se na jevišti ještě točí a jak mu v očích svítí.«

Brzy po tom vyhrnula se opona a na jevišti zjevil se Żółkowski. V obecenstvě pohnutí. Ruce zvedaly se k potlesku.

Co že? To je týž Żółkowski, s kterým jsem před chvílí mluvil na jevišti? K neuvěření. Ta čilost, obratnost, síla hlasu, suma všeho toho uměleckého výkonu, jímž muž ten uchva-

coval obecenstvo . . . ne ne, tu břemeno kmetského věku zdálo se býti hádankou.

A přece byl to Żółkowski. Hrál jako vždy znamenitě, tleskali jsme, až se divadlo otřásalo.

Od těch čas vídal jsem Żółkowského častěji, vždy stejně: již o sedmé hodině z rána pil v Saské zahradě minerální vody, břečky protivné, při čemž ušklíbal se nevesele — a večer vždy téhož dne dráždil obecenstvo k bouřím potlesku.

A hrál jim tento mistr staré klasické školy téměř do posledního dechu! Naposledy vystoupil Żółkowski ještě dne 14. listopadu a na smrtelném lůžku studoval novou úlohu.

* * *

Alois Żółkowski narodil se dne 4. prosince roku 1814 ve Varšavě, kdež otec jeho náležel k nejoblíb[illegible]ím současn[illegible]ým hercům a humoristům. [illegible] mnác[illegible] e svého věku, vzdělav s[illegible] ích [illegible] án byl ke sboru varšav[illegible] ladého umělce osvědčilo [illegible] íh[illegible] 33 vysto[illegible] ope[illegible] [illegible]

ve které se stal genialním mistrem, nikým v Polsce předstiženým. Do výslužby dán byl Żółkowski již v červenci roku 1868 (s platem 3750 rublů), zůstal však na dále ve svazku divadla: správa zajistila mu osm výstupů měsíčně a za každý výstup 35 rublů vedle výše vytknutého výslužného. Před několika lety slavilo polské divadlo způsobem okázalým padesátileté jubileum »klasického komika«. Po celý svůj dlouhý a nepřetržitě činný život působil jen ve Varšavě, ač také do jiných měst naléhavě býval zván. Pohostinné hry mimo Varšavu odmítal zásadně. Také jinak nerad zajížděl za hranice. Jen jednou tuším zavítal do našich Marianských lázní, ale nebyl tam příliš spokojen stýskaje si, že »svlékají tam prý s člověka kůži«.

Genialní Żółkowski zemřel dne 23. listopadu b. r. ve Varšavě.

* * *

Polské a zejména varšavské časopisy přeplněny jsou zprávami o životě, působení a posledních okamžicích právě zesnulého umělce.

Tak píše A. Br. v Kur. Codz.*) mezi jiným toto: V okamžiku smrti čítal Żółkowski 75 let věku, nevím však, bylo-li kdy na jevišti člověka duchem od něho mladšího. Genius

---

*) Kurjer Codzienny. *Pozn. vyd.*

herecký byl v tomto člověku. Umění se v něm krystalisovalo a krystal ten měl oheň nejkrásnějšího diamantu. Żółkowski byl rozkoší divadla a jeviště!

S ním uzavírají se dějiny slávy polského divadla, jehož byl on ozdobou, nejjasnější hvězdou, na němž sdílel triumf s takovými umělci a umělkyněmi, jako byli Królikowski, Rychter, Bakalowiczová, Modrzejewská, Popelová. Nevrátí se již Żółkowski, bylť on jediným, největším a posledním . . . Na této loutně budou hráti v Polsce ještě mnozí, ale nikdo tak, jako on . . .

Jako vše, co jest skutečně vznešené, tak i hra Żółkowského měla především jeden význačný rys: jednoduchost, prostotu.

Tato prostota a přirozenost byla tak veliká, že zdálo se, jakoby hraničila s nevědomím vlastní síly. Jako štědrý boháč kořistil Żółkowski z darů svých a rozhazoval je kolem sebe plnými hrstmi. Bylo patrno, že štědrost ta nic jej nestojí.

Żółkowski neměl žádné školy; bylť on sám k sobě školou, která vrcholila v umělecké umírněnosti a vlastní, ničím neporušené zásadě estetické. Nesnesitelná byla mu přemrštěnost na jevišti a z největší části zjevoval se před zrakem obecenstva téměř beze vší masky.

Kde se naučil všemu tomu? Nikde. Měl genialní cit umělecký, který mu stačil za vše

i na vše. *Vis comica* byla v něm tak silná, že dociloval nejpůsobivějšího efektu pouhým pohledem, někdy jediným gestem, nepromluviv ani slova.

Nejedna divadelní hra sejde se Żółkowským s repertoiru.

(Nedělní Listy 15./12. 1889.)

(Narozen v Praze 6. června 1855.)

DOSLOV VYDAVATELŮV.

Ve výroční den smrti Edvarda Jelínka (jenž zemřel 15. března 1897) píšu několik těchto slov závěrkem k jeho knize »Vzpomínek«. Smutno jest v duši při pomyšlení na ten předčasně sklácený život, plný idealních vznětů a činů, plný ušlechtilosti a nadšení. Jelínek náležel k těm lidem, kteří zůstavují po sobě světlou stopu — ale zároveň prázdné místo, jehož nikdo po nich nemůže v náhradu za ně vyplniti. V tom dojista bude se mnou souhlasiti každý, kdo zná Jelínkovo dílo literární — a tím více, kdo znal a miloval Jelínka člověka. Proto nepochybuji, že česká i polská veřejnost s pietou uvítají tuto knihu, kteráž jest posledním slovem idealního slovanského pracovníka a horovatele. Psalť Jelínek tyto vzpomínky, když cítil již v poblíží dech smrti, jak jest patrno z připojených dat a dojemných poznámek, svědčících o neklamné předtuše, která v těch okamžicích jeho duši naplňovala. Dokladem jeho pochmurných předtuch — ale i síly a povznešenosti jeho duše jest črta »Nemoc«, již nelze přečísti bez hlubokého pohnutí. Maje

před očima blížící se konec (ač se ho tak rychle nenadál), počal účtovati se životem — psáti tyto vzpomínky. Jak smutná je ta moudrost životní na sklonku dráhy, když člověk rázu Jelínkova, který vždy všecko své nadšení a všecky své síly přinášel práci pro zvolenou ideu — když tento člověk píše třesoucí se rukou mezi řádky jednoho ze svých nejposlednějších rukopisů tato slova: »Tolik práce a snažení! Co tu večerů, co dnů, co dobré vůle . . . A výslednice? . . .« *)

Škoda, že vskutku »začal pozdě« psáti tyto vzpomínky, jak poznamenal v »zatímní předmluvě«, napsané »pro jistotu« 13 dní před smrtí. Byla by to kniha, zejména pro dějiny styků českopolských vysoce cenná, která by osvětlila život Jelínkův a práci jeho s různých stránek. Takto zůstává jen troskou, v níž zejména rozpracovaný oddíl »Varšava« (který sám by býval vzrostl na knihu) ukazuje, jaké množství vzácné látky vzpomínkové předčasnou smrtí Jelínkovou navždy jest ztraceno.

V Zatímní předmluvě píše Jelínek, že zatím ze 300 vzpomínkových hesel zpracoval asi 20. Tolik memoirových črt se však v jeho pozůstalých rukopisech nenašlo, i mám za to, že tu měl na mysli i porůznu již uveřejněné

*) Tak napsal tužkou v rukopise vzpomínky »Divadelní táčky«.

práce toho druhu, které chtěl také ve své vzpomínkové dílo zahrnouti. Poznamenal totiž v rukopise, že do sbírky jeho »Pamětí« *) patří a určitě do ní mají býti pojaty stati: »Z domu u Halánků«, »Sibiřský sběh«, »P. František Doucha«, »Dvě přítelkyně českého národa«, »Z Hurbanových snah« a »Alois Żółkowski«. Z těch zařadil jsem tři do tohoto svazku — ostatní, bohdá, vyjdou za nedlouho jako druhá řada »Vzpomínek Edvarda Jelínka«. Mezi vzpomínkami, psanými v posledních měsících života, jest i drobná črta »Okurky«, na jejímž rukopise Jelínek poznamenal: »To ne tisknout tak! Musím přepracovat! 10./3. 1897.« Z piety k tomuto přání jsem této črty do knihy »Vzpomínek« nezařadil.

»Vzpomínky« otiskl jsem věrně podle rukopisu, nezměniv ničeho, kromě patrných přepsání. Jelínek jistě by byl črty své před vytištěním ještě tu a tam upravil, ale já jsem k tomu neměl práva. Tak ovšem jsem zůstavil i polonismy, které se mu dostaly do péra, bezděčně jej charakterisujíce jako polonofila. Ve vzpomínkách na Varšavu (str. 108.) na příklad čteme: »že nejraději slovanským jazykem se posluhuji« (posługiwać się — užívati čeho), jinde (str. 57.) píše polským pravopisem »intrygy« a pod.

*) **Tak chtěl dílo původně nazvati; později stanovil název »Vzpomínky Edvarda Jelínka«, jejž jsme také zachovali.**

Nechť oživí tato kniha ryzí památku vzácného muže u nás i v Polsku, které tolik miloval a pro něž tolik vytrpěl — jak se to i v těchto vzpomínkách projevuje.

A kéž mohou záhy následovati nejen ostatní, porůznu již tištěné vzpomínky, ale i svazky jiných rozptýlených prací Jelínkových, dosud nesebraných.*) Zájem naší literatury a myšlenky slovanské vzájemnosti u nás toho vyžaduje, aby celé životní dílo Jelínkovo učiněno bylo přístupným kruhům nejširším.

V Praze, 15. března 1904.

A. Č.

---

*) Zaznamenal jsem ve svých vzpomínkách »Za Edvardem Jelínkem« (ve Světozoru 1897 i ve zvl. otisku), v jakém uspořádání Jelínek zamýšlel nesebrané svoje články a črty vydati. (Viz str. 30—31. zvl. otisku »Za Edvardem Jelínkem«.)

OBSAH.

Strana

Zatímní předmluva 5

Prababička 9
Olejové lampy 12
Strýc Edvard 18
Při c. k. vojenském odvodě 26
První honorár 30
Kritik kavalír 38
Divadelní táčky 42
Nemoc 72
Několik hodin v Turči sv. Martina 78
»Mystické« poznání polského malíře a setkání s ruským generálem 89
Varšava:
První cesta 98
Druhá cesta 113
U Guta 120
Lud. Grabowski. — Dr. Hubert hr. Kasiński . . . 125

Stopy sibiřského zběha. (»Černá hodinka«) 130
Dvě přítelkyně českého národa. (»Nedělní Listy« 11. břez. 1888) 142
Alois Żółkowski (»Nedělní Listy« 15. pros. 1889.) . 157

Doslov vydavatelův 163

SPISY EDVARDA JELÍNKA.

(České.)

Polské paní a dívky. 1884.
Historické humoresky. (E. J. Pražský.) 1884.
Črty kozácké. 1885.
Črty litevské. 1886.
Ukrajinské dumy. 1888.
Dámy starších salonů polských. 1888.
Slovanské návštěvy. 1889.
Slovanské črty ze života společenského, literárního a uměleckého. 1889.
Črty varšavské. 1890.
Korouhevník. Kratochvíle o 3 jednáních. 1890.
Jasem i stínem. Část I. 1891, část II. 1894.
Z posledního polského hnutí. 1892.
Zakopané v polských Tatrách. 1892.
Motýlek z norské pohádky. 1893.
Honorata z Wiśniowskich-Zapová. 1894.
Zapomenutý kout slovanský. Několik prvních pohledů do kašubského Pomoří. 1894.
Pohledy do Litvy. 1895.
Nahodilosti. 1895.
Pro společnost. 1895.

Vzpomínka na Boleslava Jablonského poslední návrat do vlasti. 1881.
Pro shodu českopolskou. 1887.
Věci polské. 1893.

Dr. Ed. Grégr a syn, Praha.

